

Элканланы С. М., Айбазланы З. С.

КЪАРАЧАЙ ТИЛНИ ДЕРСЛЕРИ

4 класс

Устазгъа методика болушлукъ

Биринчи чыкъгъаны

*Къарачай-Черкес республиканы Окъуу эмда илму
министерствосу безитгенди*

Рецензенты:
Магомедова Л.А., Мальсуйгенова З.У.

Эльканова С.М., Айбазова З.С.

Ә 533 Методическое пособие к учебнику «Карачаевский язык», 3 класс. На карачаевском языке. 1-е издание. – Майкоп: ООО «Полиграф-ЮГ», 2016. – 220 с.
ISBN 978-5-9909065-8-7

ББК 74.268.1 (2 Рос. Кара)

ISBN 978-5-9909065-8-7

© РГБУ ДПО «КЧРИПКРО», 2016
© ООО «Полиграф-ЮГ», 2016

АЛ СЕЗ

Школну сыйлы борчу ёсюб келген тёлуге илмуну тамалын, джашауда ишни эбин деменгили билирча юретиудю, аланы дунягъа къарамларын бусагъатда джашаугъа кёре къурауду. Бу борчланы толтурууда ана тилни магъанасы уллуду. Ана тилден программа сабийлени джангыча окъутууну излемлерин баджарырча салыннганды. Ол излемле быладыла: сабийлени не джаны бла да ёсюмлю этиуню тамалын салыу: ачыкъ, кесгин, ангылаб окъургъа, халатсыз джазаргъа, тил байлыкъгъа юретиу; сабийлеге табигъатны шартларын, болумларын ангылатыуну эстетика ёсюмлерин къатлауну джетишимли этиу; ала кеслерин ариу джюрютюрча, окъургъа, джамагъатха хайырлы урунургъа талпырча, Ата джуртубузну бек сюерча этиу.

Ол себебден къарачай тил, бирси миллетлени тиллерича, сабийлеге джашауну джоругъун юретирге, джаш тёлуге джамагъатны адетлерин терен ангылатыргъа, илмулу адамланы ёсдюрюрге болушады. Ана тилин иги билмеклик сабийге дуняя культура бла илмугъа джол ачхан уллу орус тилге юренирге таянчакъ болады, аны бла бирге, кесини миллет культурасындан толу билим алыргъа, аны бла хайырлана билирге, бизни Ата джуртубузну бегитиуге болушурча адам болургъа онг береди.

Алай бла, ал класслада окъутхан устазны баш борчларыны бири-ана литератураны, тилни селешиу, джазыу формаларын иги билген адамланы хазырлауну тамалын салыргъады.

Бу китаб устазгъа, артыкъсыз да джангы башлагъаннга, болушлукъгъа деген муратда чыгъады.

Болушлукъну аллында грамматика бла тюз джазыудан, тил ёсдюрюуден 3 классда окъуллукъ материалны

окъутууну юсюнден методика теджеуле бериледи. Байламлы тилни ёсдюрюуге аслам эс бёлюнеди. Аны юсюнден методика оюмла бериледиле. Андан мурат: бир тема бла байланган соруулагъа джууаб берирге, сюжет соруулагъа кёре айтымла кьураргъа, окъулгъанны планын хапарлаучу, соруучу айтымла бла сала билирге, 70 - 100 сёзден кьуралгъан текстни, сохта кеси джарашдыргъан планнга кёре, магъанасын аууздан эмда джазыб, толу эмда къысхартыб айта, джаза билирге, окъулгъанны формасын тюрлендириб, туура сёз бла хайырланыб айта, джаза билирге, суратха, кинофильмге энчи эпизотларына кёре, хапарчыкъ джаза, тенгине письмо джаза билирге юретиу.

Болушлукъда орузлама-тематика план эмда хар дерсни планын къысха юлгюсю бериледи. Хар дерсге план бла хайырланган заманда орузлама-тема пландан ФГОС-ну излемине керекли бёлюмлени алыб кьошаргъа боллукъду. Къайтарыу тема болгъан дерсде устаз сабийлеге кесини излеми бла тест неда проект иш буюругъа боллукъду.

Болушлукъда кьошакъ керек бериледи. Анда грамматика айырыуну планларын, тестле, технокарталаны табаргъа боллукъду. Ала юлгю халда джазылгъандыла. Устаз сохталаны билимлерине таяна, школну окъуу базасына кёре, аланы тюрлендирирге эркинди эмда борчлуду.

Сизге теджелген методика пособие (дерслеге методика болушлукъ) къарачай тилни 3-чю классыны окъуу китабына кёре джораланады (авторлары Элкъанланы М.Къ. Элкъанланы С.М.)

ГРАММАТИКА БЛА ТЮЗ ДЖАЗЫУДАН, ТИЛ ЁСДЮРЮУДЕН 3 КЛАССДА ОКЪУЛЛУКЪ МАТЕРИАЛНЫ ОКЪУТУУНУ ЮСЮНДЕН МЕТОДИКА ТЕДЖЕУЛЕ

АЙТЫМ

Ючюнчю классда айтымны юсюнден ал класслада окъулгъанны къайтарадыла (хапарлаучу, соруучу, кёлтюртюрчю айтымланы). Айтымны баш эм сансыз членлери бла шагъырей боладыла. Ал класслада окъулгъанны къайтаргъандан сора, айтымны членлерин окъургъа кечедиле. Айтымны баш членлеринден хапар берир ючюн, бу текст бла хайырланыргъа боллукъду:

Текст

Чегетчи чегетни хайырыны юсюнден хапар айтды. Чегетде субай нарат терекле ёседиле. Адамла чегетлени сакълайдыла. Бир джолда сабийле чегетге баргъан эдиле. Чегетде джаныуарла, къанатлыла джашайдыла. Къоянчыкъ, сабийлени эслеб, бир джанына къачды.

Къангада джазылгъан текстни окъуйдула, бу соруулагъа джууаб этедиле:

– Биринчи айтымда кимни юсюнден барады сёз? (Чегетчини).

– Чегетчи не соруугъа джууаб этеди? (Ким?) Ол сёз айтымда къайсы сёз бла байланыб келеди? (Чегетчи не этди? – Айтды).

– Айтды деген сёз нени кёргюзеди? (Чегетчини не этгенин).

– Экинчи айтымда нени юсюнден айтылады? (Тереклени).

– Терекле не соруугъа джууаб этеди? (Неле?)

– Терекле къайсы сёз бла байланыб келеди? (Терекле не этедиле? – ёседиле). Еседиле деген сёз нени кёргюзеди? (Тереклени не этгенин).

Бу юлгю бла текстни башха айтымларын айырадыла. Алай бла, **айтымда кимни, нени юсюнден айтылгъанын кёргюзген сёзге башчы, башчыны не этгенин кёргюзген сёзге да хапарчы дейдиле** деген оюмгъа келедиле. Башчы к и м ? н е ? деген соруулагъа, **хапарчы** да не этеди? деген соруугъа джууаб этгенлерин айырадыла.

Башчыны тюбюн бир тюз сыз бла, хапарчыны тюбюн да эки сыз бла сыза, берилген текстни дефтерлеринде джазадыла.

Айтымны **сансыз** членлерин былай айыртыргъа боллукъду:

Кавказда мийик таула бардыла. Алада кийикле отлайдыла. Сабийле табигъатны сакъларгъа болушадыла.

Устаз:

– Айтымны члени деб неге айтадыла? Айтымны членлеринден не билесиз? Айтымны баш членлери къайсыладыла? Башчы деб неге айтадыла? Хапарчы деб а?

Къангада неда таблицада берилген айтымланы окъуйдула, хар айтымда башчы бла хапарчыны табыб айтадыла, ала къалай келишгенлерин айырадыла.

– **Кавказда** деген сёз айтымны члени боламыды? Н е к болады? (К ъ а й д а? деген соруугъа джууаб этеди, хапарчыны айгъакълаб келеди. Бардыла къайда?

– (Кавказда).

– Мийик деген сёз а айтымны члени боламыды? Бола эсе, нек болады? (К ъ а л а й ? деген соруугъа джууаб этеди, таула деген сёз бла байланыб келеди. Къаллай таула? – Мийик таула. Башчыны айгъакълаб келеди).

– Алай бла, башчы бла хапарчыдан сора, айтымда къаллай членле болургъа боллукъдула? (Башха).

Айтымны баш членлеринден (башчы бла хапарчыдан) башха членлерине сансыз членле дейдиле деген оюмгъа келедиле.

Сансыз членледен хапар бергенден сора, джайылмагъан эм джайылгъан айтымланы окъуйдула. Джайылмагъан эм джайылгъан айтымланы былай айыртыргъа боллукъду. Бу ишни баджарыр ючюн быллай текст бериледи:

Кюн тийди. Къанатлыла джырлайдыла. Сабийле алагъа юйчюкле ишлейдиле. Къанатлыла адамгъа уллу хайыр келтиредиле.

Айтымланы окъуйдула, башчы бла хапарчыны тюбюрин сызадыла (башчыны тюбюн бир, хапарчыны тюбюн да эки сыз бла).

Соруула:

1. Биринчи, экинчи айтымланы ючюнчю, төртюнчю айтымладан не башхалыкълары барды, ала къалай къуралгъандыла? (Биринчи бла экинчи айтымла кыруу башчы бла хапарчыдан къуралгъандыла, ючюнчю бла төртюнчю айтымлада сансыз членле да бардыла).

– Башчы бла хапарчыдан къуралгъан айтымгъа къаллай айтым дейдиле? (Джайылмагъан).

– Сансыз члени болгъанга уа? (Джайылгъан).

Джайылгъан бла джайылмагъан айтымланы окъугъандан сора, джайылгъан айтымны сансыз членлерине кёчедиле. Аллы бла болушланы сорууларына джууаб этген сансыз членле бла шагъырей боладыла. Болуш соруулагъа джууаб этген сансыз членлени окъурдан алгъа затны кёргюзген К и м н и ? Н е н и ? К и м г е ? Н е г е ? К и м д е ? Н е д е ? К и м д е н ? Н е д е н ? деген соруулагъа джууаб этген сёзлени къайтарадыла. К и м н и ? Н е н и ? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле бла былай шагъырей этерге боллукъду. Эки абзац бла текст бериледи.

Текст

Къанаматны кърнашы иги окъуйду. Аны китабы барды. Китабны тышы тазады. Аны кгагытлары джылтырмагъандыла.

Ахмат Къанаматны сакълайды. Къанамат аны кёрмегенди. Айю мамурачны джууундурду. Уучу аланы эследи.

Текстни окъуйдула, к и м н и? н е н и? деген соруулагъа джууаб болгъан сёзлеге, ала айтымлада къайсы сёз бла байланыб келгенлерине эс иедиле.

Устаз:

– Биринчи абзацда к и м н и? н е н и? деген соруулагъа джууаб этген айтымны сансыз членлери (Къанаматны, аны, китабны) айтымны къайсы сёзлери бла байланыб келедиле? (Къарнашы, китабы, тышы, къагъытлары). Ала тилни къайсы кесегиндендиле? (Ат).

Ала бла, к и м н и? н е н и? деген сансыз членле атны ачыкълаб келгенин айырадыла.

Алай бла, к и м н и? н е н и? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле атны да, этимни да айгъакълаб келгенлерин кёредиле, атны ачыкълаб келген сансыз членлени тюблерин толкъун сыз бла, этимни (хапарчыны) айгъакълаб келгенлени да пунктир сыз бла сыза, дефтерлерине джазадыла, башчы бла хапарчыны тюблерин сызычуларыча сызадыла.

К и м г е? н е г е? соруулагъа джууаб къайтаргъан сансыз членлени ангылатыр ючюн, бу назмучукъну хайырланыргъа боллукъду:

Туудукъла уа чыгъарла деб
Андан уллу жарыкыгъа,
Алгышымы айтама мен
Мамырлыкыгъа, тынчылыкыгъа!
Джыр да, кюн да табдыргъанла
Сабийлеге, ма бизге,
Джерни, кёкню аты бла да
Минг бюсюреу ма сизге. (Б. А.-К.)

Назмуну окъуйдула, кимге? неге? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членлени табыб айтадыла, ала къайсы сёзле бла байланыб келгенлерине эс иедиле, бу соруулагъа джууаб этедиле:

– **Джарыкыгъа** деген сансыз член къайсы сёз бла байланыб келеди? (Чыгъарла неге? – Джарыкыгъа).

– **Мамырлыкыгъа, тынчылыкыгъа** деген сансыз членле уа? (Айтама неге? - Мамырлыкыгъа, тынчылыкыгъа).

– **Сабийлеге, бизге** деген сансыз членле уа? (Табдыргъанла кимге? - Сабийлеге, бизге).

– Ала айгъакълаб келген сёзле тилни къайсы кесегиндендиле? (Этим).

Алай бла, кимге? неге? деген соруулагъа джууаб берген сансыз членле этимни айгъакълаб келгенин айырадыла. Былайда **сизге** деген сёз къайсы сёз бла байланыб келгенин айыргъан кыйын тиеди. Устазны болушлугъу бла **этеме** деген сёз бла байланыб келгенин айырадыла.

Назму тилде ол сёз ычхындырылыб къалгъанды. Толусу бла былай айтылыргъа керек эди: Минг бюсюреу этеме ма сизге.

Кимге? н е г е? деген сансыз членлени тюблерин пунктир сызчыкъла бла сыза, назмуну дефтерлерине джазадыла.

Кимде? н е д е? деген соруулагъа джууаб къайтаргъан сансыз членлени бу текстни юсю бла берирге боллукъду.

Текст

1. Менде сакъланады къарнашымы урушдан келген писъмолары. Къарнашымда джылтырайдыла аны саугъалары.

2. Джашай эдик элледе, мюрзеу битмез джерледе, башы ачыкъ гёзенде, ташлы, агъачлы ёзенде. (Къ. И.)

Окъуйдула, кимде? неде? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членлени табыб айтадыла, ала къайсы сёзлени айгъакълаб келгенлерин айырадыла, бу соруулагъа джууаб этедиле:

– **Менде, къарнашымда** деген сёзле айтымда къайсы сёзле бла байланыб келедиле? (Сакъланады кимде? - Менде. Джылтырайдыла кимде? Къарнашымда).

– **Элледе, джерледе, гёзенде, ёзенде** деген сансыз членле уа? (Джашай эдик неде? – элледе, джерледе, гёзенде, ёзенде).

Бу къауум сансыз членле да этимни (хапарчыны) айгъакълаб келгенин кёредиле.

Кимден? неден? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле бла башында келтирилген юлгю бла шагъырей боладыла. Текст бериледи, к и м д е н? н е д е н?

деген соруулагъа джууаб этген сансыз членлени табыб айтадыла, ала къайсы сёзле бла байланыб келгенлерин айырадыла.

Къаллай? неллай? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членлери болгъан айтым бла былай шагъырей этерге боллукъду. Устаз быллай сёзтутушла джазады: *Джарыкъ танг. Джылы кюн. Джырлаучу къанатлыла. Джазгъы джангур. Джашил кырдык. Сууукъ кюнле. Джашил джаз. Сохтала берилген сёзтутушланы кшоша, байламлы текстчик къурайдыла, баш салыб, дефтерлерине джазадыла.*

Джаз

Джарыкъ танг атды. Джылы кюн тийди. Джырлаучу къанатлыла уяндыла. Джазгъы джангур джауады. Джашил кырдык кёгереди. Сууукъ кюнле кыш бла бирге кетдиле. Джашил джаз джашил атына миниб келди. Къурагъан хапарчыкъларын окъуйдула, къаллай? деген соруугъа джууаб берген сансыз членлени табыб айтадыла, ала айтымлада къайсы сёзле бла байланыб келгенлерине эс иедиле, бу соруулагъа джууаб этедиле:

– **Джарыкъ, джылы, джырлаучу, джазгъы, джашил, сууукъ** не соруугъа джууаб этедиле, айтымда тилни къайсы кесегин ачыкълаб келедиле? (Къаллай? деген соруугъа джууаб этедиле, атны ачыкълаб келедиле). Алай бла, сыфат ат бла келеди, аны ачыкълайды деген оюмгъа келедиле. Къачан? къайда? къайдан? къайры? къалай? деген соруулагъа джууаб болгъан сансыз членлери бла былай шагъырей этиледи. Устаз къангада сорууланы джазады, сохтала алагъа толу джууабланы дефтерлерине джазадыла.

Соруула:

1. Къанатлыла къачан, къайры кетедиле?
2. Къачан, къайдан къайытадыла ала?
3. Джылы джерлеге кетмеген къанатлыла кыш къайда кечинедиле?
4. Сабийле алагъа къалай къарайдыла?

Соруулагъа толу джууабла джазсала, быллай хапарчыкъ къуралады: *Къанатлыла къачда джылы джерлеге кетедиле. Джаз ала андан къайытадыла. Джылы джерлеге кетмеген къанатлыла кыш сабийле ишлеген ючюкледде кечинедиле. Сабийле алагъа иги къарайдыла.* Башында айтылгъан соруулагъа джууаб этген сансыз членлени тюблерин точка-сызчыкъ (____) бла сызадыла, аланы айтымлада къайсы сёзлени айгъакълаб келгенлерин айырадыла.

БАЙЛАМЛЫ ТИЛНИ ЁСДЮРЮУ

Тил ёсдюрюу ишле грамматика бла тюз джазыуну дерслеринде да орун аладыла. Ол ишле 10-15 минутну аладыла.

Грамматика бла тюз джазыу дерследе окъулгъан материал бла байланыб этиледиле тил ёсдюрюу ишле. Бу ишлени баджарыр ючюн, дидактика материалда берилген карточкала бла хайырланьргъа боллукъду.

Программада байламлы тилни ёсдюрюрге берилген темаладан 15 теманы окъутууну юсюнден методика теджеуле бериледиле. Башха темаланы сайларгъа устаз классны къарыууна кёре эркинди.

1. Сау текстни айтымлагъа бёлюу, керекли тыйгъыч белгилени сала джазыу. (Бу иш сентябрь айны 2-чи ыйыгында этиледи).

* * *

Къаншауур сырты, ала кюйюз кибик, аяз къакъгъанлай чайкъалады Ахмат бла Хызыр Къашханы къайда излериклерине сагъышлы болдула Ахмат эчки къая болгъан джерге тартханын айтды Хызыр да Къашха былтыр джай Генджагъатада тургъанына, анда къаяла кёб болгъанына Ахматны эсин бёлдю тенгле джолгъа чыкъдыла. (*Къ.Ю.*)

Текст къангада джазылады неда экранда бериледи.

Устаз:

– Текстде бир къауум сёзле уллу хариф бла нек джазылгъандыла? (Ала адамланы, хайуанланы, джерлени энчи атларыдыла).

– Аладан сора уллу хариф къачан джюрютюледиди? (. ? ! белгиледен сора).

– Окъугъанда, джазгъанда айтымланы чеклери къалай белгиленедиле? (Окъугъанда пауза бла, джазгъанда тыйгъыч белгиле бла: . ? !)

– Ахмат биринчи паузаны къайсы сёзден сора этди (чайкъалады). Бу юлгю бла къалгъан айтымланы чеклерин айыра, керекли тыйгъыч белгилени сала, точкаланы орнуна текстге ат атаб джазадыла. Ал класслада уллу харифни джюрютюлююн къайтарадыла.

II. «Къач» деген темагъа сочинение джазыу. (Сентябрни 4-чю ыйыгъы).

Эл берген джомакъла бла ишлеу. Бу зат къачан болады?

1. Ёзен чарсдан толу - кёзюме тютюн кирмейди. (Ёзен тубан).

2. Ёзенни чабхан чал атлы, чынгыл тыймагъан ал атлы. (Тубан).

3. Къанаты уллу къонгур къуш. (Тубан).

– Ёзенни тубан кёбюсюне джылны къайсы чагъында басады? (Къачда).

– Къач айла къайсыладыла? Бусагъатда къайсы айды? (Сентябрь).

– Сентябрь айда табигъатда къаллай тюрлениуле болдула? (Кюнле къысхардыла, чегетле саргъалыб башладыла, къышлыкълада ханс къатханды, тегерекни тубан басады, тубан джангур джауады).

– Къачхы чегетни суратлар ючюн, къаллай сёзле бла хайырланьргъа боллукъбуз? (Къолан чегет, омакъ кийим, сары эм къызыл чапыракъла, алтын бетли джабыу, ...).

– Къачхы кюнню суратлар ючюн а? (Сууукъ джауумлу кюн, тубан джангур, мутхуз тийген кюн, алаша кёк, таза хауа, къарыусуз джел, балчыкъ ...) Ушакъдан сора къачхы табигъатны суратлаб, берилген план бла сочинение джазадыла.

План

1. Къач айлада табигъатда къаллай тюрлениуле боладыла? 2. Къачхы чегет къаллай бет алады? 3. Къачда кюнле, кечеле къалай боладыла?

Чыгъармаларында хайырланькъ сёзле: къысхарадыла, саргъалгъандыла, къатханды, басады, джауады, кюкюремейди, джаумайды, чартламайды, къонгур кюнле, мийикде кёрюнеди, къарыусуз джелчик, мутхуз тиеди, мыдах кёрюнеди, къаты сууукъ джелле.

Бир-эки маджал окъугъан сохта, берилген план бла, сёзле бла хайырлана, къачхы табигъатны суратлаб хапар айтхандан сора, кеслери ушатханча, чыгъарма джазадыла, бошаялмасала, юде джазыб келедиле.

III. Суратха къараб, хапарчыкъ къураб джазыу. (Сурат «Къачхы чегетде»). Бу иш октябрьни 1-чи ыйыгъында этиледиди.

Устаз:

– Суратда кимлени кёребиз? (Сабийлеге атла бериледиле).

– Бу иш къачан болгъанды? (Къачда). Ол неден белгилиди? (Суратда джазылгъандан. Чапыракъла саргъалыб акъгъандыла).

– Сабийле чегетге нек баргъандыла? (Кёгет джыаргъа).

– Абрек, Анзор, Айшат нени кёргендиле? (Кирпичикни). Ала не этиб турадыла? (Кирпичикге къараб). Соня бла Фатима не этедиле? (Соня сумкасын алмадан, кертмеден толтуруб келеди. Фатима суу джагъада бет-къол джууады). Локъман бла Лейла уа? (Ала чёртлеуюкле джыядыла).

Ушакъны болушлугъу бла хапарчыкъ къураб джазадыла.

Къачхы чегетде

Къач кёзюуде сабийле чегетге баргъандыла, ...

IV. «Къачхы чегетни бояулары» деген темагъа сочинение джазыу. (Бу иш октябрь айны 3-чю ыйыгъында этиледиди).

Ушакъ:

– Къачхы чегетге къарасакъ, аны къаллай бояуларын кёребиз? Ол къалай кийингенди? Бизни чегетлерибизде не терекле ёседиле? (Бусакъ, эмен, къайын, джеге, джерк, кюрюч, нарат, нызы, наз, ...)

– Къачхы чегет неси бла махтанады? (Омакълыгы бла).

– Ол тереклени къач къаллай бояула бла боягъанды? (сары, къызыл, къараууз, мор, джашил). Алай бла, джашил чегет къалай болду? (Къолан).

– Къайсы терекле джашил кийимлерин тешедиле? (Чапыракълы).

– Ала къайсы терекледиле? (Нарат, нызы, наз терекледен къалгъанла).

– Ала джашил кийимлерин нек тешмейдиле? (Аланы чапыракълары джокъду, ийнели терекледиле).

– Къачхы чегетни къолан этген къайсы терекледиле? (Ийнели).

– Бусакъ терек къалай кийингенди? (Сары).

– Джашил къайын а? (Джашил къайында алтын бетге боялгъан бутакъла кёрюнедиле).

– Эмен терекле къаллай тюрсюнге киргендиле? (Къарт эменле багъыр бетли болгъандыла).

Ушакъдан сора устаз «Къачхы чегетни бояулары» деген темагъа джазыллыкъ чыгъарманы планын береди.

Къачхы чегетни бояулары

П л а н

1. Алтын къач келди. 2. Омакълыгы бла махтанады. 3. Бусакъ, къайын, эмен тереклени кийимлери. 4. Къачхы джел аланы джалан этеди. 5. Мыдах боладыла.

Бу план бла, ушакъда айтылгъан бла хайырлана, былай чыгъарма джазаргъа боллукъдула:

Къачхы чегетни бояулары.

Алтын къач келди. Август айны аягында тереклени чапыракълары саргъалыб башлагъан эдиле.

Сентябрь айда алтын къач кесини омакълыгы бла махтанады. Ол джашил кийимин тешиб, къолан кийимин кийгенди. Терекледе сары, къызыл, мор, къараууз чапыракъла кёрюнедиле. Саргъалгъан бусакъла бир-бири бла ушакъ этедиле. Суююмлю ышарадыла къарт кюрючле. Багъыр бетли эменле да сюеледиле. Айырылыб, къызыл бусакъла отча джанадыла. Сары джангур джауады сыргъалы къайынладан.

Ариуду къачхы чегет сентябрь, октябрь айлада.

Къачны аягында джел омакъ тереклени джаланлайды. Ала мыдах бет аладыла.

V. Берилген планни болушлугъу бла изложениеси джазыллыкъ текстни къурау (Бу иш ноябрны экинчи ыйыгында этиледи).

Шохайла

1. Къанамат иеси болмагъан кючюкчюкню табыб алды. 2. Къартчыгъа къоянчыкъны ызындан тюшдю. 3. Къанамат къоянчыкъны къутхарды. 4. Къоянчыкъ бла кючюк шох болдула. 5. Шохлары Къанаматны школгъа ашырадыла.

Устаз:

– Планга кёре, сёз кимлени юсюнден барлыкъды? (Къанаматны, кючюкчюкню, къоянчыкъны, къартчыгъаны).

– Аладан бир-бирлери бла шохайла къайсыла болургъа боллукъдула? (Къанамат, кючюкчюк, къоянчыкъ).

– Алай айтыргъа не шагъатлыкъ этеди? (Юйсюз, иесиз къалгъан кючюкчюкню Къанамат юйюне келтиреди, къоянчыкъны да къартчыгъадан къутхарады).

– Кючюкчюк бла къоянчыкъ къалай шох боладыла? (Ала бирге джашаб, юйюрсюнедиле, шохайла боладыла). Ала Къанаматха къалай къарайдыла? (Ала аны бек сюедиле, кюн сайын школгъа ашырадыла).

План бла ишлегенден сора, джазыллыкъ текстни къураб айтадыла.

Шохайла

Бир кюн Къанамат, айлана барыб, иесиз айланган бир ач кючюкчюкню табханды. Ол аны юйге алыб келгенди. Анга аш бериб тойдургъанды.

Къанамат кючюкчюгю бла ойнаргъа аланнга чыгъады. Ол къартчыгъаны эслейди. Къартчыгъа къоянчыкъны тутуб ашаргъа ызындан тюшеди. Къанамат къоянчыкъны къутхарады, аны юйюне алыб келеди.

Къоянчыкъ бла кючюкчюк бирге джашайдыла, шохайла боладыла. Ала иелерин бек сюйгендиле, аны кюн сайын школгъа ашырадыла.

Къуралгъан текстни устаз бир кере окъуйду, берилген план бла изложениесин джазадыла.

VI. Ноябрь айда кѳрген, сынагъан затларындан эркин хапар айтыу. Ноябрь айда кюнлени болумларын суратлаб, «Ноябрда» деген темагъа сочинение джазыу. (Бу иш ноябрь айны 4-чю ыйыгъында этиледиди).

Ноябрда.

1. Къачны арт айы. 2. Къачны джауумлу сууукъ кюнлери. 3. Къарангы кѳк алаша тюшеди. 4. Тѳбеннги сууукъ джелле. 5. Къанатлыла джырламайдыла. 6. Къарангы чегет.

Ушакъ:

– Ноябрьда табигъатда къаллай тюрлениуле боладыла? Хауа къалай болгъанды? Кюн къалай джылытады? Кѳк къалай кѳрюнеди? Бу кѳзюуню суратлар ючюн, къаллай сѳзле бла хайырланныкъбыз? Къаллай джелле болгъандыла? Ала не этдиле? Къанатлыла нек джырламадыла? Ала къайры кетгендиле? Чегет нек къаралгъанды? Табигъат къаллай бет алгъанды? (Ушакъдан сора устаз джазылыкъ сочинениени планын ачады, аны хапарын айтадыла, керкли джерде устаз болуша джазадыла).

VII. Окъулгъан текстни берилген план бла изложениесин джазыу.

Окъуу китабда «Джигитлик» хапарчыкъ бериледи. Аны окъугъандан сора бу иш декабрны 2-чи ыйыгъында этиледиди.

П л а н

1. Школдан келе, Хасан не кѳргенди? 2. Юйню ичи неден толуб эди? 3. Хасан джашчыкъны къалай къутхарды? 4. Анга ким бюсюреу этди? 5. Сабийчикни анасы къалай этди?

Бу соруулагъа окъулгъан текстден джууабла табыб, байламлы хапарчыкъ къураб, аны изложениесин джазадыла.

VIII. «Биринчи къар» деген темагъа сочинение джазыу.

Бу иш декабрны 4-чю ыйыгъында этиледиди.

Эл берген джомакъла бла ишлеу.

1. Бир акъ джабыуум барды да, саулай джерни джабады. (Къар).

2. Джай болса, зинк бола, къыш болса, бий бола. Бу неди? (Къар).

3. Къыш – кюле, джай – ѳле, къачда – тириле. Бу неди? (Къар).

3. Дунияда эм акъ не затды? (Къар).

Ушакъ:

– Бюгюн кюн къалайды? Хауаны болуму уа?

– Биринчи къар къачан джауду? Ол къаллай къарды? Къар къалай джауа эди? Къар нени джабды? Эл берген джомакълада аны юсюнден биринчиде не айтылады? (Акъ джабыу бла саулай джерни джабады).

Экинчиде уа? (Джай къар эриб, тас болады). Ючюнчю джомакъны уа къалай ангылайсыз? (Болгъанны агъартыб, бий болуб тургъанына къууаныб кюледиди. Джай кюнледе эриб, тас болады. Къачны аягъында джангыдан тириледиди. Къар джаууб башлайды).

– Тѳртюнчю джомакъда уа? (Кеси джууаб береди).

П л а н

1. Биринчи къар джауду. 2. Джер акъ кебинин кийди. 3. Джомакъда айтырча бир кюн болду. 4. Сабийле биринчи къаргъа къууандыла. (Бу хапарлау халда берилген айтымлагъа ушакъда айтымланы къоша, сохтала кеслери сочинение джазадыла).

IX. «Боран» деген темагъа эркин диктант джазыу. (Бу иш январь айны 4-чю ыйыгъында этиледі).

Устаз текстни окъуйду.

Боран

Боран кючлюден кючлю болуб барады. Сыртда боран кѣлтюрюлдю. Ол тѣгерек-тѣгерек бурулду, кетиб баргъан джолоучуну башы бла озду. Тюзле саулай гюрюлдедиле. Юйле къалтырадыла. Башлары агъардыла. Адамла боранны тохтарын сакълайдыла. Боран а бир да тохтамайды. Ол сызгъырады, гюрюлдейди. Орамлада ёрге энишге сюреди къарны.

Устаз:

– Суратчы болсагъыз, бу текстге къаллай суратла джаргъа боллукъ эдигиз? (Сырт. Сыртда кетиб баргъан джолоучу. Тюзде юйлени башлары чыммакъ акъ. Аланы башларында ойнагъан джел. Орамлада кюрт къалаула).

– Алай бла, текстни ненча магъаналы кесекге (абзацха) юлеширге боллукъду? (Юч).

– Биринчи кесегини баш магъанасын берген къайсы айтымды? (Сыртда боран кѣлтюрюлдю). Экинчи кесегинде уа? (Юйле къалтырадыла, башлары чыммакъ агъарды). Ючюнчю кесегинде уа? (Боран а бир да тохтамайды). Хапарчыкъны планы доскада джазылады.

П л а н

1. Сыртда боран кѣлтюрюлдю. 2. Юйле къалтырадыла. 3. Боран тохтамайды.

Къангада бу сѣзле бериледиле: тѣгерек-тѣгерек, чыммакъ, гюрюлдейдиле, сызгъырады, ёрге-энишге.

Текстни окъуйду, берилген план бла сѣзлени хайырландыра, эркин диктантны джазадыла.

X. Биринчи бетде берилген хапарчыкъны изложениесин ючюнчю бетде джазыу. Мен деген сѣзню орнуна Рашит джазылады, аны да керек джерде ол сѣз бла ауушдура, биринчи бетде берилген сѣзлени ючюнчю бетге сала, «Мен хорладым» деген атны орнуна «Рашит хорлады»

деген атны атаб, хапарчыкъны изложениесин джазадыла. Бу иш февралны 2-чи ыйыгъында этиледі.

Мен хорладым

... Мен салдым энчи джолуму. Эки терек тюб чунгурдан хорламлы ётдюм. Ючюнчюнде туралмай, томалдым. Чунгур ол бирсиледен терен болур эди.

Мени юсюм-башым къар болду. Мен а аны истемедим. Къакъгъан атлы этиб, ызыма чыкъдым, къалай атларыма бичим этдим. Алай а энтда джолум болмады. Биягъы къаргъа томалдым. Дагъыда ызыма чыгъыб, чунгургъа ючюн-чю кере ёшюн салдым. ... Джетинчи кересинде мен чунгурну хорладым. (С.К.)

Текст къангада джазылады неда кодоскоп бла экранда бериледи, ючюнчю бетге салынныкъ сѣзлени тюблери сызыладыла.

Рашит хорлады

... Рашит салды энчи джолун.

XI. Берилген текстни соруу халда берилген план бла сынау изложениесин джазыу. Сынау изложениени февралны 4-чю ыйыгъында джазадыла.

Батыр

...Къазауат башланганында, Батыргъа он джыл да болмагъан эди. Анасыз, атасыз къалгъан джашчыкъны кѣбле джазыкъсына эдиле.

Танг аласы бла аскерчиле, душманны элден кыстаб, элге кирдиле. Батыр аланы алларына чыкъгъан эди. Аскерчиле анга ётмек, шекер, кьолкъабла берген эдиле. Кеслери ашагъан сагъатда, илеш джашчыкъны чакъырыб, анга тигим бере эдиле.

Ариу сѣзлю, халал джюрекли аскерчилеге юрениб, къатларындан кетмей тургъан джашчыкъ бла командир кѣб сѣлешди. Батыр кесин аскерге алдырыргъа умут этди. Алай а школда окъурун айтыб, командир аны башын сылады. (Х.О.).

П л а н

1. Батыр ким болгъанды?
2. Аны нек джазыкъсыннгандыла?
3. Ол аскерчилеге къалай тюбегенди?
4. Аскерчиле анга къалай къарагъандыла?
5. Батырны не мураты болгъанды?
6. Командир аны башын не айтыб сылагъанды?

Устаз текстни эки кере окъуйду. берилген планнга кёре, аны изложениесин къысхартыб джазадыла.

XII. «Ашхы ишлерими анама саугъа этгенме» деген темагъа сочинение джазыу. Бу иш мартны 2-чи ыйыгъында этиледиди.

8 Март байрамны юсюнден ушакъ этедиле, аналарына ким къаллай саугъа этгенлерини юсюнден хапар айтадыла, берилген темагъа, кеслери ушатханча, сочинение джазадыла.

XIII. Берилген планнга кере, джазыллыкъ изложениени текстин къурау. Бу иш мартны 4-чю ыйыгъында этиледиди.

П л а н

Джылы джерледен, биринчи болуб, къайсы къанатлыла къайтадыла?

1. Аланы тауушлары къайда чыгъадыла?
2. Биринчи къонакъла уяларын къайда ишлейдиле?
3. Ала уя ишлерге нек ашыгъадыла?
4. Биринчи балачыкъла аналарындан не излейдиле?

Ушакъ:

– Планны магъанасына кёре, сёз къайсы къанатлыланы юсюнден барады? (Чаукаланы) Чауканы тюрсюню къаллайды? (Кеси къара, бурну акъ).

– Джылы джерледен, биринчи болуб, къайсы къанатлыла къайтадыла? (Акъбурун къара чаукала).

– Ала къачан къайтадыла? (Джазны бурну къарагъан заманда).

– Аны къалай ангыларгъа боллукъду? (Алкъын таулада, сыртлада къар эриб бошамагъанды, терекле да чапыракъланмагъандыла, анда-мында ачыкъ джерле кёрюнедиле).

– Чаукаланы тауушлары къайда чыгъады? (Чегет къыйырлада, парклада).

– Ала анда не этедиле? Уяларын къалай ишлейдиле? (Чегет къыйырлада, парклада уяла ишлейдиле).

– Уя ишлерге нек ашыгъадыла? (Кёб турмай, гурт джатар заманлары джетерикди, чаука балачыкъла жарыкъгъа чыгъарыкъдыла).

– Чаукачыкъла аналарындан не излейдиле? (Ашарыкъ).

Бу ушакъдан сора, изложениеси джазыллыкъ текстни къураб, къангагъа джазадыла, текстге да ат бередиле.

Биринчи къонакъла

Джазны бурну къарагъанлай, акъбурун, къара чаукала джылы джерледен биринчи болуб къайтадыла. Аланы тауушлары чегет къыйырлада, парклада чыгъадыла. Алкъын къар сыртлада, таулада эримегенди. Тюзледе анда-мында ачыкъ джерле кёрюнедиле. Терекле да чапыракъланмагъандыла.

Чаукала уа чегет къыйырлада, парклада ишге къызыу киргендиле. Ала терек булчукъланы сындырыб, уяла ишлейдиле. Чаукаланы кёб турмай гурт джатар заманлары джетерикди. Ма биринчи чаука балачыкъла жарыкъгъа чыкъдыла. Ала, ауузчукъларын ачыб, аналарындан ашарыкъ сакълайдыла.

Текстни устаз бир кере окъуйду, сохтала да ичлеринден бир къат окъугъандан сора, текст джабылады, башында берилген план бла текстни изложениесин джазадыла.

XIV. Окъулгъан текстни изложениесин джазаргъа планын салыу, салынган план бла къысхартыб, изложениесин джазыу (апрелни 3-чю ыйыгъында).

Джаз келди

Джаз келмей кёб турду. Арт кюнледе, кюн ачылыб, сууукъ эди. Къар кюндюз эриб, кече уа сууукъ бола эди.

Джылы джел келди, булутла басындыла, джылы джауум юч кюн бла юч кечени джауду. Андан сора джел тох-

тады. Къалын тубан джерни джабды. Суула саркъдыла, бузла чыкъырдадыла.

Тубан ингирде кѣлтюрюлюб башлады. Булутла джайылыб кетдиле. Джаз да башланды. Кюн ачылыб, джукъа бузчукъну дженгил огъуна джутду. Джерден кѣлтюрюлген тылпыу джылы хауаны титиретди. Джер джашил болду. Терекле, кѣкенле чакъдыла. Чыпчыкъла джашил къатапаны юсюнде джырлайдыла. Турнала бла къазла да учуб ѳтедиле. Ийнекле ѳкюредиле. Къозула, тири джашчыкъла да къургъакъ джолчукълада чабышыб башладыла.

Джашил атына миниб, джаз келди.

Устаз биринчи кере текстни окъуйду, экинчи кере уа хар абзацны башха-башха окъуйду да, хар абзацда баш маънананы тутхан айтымланы айырыб, къангагъа джаза барадыла, алай бла текстни изложениесин джазаргъа хапарлау халда планын джарашдырадыла, ол план бла узун текстни къысхартыб, изложениесин джазадыла.

Джаз келди.

1. Джаз келмей кѣб турду.
2. Джылы джел келди.
3. Тубан кѣлтюрюлдо.
4. Табигъат джашил бет алды.
5. Джаз келди.

XV. «Терек бачхала джашнайдыла» деген темагъа суратлау халда сочинение джазыу (майны 3-чю ыйыгъында этиледи).

Ушакъ:

– Май айда табигъатда къаллай тюрлениуле болдула? Чегетле, таула, тюзле къаллай бет алгъандыла? Къанатлыланы тауушлары къалай чыгъады? Кѳгет терекле къалай чакъгъандыла? Ала къалай омакъланадыла? Бал чибинле уа не ѳтедиле? Ингир сайын не къамыжакъла учадыла?

Ушакъдан сора устаз сочинениени планын къангагъа джазады:

Терек бачхала джашнайдыла

П л а н

1. Тереклени джашнагъан кѳзюучюклери.
2. Бизни терек бачхабыз. (Шаптал, балий, алма, кертме, эрик тереклени чакъгъан кѳзюулери суратлау).
3. Терек бачханы джашауу (Ол кѳзюуде чибинлени, къанатлыланы терек бачхада ѳтген ишлери).

Чыгъармада хайырланныкъ сѳзле: къурмашча, акъсыл-къызыл, ариу ийис, арый-тала билмеген бал чибинле, кѳбге созулмагъан омакълыкъ). Берилген план бла, сѳзле бла хайырлана, быллай хапарчыкъ къуралыргъа боллукъду:

Терек бачхала джашнайдыла

Май айны таурухда айтырча заманы терек бачхагъа ариу тукъум сыфат береди. Кѳгет терекле кѳзюнгю алдарча джашнайдыла, Къурмашча чакъгъандыла балий, шаптал терекле. Акъсыл-къызыл кийимлери кийгендиле алма терекле. Акъсыл къар бетли кийингендиле кертмеле. Джашнагъан терекледен ариу ийис келеди. Ол ийисни ангылаб, арый-тала билмеген бал чибинле кеслери ни ишлери ѳтедиле. Ала терек чакъгъанладан бал джыядыла.

Къалай ариуду терек бачха бу кѳзюуде! Алай а ол ариулукъ кѳбге созулмайды.

Ангылатыу сёз

Къарачай тилден 3-чю классха юлгю иш программа бу тегереклени кърал окъуу стандартыны компетентини излемине кере (2009 г.), ал бла орта окъуугъа этилген къарачай тилден 1 – 11 класслагъа тежелген, авторлары Гочияланы С.А., Батчаланы А–М.Х., Алийланы Т.К., Къараланы А.И., Сылпагъарланы К.А., Чотчаланы Р.У., Мамаланы Ф.Т., Хубийланы А.А., Умарланы К.И. китабны хайырландырыб джазылгъанды.

Къарачай тилге окъутууну муратлары быладыла:

1. Тилни юсюнден илмуну баш джорукълары бла сохталаны танышдырыу.
2. Билимли, халатсыз джазартгъа болумларын да ангыларын да хайырландырыу.
3. Сохталаны аууз эмда джазма тиллерин ёсдюрюу.
4. Сохталаны терен билимлерин, тилге тамашалыкъларын, тил чыгъармачылыкъларын ёсдюрюу.

Борчла:

- гитче классланы сохталарыны къарачай тилни мизамларыны, къуралгъаныны юсюнден илму джанындан къарамларын къурашдырыу;
- сохталаны оюм этиуню тюзю бла абстракция (эсге алмай ойлау) акъылларын, къарачай тилге тегерекде дуняны кесегича къарамларын ёсдюрюу;
- окъугъан дараджаларында тилни ёлчесин табыб, айырыб шартын белгилей билген билимлерин ёсдюрюу;
- кеслерини этген ишлерин тинте билирге юретиу;
- тилни болумуна кере тилни амалларын тюз айырыб хайырландыра билгенлерине юретиу.

Программаны магъанасы сохталаны билимлери, эте билмекликлери, усталыкълары база дараджада келиширге, лингвистика джанындан окъууларын хайырландарыргъа джарайды. Амалсыз керек излемле, айырыу бла энчи къарау окъуугъа сабийлени билим дараджаларын кенгертирге аланы тилни джашауунда тамаша болгъан ишлери, болумлары бла кюрешген керек (материал) киргенди программаны магъанасына.

Къарачай тилни программасында 3 блок айырылады, къарачай тилден окъутуугъа келишген:

1. «Къалай къуралгъанды тилибиз».
2. «Тюз джазыу».
3. «Тил ёсдюрюу».

Блок деб дерслени мизамларын окъууда бир муратны тындыргъаннга айтылады.

Курсну алай къуралгъаныны хайыры:

- тюзю бла абстракция (эсге алмай ойлау) ёсдюрюу муратларын хайырландырыргъа;
- билимли, халатсыз джазыуну, сохталаны тил ёсдюрююню сынамлы борчларын тындырыргъа;
- окъууда сохта кеси тинтиб, билиб, хар дерсде кесгин эсгериб, нени къаллай мурат бла ишлегенин билирча этерге;
- тюрлю – тюрлю сылтаусуз къатыш ишледен сохталаны психология арыгъанларындан къутхарыргъа.

Сохталаны окъуу ангыларын ёсдюрюрге керек болгъан борчларын тындыргъан «Къарачай тил» дерс бериуню тамалында окъуу диалог бла тындырмай амалы болмагъан излеу ишге къарауду.

Программа бу методика комплект бла баджарылгъанды:

Окъуу китаб «Къарачай тил» 3-чю класс, Элкъанланы М.Къ., Элкъанланы С.М.

Окъуу китаб 2015 окъуу джылны программасына келишеди.

Программа 68 – 70 сагъатха тергелибди. Ишлеген окъуу китабда 3-чю классха дерслеге кереклисича бир сагъат барды.

Бёлюмлени магъаналары:

Фонетика бла джазыу (графика)

Бу бёлюмню магъанасы сохталаны фонетика бла джазыудан (графикадан) окъуб билгенлерин, фонема эшитиулерин, тюз джазылыугъа джитикёзлюклерин терен билимли бир мизамгъа джыяргъа ийилгенди.

Тауушла бла харифле: ачыкъла бла тунакыла. Басымлы, басымсыз ачыкъла. Тунакыла – зынгырдауукъла

бла сангыраула, джумушакъла бла къатыла; нёгерлиле, нёгерсизле зынгырдауукъ бла сангырауладан, джумушакъ бла къатылыкъдан. Аланы башхалыкълары. Сёзлени бёлумлеге бёлюу. Сёз басым.

Айтылгъан сёзню джазма сёзге кёчюрюуню тамалы таууш – хариф тинтиу. Басымлы бла басымсыз ачыкъ тауушланы джазмада белгилеу. Нёгерли тунакыланы айтылгъанлары бла сёзде джазылыулары, аланы джумушакълыкъларын белгилеу. Сёзде тауушла бла харифлени санын тенглешдириу, сёз ючюн: *тапха, джаякъ*.

Айтхан заманда эки таууш бла айтылгъан ачыкъла, экиленген тунакыла, айтылгъан сагъатда эшитилмеген тунакыла. Тауушланы сёзде кесгин айтыу эмда джазмада аланы белгилеу. Сёзде быллай байламлы тунакыланы айтылгъанлары да, джазылгъанлары да *-чч, - чш, -ннг, -нл, -нм*. Къаты эмда джумушакъ белгиле.

1. Къарачай алфавит: Харифлени тюз окъуу, бир бири ызындан келиулерин билиу. Алфавит бла сёзлюкле бла, излегенинден хапар берген китабла бла ишлей билиу. Айтымны аллында, энчи атлада уллу харифни джюрютюлюую. Сёзлени бирге бла башха джазылгъаны (сабий бла, береди да, дагъыда аны кибикле); сёзлени тюз кёчюрюу (чал – къы, джы-йын дагъыда аны кибикле).

Сёзню къурамы.

Сёзлени магъаналы кесеклерин айырыу бла белгилеу: тамырны, сёз къураучу джалгъауну, сёз тюрлендириучу джалгъауну. Сёзню къурамын айырыу. Бир тамырлы сёзле бла бир сёзню тюрлю – тюрлю формалары. Сёз къураучу джалгъауну болушлугъу бла джангы сёз къурау (бир тамырлы). Сёз къураучу джалгъаулану магъаналары. Аланы магъаналы, учундуруу, суратлау мадарлары. Сёзде тинтилген неда тинтерге болмагъан ачыкъла, аланы тюз джазылыулары. Нёгерли тунакыланы сёзню тамырында тюз джазылыулары. Айтылса эшитилмеген тунакыланы сёзде тюз джазылыулары. Экиленген тунакыланы тюз джазылыулары. Сёзлени тюз джазылгъанларын тинтерге хар тюрлю мадарла: сёзню формасын

тюрлендириу; бир тамырлы сёзле келтириу; сёзлюк бла хайырлануу.

2. Морфология.

Ат. Атны тилде магъанасы бла джюрютюлюую. Ким? Не? деген соруулагъа джууаб этген атланы айыра билиу. Ким? деген соруугъа къуру адамланы кёргюзген атла джууаб этгени. Тукъум бла энчи атла. Атланы санлада тюрлениую.

3. Сыфат. Сыфатны тилде магъанасы бла джюрютюлюую. Сыфат ат бла байланыб келсе, санда да, болушда да тюрленмегени. Магъаналары джууукъ, къаршчы болгъан сыфатла.

4. Этим. Этимни тилде магъанасы бла джюрютюлюую. Этимни белгисиз формасы, сорууу не этерге? Этимни заманда тюрлениую. Этимлени заманларыны бетледе, санлада тюрлениулерин.

5. Синтаксис бла тыйгъыч белги салыу (пунктуация).

Айтымны, сёзтутушну, сёзню башхалыгъын айырыу (бирчалыкълары, башхалыкълары).

Айтылгъанына кёре айтымланы тюрлюлери (хапарлаучу, соруучу, буйрукъчу, кёлтюртюрчю). Айтымны аягъында тыйгъыч белгиле: тамгъачыкъ (точка), соруу белги, кёлтюртюрчю белги. Айтылгъан заманда хапарлаучу, соруучу, кёлтюртюрчю, буйрукъчу айтымланы тауушну кёлтюртюрчю, тюшюрюу. Оюм этиуню тюзюнде (логика) басым.

Айтымны баш бла сансыз членлери (атларын белгиле мегенлей). Башчы бла хапарчы. Джайылгъан бла джайылмагъан айтымла. Айытымлада сёзлени къалай айгъакъланыб келгенлерин билиу. Айтымлада сёзлени тизилиб келиулерин. Биртукъум членлери болгъан айтымла, алада *да, уа, а* байламла. Биртукъум членлени айтымда тизиб окъуу. Биртукъум членлери болгъан айтымлада тыйгъыч белгиле.

Къарачай тилден 3-чю классха орузлама – тема план

№ п/п	Дерсни бол-лукъ заманы План бла бол-гъан заманы	Дерслени темалары бла аяны тюрлюлери	Окъуу иште тындырылыкъ амалла	Дерсни тындырыллыкъ муратлары	Планга кере этиллик эсебле (ФГОС – ха кере)	Дерсни хыйсаблары	Юй иш
1.	<p>Экинчи классда тауушла бла харифлени юслеринден окъулгъанны къайтаруу. (5 с.)</p> <p>§ 1. Тауушла бла харифле.</p> <p><i>Дерсни къайтарыу бла биллимини бир ми-замгъа джыйыу.</i></p>	<p>Мизамгъа салычу: къысха ангылатыргъа, окъуу борчну тугъа, таргъа;</p> <p>Билиу: ишни этиуде бютеу лагъымны хайырандырыргъа;</p> <p>Бирлешиб ишлеу: болушлукъ тилей билирге, болушлукъ излерге, кесини ангыламагъанын кесгин этерге;</p>	<p>Окъуу китаб бла танышдырыу.</p> <p>Бёлум, тауушла сора аланы белгилеген харифле.</p>	<p>Ачыкъ бла тунакы тауушланы тинте билирге; сёзлени айтылгъаны бла джазылгъаныны башхалыгъын билирге.</p>	<p>Билиу: сёз бла бёлумню башхалыгъын, хариф бла тауушну;</p> <p>Эте билмеклик: сёздеде бёлумлени санын тюз белгилей билирге;</p> <p>Усталыкъ: башхалыгъын ачыкъ тауушну хариф бла белгилей билген.</p>	<p>§ 1. 4 – 6 бетле, 2-чи иш</p>	

		<p>Энчили: кеслерини ишлерини сылтауун табаргъа; устазны да, тенглерини да багъасын тюз ангылау; джангы билимге къызыгыуларын белгилейди.</p>					
2.	<p>§ 2. Ачыкъ тауушла бла харифле.</p> <p><i>Дерсни къайтарыу бла биллимини бир ми-замгъа джыйыу.</i></p>	<p>Мизамгъа салычу: къысха ангылатыргъа, окъуу борчну тугъа, таргъа;</p> <p>Билиу: ишни этиуде бютеу лагъымны хайырандырыргъа;</p> <p>Бирлешиб ишлеу: болушлукъ тилей билирге, болушлукъ излерге, кесини ангыламагъанын кесгин этерге.</p> <p>Энчили: кеслерини ишлерини сылтауун табаргъа; устазны да, тенглерини да багъасын тюз ангылау; джангы билимге къызыгыуларын белгилейди.</p>	<p>Ачыкъ харифле бла тауушла, аланы белгилеу.</p>	<p>Ачыкъ харифлени тунакыладан башхалыкъларын белгилей билирге; сёзлени айтылгъаны бла джазылгъаныны башхалыгъын билирге.</p>	<p>Билиу: сёз бла бёлумню башхалыгъын, хариф бла тауушну;</p> <p>Эте билмеклик: сёздеде бёлумлени санын тюз белгилей билирге;</p> <p>Усталыкъ: башхалыгъын ачыкъ тауушну хариф бла белгилей билген.</p>		

3.	§ 3. Тунакы тауушла бла харифле. <i>Дерни кьай-та-рыу бла билмни бир мизамга замга джыйыу.</i>	Мизамга салычу: кьысха ангылатыргъа, окъуу борчну эслеринде тутаргъа, джорукъланы хайырландыра билирге; Билиу: излеу бла белгилеу джангы затны, хапарны; Бирлешиб ишлеу: соруула салыргъа, болушлукъ тилей билирге; Энчили: джангы билимге кьызыгъыуларын белгилейдиле; окъуу ишде тырмашууларын кьргюзюу.	Тунакы тауушла сора алааны белгилеген харифле. Сангырау бла зынгырдауукъ негерли тауушланы сьенно ортасында бла ахырында тюз джазыу.	Ачыкъ тауушланы тинте билирге эмда ачыкъ тауушланы шартлары кьысха айта билирге; сьезлени айтылгъаны бла джазылгъаныны башхалыгъын билирге.	Билиу: ачыкъ эмда тунакы тауушла бла харифлени; Эте билмеклик: таблица бла ишлеу Усталыкъ: Й, У тунакы тауушла бла байланыб келген хариф кьауумну тюз джаза билген.	§ 3. 6 – 7 бетле, 7-чи иш
	4. Уллу эм гитче харифлени джанылы джорукълары.	Мизамга салычу: салынган борчха кьере иш сайларгъа бла аны тындырыргъа болумлары; Билиу: билим муратны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, тинтерге эмда ишни барыуна	Адамланы атлары, тукъумлары, рын, джаныуарланы чам атлары, шахарлары, эллини, орамланы	Къарачай тилде ким? деген соруугъа кьзуру адамланы кьргюзген сьезле джууаб этгенин	Билиу: адамланы атларын, тукъумларын, джаныуарланы чам атларын, шахарлары, эллини, орамланы сууланы атларын, айтымны биринчи харифин уллу	§ 4. 8 – 9 бетле, 10-чу иш

4.	§ <i>Дерни кьайтарыу бла билмни бир мизамга джыйыу.</i>	бла хыйсабына багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: кесини ишин тюз, юмей тындырырча тилни кьызыгъыб хайырландырыргъа; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билмлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгереди.	сууланы атларын уллу хариф бла джазылыуу.	андан кьалгъан джаны болгъанда, болмагъан да не? деген соруугъа джууаб этгенин билирге; текстде атланы кеслери табыб, кьайсы ат не затны не да кимни кьргюзгенин сабийлени кеслери табыб айырыргъа юретиу; халатсыз джазаргъа усталыкъларын ёсдюрюу.	хариф бла джазылыуу. Айтымны ахырында тыйгъыч белгиле (точка – тамгачыкъ, соруу белги, кьлтюртюрчю белги) Эте билмеклик: уллу харифни тюз хайырландырыргъа; Усталыкъ: айтымланы тюз кьурай билирге.	
----	--	--	---	--	--	--

5.	Тил ёздүрүю. Джайны эсге туюр-шорейик. Сураат бла ишлеу (11-чиш). <i>Тил ёздүрүю дерс.</i>	Мизамгъа салычу: ишни мадарын да хагъаналы окъуу; Билиу: кеслери ангылагъанча, эсли кыу-рагъа хапарны, дагъыда эшитген хапарын тинтерге; Бирлешиб ишлеу: кесини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни хайырландырыргъа; Энцили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билмлерин да таймаздан ёздүрюрге керек болгъанын эсгереди.	Айтым бла кыауум сёзю башхалыгъын айырыргъа. Кыагыш берилген текст-ни тинтерге, аны ичинде айтымланы белгилерге. Джазма ишде диалогну табаргъа. Бирлешиб сураатха кыу араб, гиче хапарчык кыурау.	Суратха кыуараргъа, кеслерини суратха кыуарамларын ачыкларгъа, магъанасын тинтерге, суратны суратлаб текст кыуараргъа.	Билиу: соруулары хайырландырылган, текст кыуарашдыргъанни; Эте билмеклик: юсюнден келге туюргени айта билерге; Усталык: суратны суратлагъан текстни халатсыз джаза билерге.	10-чубет, 11-чи иш. Сураатны юсюнден хапар кыуарашдырыргъа (аууздан)
6.	Сынау иш. <i>Сынау дерс.</i>	Мизамгъа салычу: ишни хыйсабын оюмлау, кёзюулю тинтиу этерге; Билиу: ишни этиу бютеу лагъымны хайырландырыргъа;	Сохталаны окъугъан джорукъларын тюз джаза, айтымланы тюз джарашдыра	Сынау иш	Сохтала айтылгъандан ангылагъанлары не да ангылашымай кыалгъан джорукъланы ачы	Кыуайтарыб окъургъа §§ 1 – 4

		Бирлешиб ишлеу: бир мураатны белгилерге, аны кыалай тындырыргъа керек болгъанын ачыкларгъа; Энцили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билмлерин да таймаздан ёздүрюрге керек болгъанын эсгереди.	билгенлерин тинтиу.		кылау; этилген ишге багъа берю.	
7.	§ 5. Зынгырдауукъ бла сангырау тунакъланы сёзю аягъында джазылару. <i>Джангы керекни (материалны)</i>	Тауушла бла харифле (теманы аягъы) (19 с.) Мизамгъа салычу: ишни юзмей, не заманда этиллигин билерге, кыалай бошаллыгъын алгъа билерге; Билиу: билим мураатны болушлукъсуз кесгин белгилерге, юретирге, тинтерге эмда ишни барыууна бла хыйсабына багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: соруула салыргъа, кесини кёлюне келгенни, акъылы кесгин	Тунакы тауушланы белгилеген харифлени союнден сохталаны билген билимлерин эсге туюррюу.	Тунакы тауушла, негерлиле, негерсизле, зынгырдауукъла, сангыраула, джумушакъла, кыатыла	Билиу: сёзю ахырында тунакы тауушла бла харифлени; Эте билмеклик: таблица бла ишлеу; Усталык: зынгырдауукъ бла сангырау туюнакъланы сёзю ахырында тюз джазыу.	§ 5. 11 12 бетде, 12-чи иш

				этерге; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле.			
8.	<i>биллу дерс.</i> § 5. Зын-гырдауукъ бла сангырау тунакы-ланы сёзню аягъын-да тюз джазылы-у-лары. <i>Джангы керекни (материалны) биллу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окъугъан джорукъланы хайырландыра билирге, этген халагларын эгертселе, тыйыншысыча ангыларгъа; Билиу: ишни мадарын да халын да ёсдюрюу, джангы хапарны, ишни тинтиу; Бирлешиб ишлеу: бирлешген бла билим ишни тири кёрюзюрге; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле.	Тунакы татуушланы белгилеген харифлени юсюнден сохталаны билген билимлерин эсте тюшюрюу.	Тунакы тауушла, зынгырдауукъла, негерлиле, негерсизле, сангыраула, джумушакъла, къатыла	Билиу: сёзню ахырында тунакы тауушла бла харифлени; Эте билмеклик: таблица бла ишлеу; Усталыкъ: зынгырдауукъ бла сангырау тунакыларыны сёзню ахырында тюз джазыу.	§ 5. 12 – 14 бетле, 15-чю иш	
9.	§ 6. Зын-гырдауукъбла сангырауулары сёзню	Мизамгъа салычу: ишни юзмей, не заманда этилгин билирге, къалай бошаллыгъын алгъа билирге; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле.	Тунакы татуушланы белгилеген харифлени юсюнден сохталаны билген билимлерин эсте тюшюрюу.	Тунакы тауушла, негерлиле, негерсизле, зынгырдауукъла	Билиу: сёзню ортасында тунакы тауушла блахарифлени; Эте билмеклик: таблица бла ишлеу;	§ 6. 14 – 15 бетле, 20-чы иш	

				Билиу: билим мурагын болушлукъсуз кесгин белгилерге юрегирге, тингерге эмда ишни барыуна бла хыйсабына багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: соруула салыргъа, кесини кёлюне келгенни, акъылын кесгин этерге; Энчили: окъургъа талпыу излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгердиле; ишде кеслерини тириликлерине багъа бердиле; билген билимлерин ишни тындырыргъа хайырландырадыла; джазма ишлерини кеслери тинтедиле; ишни тындыргъан кезюде бир-бирине хатер этедиле.			
	<i>орта-сында тюз джазылы-лары.</i> <i>Джангы керекни (материалны) биллу дерс.</i>	Билиу: билим мурагын болушлукъсуз кесгин белгилерге юрегирге, тингерге эмда ишни барыуна бла хыйсабына багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: соруула салыргъа, кесини кёлюне келгенни, акъылын кесгин этерге; Энчили: окъургъа талпыу излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгердиле; ишде кеслерини тириликлерине багъа бердиле; билген билимлерин ишни тындырыргъа хайырландырадыла; джазма ишлерини кеслери тинтедиле; ишни тындыргъан кезюде бир-бирине хатер этедиле.	ген билимлерин эсте тюшюрюу.	дауукъла, сангыраула, джумушакъла, къатыла.	ишлеу; Усталыкъ: зынгырдауукъ бла сангырау тунакыларыны сёзню ортасында тюз джазыу.		

10.	«Къач» деген темагъа къурашдырыу (сочинение). Тил ёсдюрюю. <i>Тил ёсдюрюю дерс.</i>	Мизамгъа салычу: къысха ангылатыргъа, окъуу борчну эслеринде тутаргъа Билиу: ишни мадарын да халын да ёсдюрюю, джангы хапарны, ишни тинтиу; Бирлешиб ишлеу: кесини кёлуне келгенни, акъылын кесгин этерге; Энчили: иште кеслерини тириликлерине багъа бердиле; билген билимлерин ишни тындырууда хайырландырыргъа.	Ойлашдырыу, текст къурай билрге.	Суратлау текст	Хапарлы этерге; берилген затны тинтиу эте билгенлерин оюмлау.	17 – 18 бетле, 28-чи иш
11.	§ 6. Зынгырдауукъ бла сангырауулары сёзю ортасында тюз джазылыулары.	Мизамгъа салычу: окъутган джорукъланы хайырландыра билирге, этген халатларын эсгертсе, тыйышлысыча ангыларгъа; Билиу: ишни мадарын да халын да ёсдюрюю, джангы хапарны, ишни тинтиу; Бирлешиб ишлеу:	Тунакы тауушланы белгилеген харифлени юсюнден сохталаны билген билимлерин эсге тюшюрюю.	Тунакы тауушла, негерлиле, негерсизле, зынгырдауукъла, сангырауула, джумушакъла, къатыла.	Билиу: сёзю ортасында тунакы бла харифлени; Эте билмеклик: таблица бла ишлеу; Усталыкъ: зынгырдауукъ бла сангырауу таунакъланы сёзю ортасында	§ 6. 15 – 17 бетле, 24-чю иш

	<i>Джангы керекни (материалны) биллиу дерс.</i>	бирлешген бла билим ишни тири кергюзюрге; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле.			тюз джазыу.	
12.	§ 7. Сангырауу тунакъланы зынгырдауукълагъа айланыулары. <i>Джангы керекни (материалны) биллиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: ишни юзмей, не заманда этиллигин билирге, къалай бошаллыгъын алгъа билирге; Билиу: билим муратны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, тинтерге эмда ишни барыуна бла хыйсабына багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: соруула салыргъа, кесини кёлуне келгенни, акъылын кесгин этерге; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, би	Сёзю тауушланы сангырауу тунакъланы зынгырдауукълагъа айланыулары юсюнден сохталагъа хапар берюю.	Тамыр бла сёзю тюрлендириучю форма, негерли тунакыла, сёзю тамырында тунакъланы айланыулары.	Билиу: сёзю тюз джазылыу джорукъланы тюрлюлери бла, сёзде орунлары бла къауумлауу; Эте билмеклик: негерли тауушну керекли хариф бла белгилерге, окъууан джорукъгъа юлгю келтире билирге; Усталыкъ: джазма иш этген заманда кесини ишин да, башханлыкъын да тинтиб баджарыргъа.	§ 7. 19 – 20 бетле, 35-чи иш

				лимлерин да таймаз-дан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгереди; ишде кеслерини тириликлерине багъа береди; билген билимлерин ишни тындырыргъа хайырландырадыла; джазма ишлерин кеслери тинтедиле; ишни тындыргъан кёзоуде бир-бирине хатер этедиле.				
13.	§ 8. Сёз-но ор-тасында Ч – ны Ш – гъа ай-ланы-уу. <i>Джангы керекни (материалны) билли дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окъуу борчну къысха аңгылагыргъа, эслеринде тутаргъа, джорукъланы хайырландыра билирге; Билли: билим му-ратны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, тинтерге эмда ишни барыуна бла хыйсабына багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: кесини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни къызыгыб хайыре.	Ч харифни Ш харифге айланууну тюз белгилерге аңгыларын ёсдюрюу, джорукъну сынамын сюзюб, бир оюмгъа келтирирге.	Тамыр бла сёзню тюрлендириучю форма, негерли тунакыла, сёзню тамырында Ч харифне Ш харифге айланыуу тюз белгилей биллирге, бу джорукъгъа юлгю келтирирге;	Билли: сёзлени тюз джазылыу джорукъланы тюрлюлери бла, сёзде орунлары бла къауумлауу; Эте билмеклик: сёзню тамырында Ч харифне Ш харифге айланыуу тюз белгилей биллирге, бу джорукъгъа юлгю келтирирге;	§ 8. 20 – 21 бетле, 37-чи иш		

				ландырыргъа; Энчили: окъургъа талшыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгереди			
14.	§ 9 Къ-айгарыу. Сурат бла ишлеу. (42-чи иш). <i>Тилни ёсдюрюу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окъугъан джорукъланы хайырландыра билирге, этген хатларын эсгертселе, тыйыншысыча аңгыларгъа; Билли: ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: сёз негерине тынгылай биллирге, кесини дерсе къыйналышыуун къысха айттыргъа; Энчили: сёз негерини айтханына тынгылай биллирге; джазма ишлерини кеслери тинтедиле; ишни тындыргъан кёзоуде бир-бирине хатер этедиле.	Суратха къараргъа, кеслерини суратха къарамларын ачыкъларгъа, магъанасын тинтерге, суратны суратлаб текст къурааргъа.	Текстни къуралыуу, темасы, аты.	У сталыкъ: джазма иш этген заманда кесини ишин да, башханькъын да тинтиб баджарыргъа. Билли: кеслерини суратха къарамларын ачыкъларгъа; Эте билмеклик: суратны суратлаб текст къурааргъа; Усталыкъ: болушлукъ сёзле бла кеслерини къурааргъа, арда джазгъанларын тинтиу.	§ 9 21 – 23 бетле 39 –чу иш; 42-чи иш бла ауудан кеслерине хапарчыкъ къурааргъа	

15.	§ 10. Сёзно тамы-ры бла джалгъ-ауу. <i>Джангы керекни (материалны) биллиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: устаз бла бирге джангы борчла салыргъа, ишни мадары бла хыйсабын джоруукъ бла тенглендириб, башхалыгы бла бирчалыгъын тенглендириб айырыргъа; Биллиу: ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: бирлешген бла билим ишни тири кергюзюрге; Энчили: окъуугъа талпыуларын сакълайдыла; сынамлы ишде джетимшлерини сылтауун ангыларгъа кюрешедиле; джангы окъуу керекге акъыл беледиле; джазгъан, окъугъан заманда да саудукъ сакълау джорукъланы эсгереди.	Сёзно формасы, Сёз тюрлендириучо джалгъ-ау.	Сёзно формасын тюрлендиргенлигинге лексика магъанасы тюрленмегенин; Эте билмеклик: сёзно формасын тюрлендириу; Усталыкъ: сёзтутушда, айтымда сёзлени байланымулары.	§ 10. 24 – 26 бетле, 45-чи иш
-----	---	--	---	---	----------------------------------

16.	§ 11. Бёлом. <i>Джангы керекни (материалны) биллиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: тындырмай амалы болмагъан ишни хар тюрлю хали бла ишни джоругъуна кере болушлукъсуз къуарыргъа; Биллиу: тындырмай амалы болмагъан ишни къуарыргъа бла кесгин этерге; Бирлешиб ишлеу: кесини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни къызыгыб хайырандырыргъа; Энчили: окъуугъа талпыуларын сакълайдыла; сынамлы ишде джетимшлерини сылтауун ангыларгъа кюрешедиле; джангы окъуу керекге акъыл беледиле; джазгъан, окъугъан заманда да саудукъ сакълау джорукъланы эсгереди.	Сёзде ненча ачыкъ болса, анча бёлом болгъанын сохталаны эслерине сакълау.	Ачыкъ тауушла бла харрифле. Басымлы бла басымыз тауушла. Бёлом.	Биллиу: сёз бла бёломню, харриф бла тауушланы башхалыкъларын; Эте билмеклик: сёзде бёломлени сакълау тюз белгилерге; Усталыкъ: басымыз ачыкъ тауушну хариф бла белгилерге.	§ 11. 26 – 28 бетле, 50-чи иш
-----	--	--	---	---	---	----------------------------------

19.	§ 15. Къ- ысха У бла Й болгъан сёл е- ни тиз- гин-ден тизгин- ге кёчю- роу. § 16. Джуму- ш а къ Б эмда къаты Ъ белги-ле- ри болгъ- ан сёзле- ни тиз- гин-ден тизгин- не кё- чорюу. <i>Джангы керекни (матем- ри-алны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: ишни мадары бла хыйсабын джорукъ бла тенглешдириб, башхалыгъ бла бир- чалыгъын тенглешди- риб айырыргъа; Билиу: билим му- ратны болушлукъсуз кестин белгилерге юретирге; Бирлешиб ишлеу: бир- ге ишлеуде хар кимни иши бла орнуна оноу- лашыргъа; Энчили: окъугъан джорукъланы хайыр- ландыра билирге, эт- ген халатларын эсгер- тселе тыйыншысыча ангъларгъа.	Къысха У бла Й харифлери, къаты бла джумушакъ белгилери болгъан сёзлени тюз джазылы- уларыны юсюнден сохталаны ангъларын ёсдюрюроу, дагъыда баш- ха джорукъ- лагъа сёзле- ни тюз джаза билиу.	Тюз джа- зыл-гъ- анын тинтерге болгъан да, бол- магъан да сёзле.	Билиу: кеслери- не сёзлени тюз джазыу джо- рукъладан борч салыб тынды- рыргъа эмда сюзерге; Эте бил- меклик:къысха У бла Й ха- рифлери, къаты бла джумушакъ белгилери бол- гъан сёзлени тюз джаза би- лирге; Усталыкъ: къысха У бла Й харифлери, къаты бла джу- мушакъ белги- лери болгъан сёзлени бир- тизгинден би- рине тюз кёчю- ре билирге.	§ 15, § 16. 34 – 36 бетле, 64-чю иш Айтыу- гъа (из- ложе- ниягъа) хазыр- лануу
-----	--	---	---	---	---	---

20.	Айтыу (изло- жение) «Чыгъ- ханчы- къ бла чёртлеу- юкле». (68-чи иш) <i>Тил ёсдюрюу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окъуу борчну къысха ангылатыргъа, эсле- ринде тутаргъа; Билиу: ишни мадарын да халын да ёсдюрюу, джангы хапарны, ишни тинтиу; Бирлешиб ишлеу: ке- сини кёлюне келген- ни, акъылын кестин этерге; Энчили: иште кесле- рини тириликлерине багъа бердиле; бил- ген билимлерин ишни тындырууда хайыр- ландырыргъа.	Хапарлау- чу текстни джазма хал- да берирге ангъларын ёсдюрюу, ма- гъанасын ан- гылатыргъа джазыучуну сёзлерин хайырланды- ра билирге.	Юзюк, хапар, текстни темасы, текстни юзюгю.	Билиу: кеслери къурашдыргъ- ан план бла ха- парлаучу юлгю текстни джа- зыуу; Эте билмеклик: текстге план салыргъа, ат апаргъа; Усталыкъ: ай- тыуну (изложе- нияны) джазар- гъа, джазылгъ- анны тинтерге.	36 – 37 бетле, 68-чи иш
21.	§ 17. Магъа- налары джууукъ сёзле. § 18. Ма- гъанала- ры къ- аршы сёзле.	Мизамгъа салычу: сынамлы ишни билим иште тюрлендирирге, къалай бошалдыгъын алгъа билирге; Билиу: ишни этиу- де бютеу лагъымны хайырландырыргъа, керекли хапарны су- ратладан, схемаладан айырыргъа;	Айтымда, текстде ма- гъаналары джууукъ бол- гъан, магъа- налары къар- шы болгъан сёзлени та- баргъа, лек- сика магъа- налын ачы- къларгъа.	Сёзлени лексика магъана- лары.	Билиу: сёз ай- тыуну аууз бла джазма форма- да суйгенлери- ча айтыуну; Эте билмеклик: сохтала билген- лерине багъа салыргъа, бил- мекеллерин да билирге тыр- машыргъа;	\$17. \$18. 37 – 40 бетле, 71-чи иш

			ырландырырғға; Бирлешиб ишлеу: бир муратны белгилерге, аны к'алай тындырырғға керек болг'анын белгилерге; Энчили: ок'зурғға талшыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; ак'ылларын да, билмлерин да таймаздан ёдюрюрге керек болг'анын эсгереди.	бир мизамг'а джыйыу, билгенлерин тинтиу.	рук'ланы ачык'лау; этилген ишге баг'а берю.
24.	§ 20. Тилни кесеклеринден хапар берю (7 с.)	Мизамг'а салычу: устаз бла бирге джангы борчда салырғға, ишни мадары бла хыйсабын джорук' бла тенглешдириб, башхалыгы бла бирчалыгын тенглешдириб айырғырғға; Билу: ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда баг'а берирге; Бирлешиб ишлеу: бирлешген бла билим ишни тири кёрюзюрге;	Тилни кесегин – атны юсюнден билгенлерин бир оюмг'а келтирирге, лексика маг'анасы бла сорууланы кючю бла атланы билирге.	Тилни кесеклери. Ат, атны ышанлары.	Билу: тилни кесеклеринден, атдан хапар; Әте билмеклик: лексика маг'аналарындан сёзлени к'айсы тилни кесеге болг'анын билирге, сёзлени тилни кесеклерине к'ауумларг'а;

			Энчили: ок'зурғға талшыларын сак'лайдыла; сынамлы ишде джегишимлерини сылтауун аңгыларг'а кюрепеди; джангы ок'зу керекте ак'ыл беледиле; ок'зууг'а тырмашыу кёрюзеди.		Усталык: суратха к'араб, текст к'урашдырырғға, темасын, баш маг'анасын ачык'ларг'а, ат атарг'а.
25.	§ 22. Атны маг'анасы. <i>Джангы керекни (материалны) билю дерс.</i>	Мизамг'а салычу: ок'зу борчну к'ысхалы аңгылатырғға, эслеринде тутарг'а; Билу: белги амалланы хайрландырырғға; Бирлешиб ишлеу: керекни ак'ылларына тутхуч табарг'а, аны да нёгерлери бла келтирдирирге; Энчили: ок'зурғға талшыларын, ок'зу мадарларын кенгертедиле, ишни болушлук'суз тындырадыла; керекни ишни тинтиуун этедиле; ок'зууг'а тырмашыу кёрюзеди.	Тилни кесегин – атны юсюнден билгенлерин бир оюмг'а келтирирге, лексика маг'анасы бла сорууланы кючю бла атланы билирге.	Ат, атны ышанлары.	Билу: атха тилни кесегича хапарын айтыу, атны джоруг'ун тинтиб бирлешдирирге; Әте билмеклик: атланы соруулаг'а джууаб этгенлерине кёре юлжюле келтирелерге; Усталык: кёб маг'аналы сёзлени лексика маг'аналарын билирге, бир тамырлы сёзлени ичинде атланы табарг'а.

26.	§ 23. Энчи эмда тукѳум атла. <i>Джангы керекни (мате- риалны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окѳуу борчну кѳысха ангылатыргъа, эсле- ринде тутаргъа; Билиу: белги амалланы хайырландыргъа; Бирлешиб ишлеу: джангы хапарны тин- тиу; кеслерини акъыл- ларына тутхуч табар- гъа, аны да нѳгерлери бла келиштирирге; Энчили: билимлерин ѳсдюргенлей турургъа керек болгъанын ан- гылайдыла; ишде тыр- машыу бла тѳзюмлѳк кѳргюзедиле.	Энчи эмда тукѳум атла- ны юсюнден билимлерин ѳсдюрюрге, атны санын, санлада тор- леннгенин эслерине салы- ргъа.	Энчи бла тукѳум атла. Атны бирлик бла кѳ- блѳк саны.	Билиу: энчи бла ту-кѳум атланы юсюн- ден билгенле- рин ачыкъ- лау; Эте бил- меклик: энчи бла ту-кѳум атланы айыра билирге, энчи атланы магъ- аналарын бел- гилерге; Усталыкъ: энчи атланы уллу хариф бла джазылгъ- аны;	§ 23. 49 – 50 бетле, 90-чы иш Айтыу- гъа (изложе- ния- гъа) ха- зырла- ныу
27.	Айтыу (изложе- ние) «Ит джыла- мукъла» (84-чю иш). <i>Тил ѳсдюрюю дерс.</i>	Мизамгъа салычу: салынган борчха кѳре иш сайларгъа бла аны тындырыргъа болум- лары; Билиу: билим муратны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге;	Хапарлаучу текстни джаз- ма халда бе- рирге ангыла- рын ѳсдюрюю, магъанасын ангылатыргъа джазылгъууну сѳзлерин хай- ырландыра би- лирге.	Юзюк, хапар, текстни темасы, текстни юзюгю.	Билиу: кесле- ри кѳураш- дыргъан план бла хапар- лауучу юлгю текстни джа- зылуун; Эте бил- меклик: текст- ге план салы- ргъа, ат	46 бет, 84-чю иш

		Бирлешиб ишлеу: ке- сини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни кѳызыгыб хайырлан- дырыргъа; Энчили: окъугъан джо- рукъланы хайырлан- дыра билирге, этген халатларын эсгертселе тѳйышлысыча ангы- ларгъа; ишде кесле- рини тириликлерине багъа бередила; билген билимлерин ишни тындырыргъа хайыр- ландырадыла; джазма ишлерини кеслери тинтедиле.			атаргъа; Усталыкъ: айтыууну (из- ложенияны) джазаргъа, джазылгъан- ны тинтерге.	
28.	§ 24. Атны бирлик эмда кѳблѳк саны. § 25. Атны кѳб-лѳк саныны кѳура- лыуу.	Мизамгъа салычу: салынган борчха кѳре иш сайларгъа бла аны тындырыргъа болум- лары; Билиу: ишни тынды- рыргъа эм магъаналы амалны сайларгъа; Бирлешиб ишлеу: бирлешген бла билим ишни тири кѳргюзю- рге;	Атны санын ачыкъларгъа билимлерин ѳсдюрюю, окъулгъан джорукъланы тюз джаза би- лирге, кѳуру бирлик санда джюрююлген атлагъа сынаб кѳвараргъа.	Атны санлары.	Билиу: атны санын, санла- ны формасы- ны торленнге- нин; Эте бил- меклик: бир- лик санда джюрюген ат- ланы билирге; Усталыкъ: терс кѳурал	§ 24. 51 – 52 бетле, 92-чи иш

29.	<i>Джангы керекни (материалны) билли дерс.</i>	Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгередиле. Мизамгъа салыучу: салынган борчха кёре ип сайларгъа бла аны тындырыргъа болумлары; Билли: ишни тындырыргъа эм магъаналы амалны сайларгъа; Бирлешиб ишлеу: бирлешген бла билим ишни тири кёрюзюрге; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгередиле.	Атны санын ачыкъларгъа билимлерин ёсдюрюу, окъулгъан джорукъланы тюз джаза билирге, атны кёблук саныны къура-ралгъанына сынаб къараргъа.	Атны кёблук саныны къура-лыуу.	Билли: атны санын, санланы формасыны тюрленнгенин; Эте бил-меклик: бирлик санда джюрюген атланы билирге; Усталыкъ: терс къура-лгъан айтымла-дан текст къурау, атны кёблук саныны къура-лыуун эсте салыу.	гъан айтымла-дан текст къурау, атны кёблук саныны къура-лыуун эсте салыу.	§ 25. 52 – 54 бетле, 96-чы иш
-----	--	---	--	--------------------------------	---	---	-------------------------------------

30.	§ 26. Къ-айгарыу. <i>Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамга джыйыу.</i>	Мизамгъа салыучу: ишни юзмей, не заманда этиллигин билирге, къалай бошаллыгъын алгъа билирге; Билли: ишни этиуде бютеу лагъымны хайы-рландырыргъа, белги-леген амаланы хайы-рландырыргъа; Бирлешиб ишлеу: кеслерини акъылларына тутхуч табаргъа аны да негерлери бла келиш-дирирге; Энчили: билимлерин ёсдюргенлей турургъа керек болгъанын аны гъалайдыла; иште тыр-машыу бла тезомлук кёрюзедиле; джазма ишни тинтиу кеслери баджарадыла; ишни тындыргъан кёзюуде бир бирине хатер эте-диле.	Атны юсюнден билгенлерин джыйышды-рыргъа, атны хар не тюрлю формасында да билирге.	Энчи бла тукъум атла. Атны бирлик бла кёблук саны.	Билли: берилген юлгюле бла атны тил-ни кесеги бол-гъан ышанла-рын; Эте бил-меклик: атны санларыны джоругъун ачыкъларгъа, китабада атны юсюнден берилген джорукъла бла морфология айырыу эте билирге; Усталыкъ: сабийлени тил байлыкъларынын ёсдюрюрге, атла бла айгъмла къурай билирге, атха морфо-логия айырыу джорукъну билирге.	гъан айтымла-дан текст къурау, атны кёблук саныны къура-лыуун эсте салыу.	§ 26. 54 – 56 бетле, 98-чи иш
-----	--	---	--	--	---	---	-------------------------------------

31.	Сынау иш. <i>Тинтиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: ишни юзмей, не заманда этилгичин, къалай бошаллыгъын алгъа билирге; Билиу: ишни этиуде бютеу лагъымны хайырандырыргъа, белги амалланы хайырландырыргъа; Бирлешиб ишлеу: кеслерини акъылларына тутхуч табаргъа, аны да негерлери бла келишдирирге; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгередиле.	Сохталаны атны юсюнден билген билимлерин бир оюмгъа келтирме, ол билим бла хайырлана билгенлерин тинтерге.	Сынау иш	Атны юсюнден билген билимлерин бир оюмгъа келтириу, эбин билиу, усталыкъларын тинтиу.	§§ 19 – 26 Къайы тарыб окъургъа
32.	§ 27. Затнын кёрнюзген сёзлени къайтарыу.	Сыфат(7 ч.)	Сыфатны тилни кесеги болгъан ышанларын сохталаны эслерине саялыргъа, тестде сыфатла	Сыфат	Билиу: сыфатны ышанларын; Эте билмеклик: текстде башха тилни кесекле	§ 27. 56 – 57 бетле, 104-чю иш

	<i>Къайтарыу дерс эмда билмибир мизамгъа джыйыу.</i>	Мизамгъа салычу: салынган борчха кёре иш сайларгъа бла аны тындырыргъа болумлары; Билиу: ишни этиу бютеу лагъымны хайырандырыргъа, белги амалланы хайырландырыргъа; Бирлешиб ишлеу: бир мурагны белгилерге, аны къалай тындырыргъа керек болгъанын белгилерге; бир-бирини ишин тинте, сорууланы къурай, сора билирге; Энчили: окъуугъа талпыуларын сакълайдыла; сынамлы иште джетимилерини сылтаунангъларгъа кюшеди-ле; джангы окъуу келреке акъыл беледиле; окъуугъа тырмашыу кёргозедиле; дерс ишни амалсыз тындырыргъа керек болгъанын ангълайдыла; устаз бла тенглери бла байламлы тири ишлейдиле.	ны белгилерге керетиу.		рини ичинде сыфатны белгилерге; Усталыкъ: тил байлыкъларын ёсдюрюрге, ат бла сыфатны лексика маганаларыны башхалыгъын ачыкъларгъа, синонимле табаргъа, атла бла джалгъай билирге.	
--	--	---	------------------------	--	---	--

			гъа, аны да нѣгерлери бла келишдирирге; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ѣсдюрюрге керек болгъанын эсгередиле.			лексика магъаналарыны башхалыгъын ачыкъларгъа, синонимле табаргъа, атла бла джалгъай билирге.	
36.	§ 29 Магъаналары джууукъ болгъан сыфатла. <i>Джангы керекни (материалны) биллиу дерс.</i>	Айтымда, текстде магъаналары джууукъ болгъан сыфатланы табаргъа. Аланы билирге, лексика магъаналарын ачыкъларгъа.	Магъаналары джууукъ болгъан сыфатланы лексика магъаналары.	Билиу: сѣз айтыуну аууз бла джазма формада суюнгерича айтыуну; Эте билмеклик: сохтала билгенлерине багъа салыргъа, билмегенлерин да билирге тырмашырге; Усталыкъ: магъаналары джууукъ болгъан сыфатланы текстде таба билирге.	§ 29 62-чи бет, 115-чи иш		

			гъа, аны да нѣгерлери бла келишдирирге; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ѣсдюрюрге керек болгъанын эсгередиле.			лексика магъаналарыны башхалыгъын ачыкъларгъа, синонимле табаргъа, атла бла джалгъай билирге.	
37.	§ 30 Магъаналары къаршчы болгъан сыфатла. <i>Джангы керекни (материалны) биллиу дерс.</i>	Айтымда, текстде магъаналары къаршчы болгъан сыфатланы табаргъа. Аланы билирге, лексика магъаналарын ачыкъларгъа.	Магъаналары къаршчы болгъан сыфатланы лексика магъаналары.	Билиу: сѣз айтыуну аууз бла джазма формада суюнгерича айтыуну; Эте билмеклик: сохтала билгенлерине багъа салыргъа, билмегенлерин да билирге тырмашырге; Усталыкъ: магъаналары къаршчы болгъан сыфатланы текстде таба билирге.	§ 30 63 – 64 бетле, 117-чи иш		
38.	§ 31 Къайгарыу. <i>Къайтарыу дерс эмда</i>	Сыфатны тилни кесегича окъугъан билимлерин кесгин этерге, тилни кесекле	Тилни кесеклери, морфология айыруу.	Билиу: сыфатны юсюнден билимлерин джыйышдырыу, атла бла сыфатланы	§ 31 64 – 65 бетле, 119-чу иш		

				болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, ишни барыун бла хый-шабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлениб ишлеу: кесини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни къызыгъыб хайырландырыргъа; Энчили: окъууда дже-тишимликлерини сылтаун ангылауну кѳгюзюрге; хар тюрлю оюмну тенглешдиреди-ле; ёчешиуде бир бирле-рине джумушакълыкъ кѳгюзеди-ле; джангы дерден хапар таймаз-дан керек болгъанын эсгере-диле.	рини юсюнден план бла джарашдырыб хапар айтыр-гъа.		тюз джалгъа-уну; Эте бил-меклик: сѳзгү-тушланы тюз джаза билри-ге, сѳфатны тилни кесеги-ча морфология айыру эте билриге; Усталыкъ: ай-тымда сѳзлени тилни кесе-клерича къа-уумлай, член-лерин да таба билриге.	§§ 27 – 31 Къайта-рыб окъ-ур-гъа
39.	Сынау иш. <i>Тинтиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: ишни юзмей, не заман-да этиллигин, къалай бошаллыгъын алгъа билриге; Билиу: ишни этиуде бютеу лагъымны хайырландырыр-гъа, белги амалланы хайырландырыр-гъа;	Сохталаны сѳфатны юсюн-ден билген билимледин бир оюмгъа келтирирге, ол билим бла хайырлана билген-лерин тинтерге.	Сынау иш.	Сѳфатны юсюнден билген билим-лерин бир оюмгъа келтириу, эбин билриу, усталыкъ-ларын тинтиу.			

				Бирлениб ишлеу: кеслерини акъылларына тутхуч табаргъа, аны да негерлери бла келишдирирге; Энчили: окъур-гъа талшыб излейдиле, бирлениб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгере-диле.				
40.	§ 32 Затны ишин кѳргюзени сѳзлени къайтарыу. <i>Къай-тарыу дерс эмда билимни бар замга джыйыу.</i>	Мизамгъа салычу: салынган борчха кѳрей иш сайларгъа бла аны тындырыр-гъа болумлары; Билиу: билим муратны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, ишни барыун бла хый-шабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлениб ишлеу: кесини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни къызыгъыб хайырландырыр-гъа; Энчили: окъууда дже-тишимликлерини	Этимни тилни кесеги-ча окъур-гъан билимлерин ёсдюрюрге, этимни тилде магъанасын кесгин эгерге.	Этим, этимни юсюнден соруула.	Билиу: этимни тилни кесеги болгъанын; Эте бил-меклик: башха тилни кесеклерини ичинде этимни айырыб табар-гъа, этимни джумушун билриге; Усталыкъ: сѳзлени лексика магъаналары, нарт сѳзле келтирирге.	§ 32 66 – 68 белле, 124-чю иш		

41.	<p>сылтауун ангылауу көргюзюрге: хар тюрлю оюмну тенгледиреди-ле; ёчешиуде бир бирлерине джумушакълыкъ көргюзедиле; джангы дерсен хапар таймаздан керек болгъанын эстередиле.</p>	<p>Этимге соруу салыргъа юретирге, Этимни хар тюрлю магъа-насы болургъа боллугъун аныгылатыргъа, айтымда этимни күүлугъу.</p>	<p>Этим, бир табырлы сёзле, тилни кесеклери.</p>	<p>Билиу: этимни айтымда күүлугъун; Эте бил-меклик: текстде этимлени табаргъа, соруула сала билирге; Усталыкъ: джайылгъан айтымданы джайылмагъан айтымлагъа кечюрюу.</p>	<p>§ 33. 68 – 70 бетле, 130-чу иш</p>
-----	---	---	--	---	---

42.	<p>дыргъан иш бла хазыр ишни тенгледиреди-ле; къыйын ишни тындыргъан кёзюуде бек тырмашыу бла тёзюм көргюзедиле.</p>	<p>Этимни заманларыны формасындан хапар берюу, хар заманлы ышаны бла танышдырыу, этимни заманларына соруу салыб айырыргъа юретирге.</p>	<p>Этим, бусагъат заман, озгъан заман, боллукъ заман</p>	<p>Билиу: этимлени заманлада тюрлениуон, хар заманны энчи ышанын; Эте бил-меклик: джайылмай кългъан харифленни сала, текстни кечюрюу; Усталыкъ: назмуну азбар джазыб, тилни кесеклерин белгилерге.</p>	<p>§ 34. 70 – 71 бетле, 133-чу иш</p>
-----	--	---	--	---	---

43.	§ 35. Этимни бусагъат заманы. <i>Джангы керекни (мате- риалны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салуучу: салынган борчха кёре устаз бла иш сайларгъа бла аны тындыргъа болумлары; берилген джорукъланы хайыр- ландырыргъа; Билиу: амалсыз хаяр- ны табаргъа; Бирлешиб ишлеу: ха- парны тинтиу, кесини акъылын джакъларгъа; Энчили: окъургъа талшыуларын, окъуу мадарларын кенгерге- диле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёрюзедиле; кёзге кёргозоуню хайырландырадыла; этген ишлерине демен- гили эс беледиле; джаз- ма ишлерини кеслери тинтедиле.	Бусагъат за- манда этимле- ни белгилей би- лирге, алагъа не этеди? Не эле этесе? Не эле тураса? деген соруула салыб, тюз джаза билирге, ой- лашыу текстни энчилигин ачы- къларгъа.	Этимни бусагъат заманы.	Билиу: этим- ни заманла- рын соруу са- лыб, лексика магъанасын- дан билиу; Эте бил- меклик: текстлени башхалыкъ- лары айыра билирге, баш магъанасын ачыкъларгъа; Усталыкъ: окъуб, эсде къалгъанны джазыу.	§ 35. 72 – 73 бетле, 135-чи иш
44.	§ 36. Этимни Озгъан заманы. <i>Джангы керекни</i>	Мизамгъа салуучу: окъуу борчну къысха ангылатыргъа, эслерин- де тутаргъа; Билиу: магъаналы ышанлары бла къауум затны билирге, таныр- гъа;	Озгъан заманда этимлени бел- гилей билирге, алагъа не этди? Не этдинг? Не этген этдинг? д. б. деген соруу- ла салыб, тюз	Этимни озгъан заманы.	Билиу: этимни заманларын соруу салыб, лексика ма- гъанасындан билиу; Эте бил- меклик: текст	§ 36. 74 – 75 бетле, 139-чу иш

	<i>(мате- риалны) билиу дерс.</i>	Бирлешиб ишлеу: ха- парны тинтиу, кесини акъылын джакъларгъа- да тенглери бла келиш- дирирге; Энчили: окъуу – ангы- лау тырмашуларын кёрюзедиле; окъуу из- леу амалсыз этилиуню ангылайдыла, эсгере- диле.	джаза билирге, ойлашыу текст- ни энчилигин ачыкъларгъа.	лени башхалыкъ- ларын айыра билирге, баш магъанасын ачыкъларгъа; Усталыкъ: окъуб, эсде къалгъанны джазыу.		
45.	§ 37. Этимни боллукъ заманы. <i>Джангы керекни (мате- риалны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салуучу: ишни юзмей, не заман- да этиллигин билирге, къалай бошалыгъын алгъа билирге; Билиу: ишни тындыры- уда хар тюрлю амалны аджашдырмазгъа; Бирлешиб ишлеу: бир муратны белгилерге, аны къалай тындыры- ргъа керек болгъанын белгилерге; Энчили: окъургъа талшыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, би- лимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъ- анын эстередиле.	Боллукъ заман- да этимлени белгилей би- лирге, алагъа д. б. деген соруула Не этерикди? Не этериксе? са- лыб, тюз джаза билирге, ой- лашыу текстни энчилигин ачы- къларгъа.	Этимни боллукъ заманы	Билиу: этимни заманларын соруу салыб, лексика ма- гъанасындан билиу; Эте бил- меклик: текстлени башхалыкъ- ларын айыра билирге, баш магъанасын ачыкъларгъа; Усталыкъ: окъуб, эсде къалгъанны джазыу.	§ 37. 75 – 77 бетле, 143-чу иш

46.	§ 38. Этимни къайта-рыу. <i>Къай-тарыу дерс эмда билмни бир ми-замгъа джыйыу.</i>	Мизамгъа салуучу: ишни мадары бла хыйсабын джорукъ бла тенгледире, башхалыгы бла бирчалыгъын тенгледире айыргъа; Билиу: ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: бирлешген бла биллим ишни тири кергюзюрге; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кергюзедиле; кёзге кергюзюуню хыйырандырадыла; этген ишлерине деменгили эс беледиле; джазма ишлерини кеслери тинтедиле.	Этимни тил-ни кесегича бир оюмгъа келтириб, бир мизамгъа джыяргъа.	Этим, заманны форма-лары, этимни саны.	Билиу: этимни тилни кесегича бир мизамгъа келтириу; Эте бил-меклик: сёзлени тюз джорукъ бла джазаргъа; Усталыкъ: этимлени тюз айта билирге.	§ 38. 77 – 78 бетле, 146-чи иш
47.	Сынау иш. <i>Тинтиу дерс.</i>	Мизамгъа салуучу: бергитилген джорукъланы хайырландыруу; Билиу: ишни тындырыуда хар тюрлю амалны аджашдырмазгъа; Бирлешиб ишлеу: бир	Сохталаны этимни юсюнден билгенлерин, сёзлени тюз джазгъанларын тинтиу.	Сынау иш.	«Этим» деген темагъа билгенлерин бир оюмгъа келтириу.	§§ 32 – 38 Къайта-рыб окъургъа

		муратны белгилерге, аны къалай тындырыргъа керек болгъанын белгилерге; Энчили: окъууда дже-тишимликлерини сылтаун ангылауну кергюзюрге; хар тюрлю оюмну тенгледиредиле; ёчешиуде бир бирлерине джумушакълыкъ кергюзедиле; джангы дерсен хапар таймаздан керек болгъанын эсгередиле.				
48.	§ 39 Ай-тымны юсюнден экин-чи классда окъулгъанны къайтарыу. <i>Къайта-рыу дерс эмда билмни бир ми</i>	Мизамгъа салуучу: ишни хыйсабыны этилген тинтерге, багъа берирге; Билиу: ишни этиуде бютеу лагъымны хайырландырыргъа, белги амаллары хайырландырыргъа; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге, болушлукъ тилей билирге, тилерге, сорууда сорургъа;	Айтымны юсюнден билгенлерин эсте тюшюрге, джазмада айтымланы тюз къурашдырыргъа, баш членлени табаргъа.	Ай-тым, бир оюмну танытхан, диалог.	Билиу: джазмада айтылганын тюз къурашдырыргъа; Эте билмеклик: ауздан бир айтымдан бир айтымны айтырыргъа; Усталыкъ: диалогда айтылганын тюз къурашдырыргъа.	§ 39 79 – 81 бетле, 148-чи иш

				юзмей тындырырча тилни кызыгыбы хайырландырырга; Бирлешиб ишлеу: соруула салырга, кесини кёлоне келгенни, акъылын кесгин этерге; бирлешген бла билим ишни тири кёрткюзорге; Энцили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёрткюзедиле; кёзге кёрткюзюуню хайырландырадыла; этген ишлерине деменгили эс бёледиле; джазма ишлерини кеслери тинтедиле.			гъыч белгини тюз салыргъа билимлерин ёсдююррге.	табыб джазаргъа
51.	<i>(материалны) билли дерс.</i>	§ 40. Айтъмда сёзлени бир бирлерине байланы	Мизамгъа салычу: окъуу борчну кысыха ангылагырга, эслеринде тутаргъа; Билиу: ишни этиуде бютеу лагъым	Сёзтутушда сёзлени бир-бирлерине байланыуларыны юсюнден билимлерин ёсдююррге,	Сёзтутушда баш сёз бла бойсунган сёз.	Билиу: сёзтутушда баш сёз бла бойсунган сёзню белгилеу; Эте билмеклик: сёзтутушланы	§ 40. 84 – 85 бетле, 1 56-чы иш	

				ны, белги амаллары хайырландырырга; Бирлешиб ишлеу: кесини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни кызыгыбы хайырландырырга; Энцили: акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдююррге керек болгъанын эсгердиле; ишде кеслери тирликлерине багъа бердиле; билген билимлерин ишни тындырырга хайырландырадыла; джазма ишлерини кеслери тинтедиле.	сёзтутушда баш сёз бла бойсунган сёзню табаргъа.	схемаларын сала билирге; Усталыкъ: айтылманы членлерин толусу бла джорукъгъа кёре айыра билирге.	
52.	улары. <i>Джангы керекни (материалны) билли дерс.</i>	§ 41. Айтъмны члени. <i>Джангы керекни (материалны) билли дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окъуугъан джорукъланы хайырландыра билдире, этген халатларын эсгертселе, тыйыншылысча ангыларгъа;	Баш членлени, сансыз членлени, джайылгъан бла джайылмагъан айтъмлары баш членлерине ангыларгъа.	Айтъмны членлери, башчы, хапарчы,	Билиу: джайылгъан бла джайылмагъан айтъмлары башчалыгъын; Эте билмеклик: баш бла сансыз членлерин ай	§ 41. 86 – 87 бетле, 1 58-чи иш. Айтъгъа

						<p>Билиу: ишни этиуде бютеу лагъымны хайырландырыргъа, белги амалланы хайырландырыргъа; этилген ишни хыйсабы бла ишни мурагын тенгледидиррге.</p> <p>Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангыларча айтыула къурааргъа;</p> <p>Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; этген ишлерине деменгили эс бёледиле; джазма ишлерини кеслери тинтедиле; бютеу оюмну тюз акъыл бла кёргозедиле; джангы хапар алыуда да джетимлик кёргозедиле; джазыу бла окъууда сынамы усталыкъларын джарашдырыу</p>			<p>сансыз членлери.</p>	<p>тымны аджашдырмай ачыкъларгъа; Усталыкъ: къауум сёзден айтымла къурау.</p>	<p>(изложени-ягъа) хазырлану</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	-------------------------	--	----------------------------------

53.	<p>Айтыу (изложение) «Биринчи къонакъла».</p> <p>154-чю иш <i>Тил ёсдюрюу дерс.</i></p>			<p>Мизамгъа салычу: салынган борчха кёре иш сайларгъа бла аны тындырыргъа болумлары;</p> <p>Билиу: билим мурагны болушлукъсуз кестин белгилерге юретирге, ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге;</p> <p>Бирлешиб ишлеу: кесини ишин тюз, юзмей тындырырча тилни къызыгъыб хайырландырыргъа;</p> <p>Энчили: окъугъан джорукъланы хайырландыра билирге, этген халаларын эсгергесе тыйыншысыча ангыларгъа; иште кеслерини тириликлерине багъа бередиле; билген билимлерин ишни тындырыргъа хайырландырадыла.</p>	<p>Текстни тема-сын, юзюклерин белгилерге юретирге, планны сорууларына кёре тил керекни (материалны) ба-джарыргъа, бир бири ызындыдан джазыб аныгылатыргъа.</p>	<p>Текст, текстни тюрлюлерин, къурауун ачыкълары; Эте билмеклик: берилген ишни кереклисича тындырыргъа; Усталыкъ: сёзлени джорукъларгъа кёре тюз джазаргъа.</p>	<p>83 – 84 бетле, 154-чю иш</p>
-----	--	--	--	---	---	---	---------------------------------

54.	§ 42. Айтым- ны Баш членле- ри. <i>Джангы керекни (мате- риалны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салыу- чу: окъуу борчну къысха ангыла- тыргъа, эслеринде тугаргъа; Билиу: ангылаб, кёллерине кел- генча кеслерини айтыуларын къу- рагъта; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангыларча айтыула къуура- гъа; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлей- диле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсере- диле; кеслерини ишлерин тинтеди- ле.	Баш членлени, джайылгъан бла джайылмагъ- ан айтымланы башхалыгъын билирге ангыла- рын ёсдюрюрге.	Ай- тым- ны баш член- лери, башчы, хапа- рчы.	Билиу: джай- ылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш бла сансыз членлерин ай- тымда аджаш- дырмай ачыкъ- ларгъа; Усталыкъ: къ- ауум сёзден ай- тымла къуурау.	§ 42. 87 – 88 бетле, 162-чи иш
-----	--	---	--	--	--	---

55.	§ 42. Айтым- ны баш членле- ри. <i>Джангы керекни (мате- риалны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салыу- чу: окъугъан джо- рукъланы хайыр- ландыра билирге, этген халатларын эсертселе, тыйын- шысыча ангылар- гъа; Билиу: джангы керекден хапарлы болургъа; тюз джа- зыуну да, окъууну да ангылау; Бирлешиб ишлеу: окъуу ишни та- уушну кёлтюртюб тындырыргъа; Энчили: окъургъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлей- диле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсере- диле; кеслерини ишлерин тинтеди- ле.	Баш членлени, джайылгъан бла джайылмагъ- ан айтымланы башхалыгъын билирге ангыла- рын ёсдюрюрге.	Айтым- ны баш член- лери, башчы, хапар- чы.	Билиу: джай- ылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш бла сансыз членлерин ай- тымны аджаш- дырмай ачыкъ- ларгъа; Усталыкъ: къ- ауум сёзден ай- тымла къуурау.	§ 42. 88 – 89 бетле, 162-чи иш
-----	--	---	--	---	--	---

56.	§ 43. Айтым- ны сансыз член- ле-ри <i>Джангы керекни (мате- риалны) биллиу дерс</i>	Мизамгъа салыу- чу: окъуу борчну къысха ангъла- тыргъа, эслеринде тугаргъа; Билиу: ангълаб, кёллерине кел- генча кеслерини айтыуларын къу- раргъа Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангъларча айтыула къуура- гъа; Энчили: окъургъа талыб излейдиле, бирлешиб ишлей- диле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгере- диле; кеслерини ишлерин тинтеди- ле.	Сансыз членле- ни, джайыылгъан бла джайыылма- гъан айтымланы башхалыгъын билирге ангъла- рын ёсдюрюрге.	Ай- тымны сансыз член- лери.	Билиу: джай- ылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш бла сансыз членлерин ай- тымны аджаш- дырмай ачыкъ- ларгъа; Усталыкъ: къ- ауум сёзден ай- тымла къуурау.	§ 43. 90 – 91 бетле, 168-чи иш
-----	---	--	---	--	--	---

57.	§ 44. Джайыл- магъан бла джай- ыл-гъан айтым- ла. <i>Джангы керекни (мате- риалны) биллиу дерс.</i>	Мизамгъа салыу- чу: окъуу борчну къысха ангълата- ргъа, хайырланды- рыргъа, эслеринде тугаргъа; Билиу: ангълаб, кёллерине келген- ча кеслерини айты- уларын къуурагъа; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангъларча ай- тыула къуурагъа; Энчили: окъургъа талыб излейдиле, бирлешиб ишлей- диле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгере- диле; кеслерини ишлерин тинтеди- ле.	Сансыз членле- ни, джайыылгъан бла джайыылма- гъан айтымланы башхалыгъын билирге ангъла- рын ёсдюрюрге.	Айтым- ны баш член- лери, башчы, хапар- чы, сансыз членле- ри.	Билиу: джай- ылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш бла сансыз членлерин ай- тымны аджаш- дырмай ачыкъ- ларгъа; Усталыкъ: къ- ауум сёзден ай- тымла къуурау.	§ 44. 92 – 93 бетле, 172-чи иш
-----	---	--	---	---	--	--

58.	§ 45. Джайыл- айтмны сан-сыз членле- ри. Кимни? нени? деген соруу-ла- гъа джууаб этген сансыз членле. <i>Джангы керекни (мате- риалны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окуу борчну кысы- ха аныладыраргъа, хайырландыраргъа, эслеринде тутаргъа; Билиу: билим му- ратны болушлукъ- суз кестин белгилер- ге юретирге, ишни барыуун бла хыйса- бын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болуш- лукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангы- ларча айтъула къу- рарагъа; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъ- уу мадарларын кен- гертедиле; оюмну ботеу тюз акъыл бла кёргозедиле; кёзге кёргозюню хайырландырады- ла; этген ишлери- не дементили эс беледиле; джазма ишлерини кеслери тинтедиле.	Сансыз членле- ни, джайылгъан бла джайылма- гъан айтмланы башхалыгъын билирге ангыла- рын ёсдюрюрге.	Ай- тымны сансыз членле- ри.	Билиу: джай- ылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш членле бла Кимни? Нени? деген соруу- лагъа джууаб этген сансыз членлерин ай- тымны аджаш- дырмай ачыкъ- ларгъа; Усталыкъ: къ- ауум сёзден ай- тымла къурау;	§ 45. 94 – 95 бетле, 176-чы иш
-----	---	---	--	--	---	--

59.	§ 46. Кимге? неге? кимде? неде? кимден? неден? деген со- руулагъа джууаб этген сансыз членле. <i>Джангы керекни (мате- риалны) билиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: окуугъа джорукъ- ланы хайырландыра билирге, этген халап- ларын эсертселе, тый- ыншлысыча ангылар- гъа; Билиу: ишни этиуде ботеу лагъымны хай- ырландыраргъа, белги амалланы хайырлан- дыраргъа; этилген ишни хыйсабы бла ишни муратын тен- глешидирирге. Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болуш- лукъ тилей билирге, тилерге, соруула со- рургъа; биргесине иш- леген адам ангыларча айтъула къурауаргъа; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгерте- диле; этген ишлерине дементили эс беледиле; джазма ишлерин ке- слери тинтедиле; ботеу оюмну тюз акъыл бла кёргозедиле; джангы хапар алыуда да дже- тишимлик кёргозеди- ле; джазыу бла окъуу- да сынамлы усталыкъ- ларын джарашдырыу.	Сансыз членле- ни, джайылгъан бла джайылма- гъан айтмланы башхалыгъын билирге ангыла- рын ёсдюрюрге.	Ай- тымны сансыз членле- ри.	Билиу: джай- ылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш членле бла Кимге? Неге? Кимде? Неде? Кимден? Неде? деген соруу- лагъа джууаб этген сансыз членлерин ай- тымны аджаш- дырмай ачыкъ- ларгъа; Уста- лыкъ: къауум сёзден айтымла къурау.	§ 46. 96 – 97 бетле, 178-чи иш
-----	---	--	--	--	--	--

60.	<p>§ 47. Къаллай? неллай? деген со-руулагъа джууаб этген сансыз членле.</p> <p><i>Джангы керекни (материалны) билли дерс.</i></p>	<p>Мизамгъа салычу: окъуу борчну къысха ангыладыр-гъа, хайырландыр-гъа, эслеринде тутар-гъа; Билли: билим мурагны болушлукъ-суз кесгин белгилерге юрегирге, ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорур-гъа; биргесине ишлеген адам ангыларча айтыула къура-р-гъа; Энцили: окъур-гъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёргозедиле; кёзге кёргозюуню хайырландырадыла; этген ишлерине деменгили эс беледиле.</p>	<p>Сансыз членле-ни, джайылгъан бла джайылма-гъан айтымланы башхалыгъын билирге ангыла-рын ёсдюрюрге.</p>	<p>Ай-тымны сансыз членле-ри.</p>	<p>Билли: джайылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш членле бла Къаллай? Неллай? Къайсы? деген соруу-лагъа джууаб этген сансыз членлерин ай-тымны аджаш-дырмай ачыкъ-ларгъа; Усталыкъ: къауум сёзден ай-тымла къурау.</p>	<p>§47. 97 – 98 бетле, 182-чи иш</p>
-----	---	---	---	-----------------------------------	---	--------------------------------------

61.	<p>§ 48. Къачан? къайры? къайда? къайдан? къалай? деген со-руулагъа джууаб этген сансыз членле.</p> <p><i>Джангы керекни (материалны) билли дерс.</i></p>	<p>Мизамгъа салычу: окъуу борчну къысха ангыладыр-гъа, хайырландыр-гъа, эслеринде тутар-гъа; Билли: ангылаб, кёллерине келгенча кеслерини айтыуларын къура-р-гъа; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорур-гъа; биргесине ишлеген адам ангыларча айтыула къура-р-гъа; Энцили: окъур-гъа талпыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; акъылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгертедиле; кеслерини ишлерин тинтедиле.</p>	<p>Сансыз членле-ни, джайылгъан бла джайылма-гъан айтымланы башхалыгъын билирге ангыла-рын ёсдюрюрге.</p>	<p>Ай-тымны сансыз членле-ри</p>	<p>Билли: джайылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: баш членле бла Къачан? Къайры? Къайда? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле-рин айтымны аджашдырмай ачыкъларгъа; Усталыкъ: къауум сёзден ай-тымла къурау.</p>	<p>§ 48 99 – 100 бетле, 183– чю иш</p>
-----	---	---	---	----------------------------------	---	--

62.	§ 49. Айтымны къайтару. <i>Къайтарыу дерс эмда биллимни бир мизамга замгъа джыйыу.</i>	Мизамгъа салычу: ишни юзмей, не заманда этиллигин билирге, къалай бошаллыгъын алгъа билирге; Билиу: ишни тындырыуда хар тюрлю амалны аджашдырмазгъа; Бирлешиб ишлеу: бир муратны белгилерге, аны къалай тындырыгъа керек болгъанын белгилерге; Энчили: окъургъа талпыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кергюзедиле.	Айтымны членлерини юсюнден билгенлерин бир оюмгъа, бир мизамгъа джыяргъа.	Хапарлау, соучу, руучу, кёл-тюртюучю ай-тымла, айтымны членлери.	Билиу: джайылгъан бла джайылмагъан айтымланы башхалыгъын; Эте билмеклик: айтымны баш членле-рин аджашдырмай ачыкъларгъа; Усталыкъ: къауум сёзден айтымла къурау.	§ 49. 100 – 102 белге, 185-чи иш
63.	Сынау иш. <i>Тинтиу дерс.</i>	Мизамгъа салычу: бегитилген джорукъланы хайырландырыу; Билиу: ишни тындырыуда хар тюрлю амалны аджашдырмазгъа; Бирлешиб ишлеу: редиле.	Сабийлени джорукълагъа керё сёзлени тюз джазгъанларын, айтымланы тюз къурауларын тинтиу.	Сынау иш.	Айтым деген теманы бир оюмгъа келтирирге.	§§ 38 – 49 Къайтарыб окъургъа

		бир муратны белгилерге, аны къалай тындырыгъа керек болгъанын белгилерге; Энчили: окъууда джетишимликлерини сылтаун ангылауну кергюзорге; хар тюрлю оюмну тенгледиле; ёчешиуде бир -бирлерине джумушакълыкъ кергюзедиле; джангы дерсден хапар таймаздан керек болгъанын эсте				
64.	§ 50. «Тауушла бла харифле» деген теманы къайтарыу. <i>Къайтарыу дерс</i>	Мизамгъа салычу: окъуу борчну къысха ангылагыргъа, хайырландырыргъа, эслеринде тугаргъа; Билиу: ангылаб, кёллерине келгенча кеслерини айттыуларын къуаргъа; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге	Джылыны ичинде окъуулгъанны къайтарыу (7 ч.) Ачыкъ тауушла бла харифле. Басымлы, басымыз ачыкъ тауушла. Тунакы харифле бла та.	Ачыкъ тауушла бла харифле. Басымлы, басымыз ачыкъ тауушла. Тунакы харифле бла та.	Билиу: сёз бла белюмню, таууш бла харифни башхалыгъын; Эте билмеклик: белюмлени санын тюз белгилерге; Усталыкъ: ачык бла тунакы тауушланы ха	§50. 103 – 104 белге, 187-чи иш, экинчи кесети

				болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангыларча айтыула къууаргъа; Энчили: окъургъа талшыб излейдиле, бирлешиб ишлейдиле; актылларын да, билимлерин да таймаздан ёсдюрюрге керек болгъанын эсгердиле; кеслерини ишлерин тинтедиле.		уушла, нёгер-лиле, нёгер-сизле, зынгыр-дауукъ-ла, сан-гыраула, джуму-шакъла, къатыла	рифле бла сёзде белгилеу.
65.	<i>эмда билмни бир ми-замгга джыйыу.</i>	§ 51. «Сёз» деген теманы къайтарыу. <i>Къайтарыу дерс эмда билмни бир ми-замгга джыйыу.</i>	Мизамгъа салычу: ишни юзмей, не заманда этиллагин билирге, къалай бошалыгъын алгъа билирге; Билиу: ишни тындырыуда хар тюрлю амалны аджашдырмазгъа; Бирлешиб ишлеу: бир мурагны белгилерге, аны къалай тындырыгъа	Сёзлени къурамларын белгилей билген ангыларын ёсдюрюрге.	Тамыр. Сёз тюрленди-риучко джалгъау. Сёз къураучу джалгъау.	§50. 104 – 105 бетле, 188-чи иш	

			керек болгъанын белгилерге; Энчили: окъургъа талшыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёргозедиле; кезге кёргозюуню хайырландырадыла.	Сохталаны тилни кескелерини юсюнден билгенлерин, къаллай ышан бла табаргъа болгъанын ачыкъларгъа.	Тилни кескелери. Ат, сыфат, этим.	§51. 105 – 106 бетле, 192-чи иш
66.	§ 52. Тилни кескелерин къайтарыу. <i>Къайтарыу дерс эмда билмни бир ми-замгга джыйыу.</i>	окъуу борчну къысха ангылагыргъа, хайырландыргыгъа, эслеринде тутаргъа; Билиу: билим мурагны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангыларча ай	керек болгъанын белгилерге; Энчили: окъургъа талшыуларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёргозедиле; кезге кёргозюуню хайырландырадыла.	харифлерин джорукъгъа кёре тюз джаза билирге.	Билиу: тилни кескелерини юсюнден билгенлерин эсге тюшкюрюу; Эле билмеклик: лексика магъанасына кёре, тилни кескелерин айыра да, къауумлай да билирге; Усталыкъ: сурагъа къараб текст къурау, темасын, баш магъанасын ачыкълау, ат атау.	

67.				тыула къуараргъа; Әнчили: окъургъа тал- шарларын, окъуу ма- дарларын кенгертеди- ле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёргозеди- ле; кёзге кёргозюню хайырландырадыла; этген ишлерине де- менчили эс беледиле.	Сохталаны тил- ни кесеклерини юсюнден билген- лерин, къаллай ышан бла табар- гъа болгъанын ачыкъларгъа.	Тилни кесекле- ри. Ат, сыфат, этим.	Билу: тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин эсге тюшюрю; Әле билмеклик: лексика магъанасына кёре, тилни кесеклерин айыра да, къауумлай да билдирге; Усталыкъ: суратха къараб текст къурау, темасын, баш магъанасын ачыкълау, ат атау.	§ 52. Джазны юсюнден ден гитче хапар-чыкъ къурашды-рыб келдирге	
	§ 52. Тилни кесеклерин къайтаргъару. <i>Къайтаруу</i> <i>дери эмда билмни бир мизамгъа дамгъа джыйыу.</i>			Мизамгъа салгучу: окъуу борчну къысха аныгъларгъа, хайырландыргъа, эслеринде тутаргъа; Билу: биллим мурадны болушлукъсуз кесгин белгилерге юрегирге, ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билдирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам аныгъларча айтыула къуараргъа; Әнчили: окъургъа талшыларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёргозедиле; кёзге кёргозюню					

68.				хайырландырадыла; этген ишлерине де- менчили эс беледиле. Мизамгъа салгучу: окъугъан джорукъ- ланы хайырландыра билдирге, этген хал- латларын эсгерселле, тыйыншысыча аны- ларгъа; Билу: ишни барыуун бла хыйсабын тинтер- ге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: сёз негерине тынгы- лай билдирге, кесини дерде кыйналышы- уун кысха айтыргъа; Әнчили: сёз неге. рини айтханына тынгылай билдирге; джазма ишлерини кеслери тинтедиле; ишни тындыргъан кёзюде бир бири- рине хатер этедиле	Суратха къараб, суратлау текст къуараргъа сохта- ланы аныгъларын есдюрюрге.	Табигъат- ны сураты	Билу: текст къурагъан сагъатда, сорууланы хайырландыра билдирге; Әле билмеклик: кёллерине келгенни айла билдирге; Усталыкъ: суратха къараб халатсыз суратлау текст къуараргъа.	107 – 108 чи бетле, 19 –чо иш. Суратха къараб, хапар- чыкъ къуарар- гъа (аууз- дан)
	Тил ёсдюрюю. Сурат бла ишлеу. (193, 194-чо ишле). <i>Тил</i> <i>ёсдюрюю</i> <i>дери.</i>			Мизамгъа салгучу: окъуу борчну къысха аныгъларгъа, хайырландыргъа, эслеринде тутаргъа; Билу: биллим мурадны болушлукъсуз кесгин белгилерге юрегирге, ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билдирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам аныгъларча айтыула къуараргъа; Әнчили: окъургъа талшыларын, окъуу мадарларын кенгертедиле; оюмну бютеу тюз акъыл бла кёргозедиле; кёзге кёргозюню	Сохталаны тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин, къаллай ышан бла табаргъа болгъанын ачыкъларгъа.	Тилни кесекле- ри. Ат, сыфат, этим.	Билу: тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин эсге тюшюрю; Әле билмеклик: лексика магъанасына кёре, тилни кесеклерин айыра да, къауумлай да билдирге; Усталыкъ: суратха къараб текст къурау, темасын, баш магъанасын ачыкълау, ат атау.	Тилни кесек- кле- рини юсюн- ден

69.	<i>Къайтарыу дерс эмда биллими бир мизамгъа джыйыу.</i>	Билиу: билим муратны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, ишни барыуун бла хыйсабын тинтерге эмда багъа берирге; Бирлешиб ишлеу: ишни этерге болушлукъ тилей билирге, тилерге, соруула сорургъа; биргесине ишлеген адам ангъларча айтыула къурагъа; Энчили: оюмну бютеу тюз акъл бла кёргозедиле; кёзге кёргозюуну хайырландырадыла; этген ишлерине деменгили эс беледиле.	болгъанын ачыкъларгъа.	лексика магъанасына кёре, тилни кесеклерин айыра да, къауумлай да билирге; Усталыкъ: суратха къараб текст къурау, темасын, баш магъанасын ачыкъллау, атау.	къайтарыу окъургъа
70.	Оюмлау дерс.	Мизамгъа салычу: окъуу борчну къысха ангълатгъа, хайырландыргъа, эслеринде тутаргъа; Билиу: билим муратны болушлукъсуз кесгин белгилерге юретирге, ишни барыууна бла хыйсабына тинтерге эмда багъа берирге; Энчили: окъургъа талпыларын, окъуу мадарларын кенгертедиле.			Джайгъа иш

1-чи дерс

Дерсни темасы: Тауушла бла харифле.

Дерсни мураты: 1. Дерсни къайтарыу бла билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Ана тилибизде билим алыуну магъанасын ачыкъларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа джарарыкъ къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Джангы китаб бла шагъырей этиу.

III. Ючюнчо бетде суратны юсюнден ушакъ этиу:

1. *Суратда кимни кересиз?*

2. *Сабийле къайры ашыгъадыла?*

3. *Къалай кийинибдиле? Къолларында нелери барды?*

4. *Сиз а джай къалай солудугъуз? Школгъа ашыгъамы эдигиз?*

Алийланы Умарны назмучугъун окъуйдула. Келлерине келгенни айтадыла.

IV. Тауушла бла харифлени къайтарыу.

1. *Таууш деб неге айтадыла? Хариф деб а? Эшитгенибиз бла айтханыбыз неди? Джазгъаныбыз бла кёргенибиз а? Тауушла къаллай къауумлагъа бёлунедиле?*

2. *1-чи ишде берилген назмучукъну окъуйдула. Берилген ишни этедиле.*

3-чю ишни дефтерледе джазадыла.

3. *(Тауушланы таблицары бла хайырланадыла).*

Солуу такъыйкъа («Дуркъу-дуркъу», «Джюу – джюу ала д.б.)

4. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

V. Энчи иш. *Джазма, къалам, къаты, кёк, джыл, къагъыт, гинджи* – ненча хариф ненча таууш болгъанын белгилерге.

VI. Энчи ишни тинтиу: *сохтала тышларындан окъуйдула халатларын тюзетедиле.*

VII. Дерсни тамамлау:

1. Жангы теманы бегитиу.

2. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш: 1. Дерсде этилгенни къайтарыб келирге.

2. § 1. 4-чю бетде 2 - чи ишни этерге.

2-чи дерс

Дерсни темасы: Ачыкъ тауушла бла харифле.

Дерсни мураты: 1. Дерсни къайтарыу бла билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазартгъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Сигнал карточкала.

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълый, джазгъанларын окъуйдула.*

1. Соруулагъа джууаб этиу: *Таууш деб неге айтадыла? Хариф деб а? Эшитгенибиз бла айтханыбыз неди? Джазгъаныбыз бла кёргенибиз а? Тауушла къаллай къауумлагъа бёлунедиле?*

3. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *окъуу, чюйре, билим, акъыл, кирсиз, адеб, намыс.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Ачыкъ тауушланы юсюнден билгенлерин къайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тауушланы таблицалары бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 5-чи бетде соруулагъа джууаб этерге; 5-чи ишни джазартгъа;

V. Энчи иш: *6-чы ишни этиу*

VI. Энчи ишни тинтиу: *бир – бирини ишлерин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *сигнал карточкала бла дерсге багъа саладыла (къызыл карточка – джаратдым, ангыладым; джашил – толу ангылаядым; сары – ангыламадым). Сигналлагъа кёре сохтала бла иш.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Ачыкъ харифле ненчадыла? Ачыкъ тауушла къайсыладыла? Ненчадыла? Ала къаллай къауумлагъа бёлунедиле? Джумушакъла къайсыладыла? Къатыла уа?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 2. 5-чи 4-чю ишни этерге.

3-чю дерс

Дерсни темасы: Тунакы тауушла бла харифле.

Дерсни мураты: 1. Дерсни къайтарыу бла билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа джарарыкъ къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Ачыкъ харифле ненчадыла? Ачыкъ тауушла къайсыладыла? Ненчадыла? Ала къаллай къауумлагъа бёлюнедиле? Джумушакъла къайсыладыла? Къатыла уа?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *таууш, хариф, къаты, джумушакъ.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Ачыкъ харифле ненчадыла? Ачыкъ тауушла къайсыладыла? Ненчадыла? Ала къаллай къауумлагъа бёлюнедиле? Джумушакъла къайсыладыла? Къатыла уа?*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *тауушланы таблицалары бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 6-чы бетде соруулагъа джууаб этиу; 8-чи ишни тындырыу.

V. Энчи иш: *таууш, джылкы, джамчы, сохан, быхы, къамчи, мийик, тюкен, алма – ненча таууш, ненча хариф барды сёзледе.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *бир – бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тунакы таууш деб къаллай тауушха айтадыла? Ачыкъла бла тунакылары бир – бирлеринден къалай айырыргъа боллукъду? Сёзню къаты эм джумушакъ айтылгъаны неге кёре болады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 3. 6-чы бетде 7-чи ишни этерге.

4-чю дерс

Дерсни темасы: Уллу эм гитче харифлени джазылыу джорукълары.

Дерсни мураты: 1. Дерсни къайтарыу бла билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа джарарыкъ къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.
2. Дерсге хазырлануу.
3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тунакы таууш деб къаллай тауушха айтадыла? Ачыкъла бла тунакыланы бир – бирлеринден къалай айырыргъа боллукъду? Сёзню къаты эм джумушакъ айтылгъаны неге кёре болады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *Москва, Черкесск, Карачаевск, Каспий тенгиз.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Точкадан, соруу, кёлтюрюу белгиледен сора айтымны биринчи сёзю уллу хариф бла джазылыб башланады.*

Адамланы тукъумлары, атлары, шахарланы, эллени, орамланы, сууланы, тенгизлени, кёллени атлары уллу хариф бла джазылыб башланадыла. Юй хайыуанлагъа, джаныуарлагъа аталгъан атла да уллу хариф бла джазыладыла.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: 8-чи бетде джорукъну окъутургъа, 9-чу ишни джазаргъа.

V. Энчи иш: *Айтымланы керек джерлеринде уллу хариф сала джазыу. Керекли айтымла: бюгюн махмутну нёгерлери чегетге барлыкъ эдиле, кёзю къараса да алагъа, ол атасы къатыш капналаны тартыргъа къая тубюне чыкъды.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир – бири ишин тинтиу.*

VII. Дерсни тамамлау:

1. Жангы теманы бегитиу.
2. Соруулагъа джууаб этиу: *Уллу харифни къачан джазабыз? Энчи атлагъа къайсы сёзле саналадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 4. 9 бетде 10-чу ишни этерге.

5-чи дерс

Дерсни темасы: *Суратлау текст: сурат бла ишлеу*

Дерсни мураты: 1. Жангы тема бла шагъарей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Джылны ненча чагъы барды? Суратда къайсы чагъыды? Кюн къаллай кюндю? Нек келеди кёлгюзге алай? Сабийле къайры баргъандыла? Ала къалай солуйдула? Сиз а джай къалай солугъансыз?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *суратны къалай суратларгъа керек болгъанын тинтиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сөзлөк иш: мийик, кём – кёк, салкзын, исси, то-мурау

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Суратха къараб, ай-тымла къурагъа. Айтымладан текст джараашдырыгъа.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *Текстни устаз сохтала бла бир-ге сюзеди.*

V. Энци иш: *Сохтала къурагъан текстни кёллерине келгенча джазадыла.*

VI. Энци ишни тинтиу: *джазгъан ишлерин сохтала кеслери тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау.

1. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш 1. Дерследе окъугъан джорукъланы къайтарыб окъургъа.

6-чы дерс

Дерсни темасы: Ал класслада окъугъанларын тинтиу дерс. **Сынау иш.**

Дерсни мураты: 1. Окъугъан джорукъларын тюз джаза, айтымланы тюз джарашдыра билгенлерин тинтиу.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адебликни, бир-бирине хатер этиуню сингдирирге.

4. Билимли, халатсыз джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа джарарыкъ кьошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сөзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Кьошакъ керек (материал) бла ишлеу: *сөзлени тюз джазыу джорукъну билирге.*

3. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сөзлөк иш: кёзлеу, чаука, эртде, чыпчыкъ.

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сохталаны текст бла танышдырыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу

3. Китаб бла ишлеу: *Устаз окъуб, сохталагъа сынау ишни джаздыртады.*

V. Энци иш: *Сохтала сынау ишни джазадыла.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Кеслерини джазгъан ишлерин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сөзлени халатсыз джазаргъа.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. 1. Ю й и ш : Дерследе окъугъан джорукъланы къайтарыб окъургъа.

Къач

Ма келди сууукъ къач. Джангурла кёб джаууб башлагъандыла. Төгерек балчыкъ болгъанды, кёзлеуледен толгъанды. Къачхы джел тереклени бутакъларын кымылдатады. Джерде суу чапыракъла джатадыла.

Чыпчыкъла джылы джерлеге учадыла. Чаукала бла сабан чыпчыкъла эртде учуб кетгендиле. Ала сабанланы башы бла кёб төгерек айланган эдиле. Алай чыпчыкъла джашаб тургъан джерлеринден тансыкъларын ала эдиле.

7-чи дерс

Дерсни темасы: Зынгырдауукъ эм сангырау тунакылаы сёзню ахырында тюз джазылыулары

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа джарарыкъ къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюледжазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тауушла деб неге айтылады? Тауушланы харифледен башхалыгъы? Зынгырдауукъ тауушла къайсыладыла? Сангырау тауушла уа? Сёзню ахырында Б//П, Т//Д тюз джазылыудан не айталлыкъсыз?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *къучакъ, кирпи, шохай, хант, масхаб.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сёзню ахырында Б таууш П кибик айтылса да, Б хариф джазылады. Къарачай сёзню ахырында Д джазылмайды, Т джазылады.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *Тунакы тауушланы къауумларын кёргюзген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *13-чю, 14-чю ишлени тындырыу.*

V. Энци иш: *тоб, юлгю, тепси, джууаб, тахта, заран, кёлек, хота, къашыкъ, чепкен, джурун, гинджи, джагъа – бу джорукъ бла джазаргъа сёзлени:*

1) *къуру джумушакъ тауушлары болгъан сёзле;*

2) *къуру къаты тауушлары болгъан сёзле;*

3) *къуру зынгырдауукъ тунакы тауушлары болгъан сёзле;*

4) *къуру сангырау тунакы тауушлары болгъан сёзле.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир – бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *Зынгырдауукъ эм сангырау тунакылаы сёзню ахырында тюз джазылыулары.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Бюгюн дерсде тунакы тауушланы юсюнден не джангы зат билдигиз? Сёзню ахырында Б//П, Т//Д тюз джазылыудан не айталлыкъсыз?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 5.11-чи бетде 12-чи ишни этерге.

8-чи дерс

Дерсни темасы: Зынгырдауукъ эм сангырау тунакылаы сёзню ахырында тюз джазылыулары.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.
3. Компьютерде темагъа джарарыкъ къошакъ керек (материал).

Д е р с н и б а р ы у у .

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.
2. Дерсге хазырланыу.
3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тауушла деб неге айтылады? Тауушланы харифледен башхалыгъы? Ачыкъ тауушланы къаллай къауумлары барды? Тунакы тауушланы уа?*

Зынгырдауукъ тауушла къайсыладыла? Сангырау тауушла уа?

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *къучакъ, кирпи, шохай, хант, масхаб.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сёзню ахырында Б таууш II киби айтылса да, Б хариф джазылады. Къарачай сёзню ахырында Д джазылмайды, Т джазылады. Башха тилден кирген сёзле тюрленмей джазыладыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *Тунакы тауушланы къауумларын кёрюзген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *16-чы ишни окъуб, сорууларына джууаб этиб тындырыу.*

V. Энчи иш: *17-чи, 18-чи ишлени этерге.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Бюгюн а дерсде тунакы тауушланы юсюнден не жангы зат билдигиз? Сёзню ахырында Б//П, Т//Д тюз джазылыудан не айталлыкъсыз? Башха тилден кирген сёзледе уа къалай джазыладыла тунакыла сёзню ахырында?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну *11-чи, 14-чю* билиб келирге.

2. § 5. 12 бетде 15-чи ишни этерге.

9-чу дерс

Д е р с н и т е м а с ы : Зынгырдауукъ бла сангырау-ланы сёзню ортасында тюз джазылыулары.

Д е р с н и м у р а т ы : 1. Жангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазартъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа джарарыкъ къошакъ керек (материал).

Д е р с н и б а р ы у у .

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу:

1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню ахырында Б//П, Т//Д тюз джазылыудан не айталлыкъсыз? Башха тил-*

ден кирген сөзледе уа кғалай джазыладыла тунакыла сёзню ахырында?

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ.

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: кғаптал, тахта, быштады, суююмлю.

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джорукъу бла танышдырыу: Кғарачай тилде сёзню ортасында х, с, п, ш сангырауладан сора д джазылмай, т джазылады.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын суюю.

Солуу такъыйкға: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 19-чу ишни этедиле.

V. Энчи иш: 21-чи ишни этедиле.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир- бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: Зынгырдауукъ тунакыла деб кғаллай тауушлагъа айтадыла? Сангырау деб а? X, C, П, Ш сангырау тунакыладан сора кғаллай хариф джазылады сёзню ортасында?

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 6. 14 бетде 20-чы ишни этерге.

10-чу дерс

Дерсни темасы: Тил ёсдюрюу «Къач» деген темагъа кёурашдырыу (сочинение).

Дерсни мураты: 1. Ойлашдырыу, текст кёурай билирге юретиу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, кғалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: Кёурашдырыу гға (сочинения гға) хазырлаб келген кереклерин тинтиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: Текст деб неге айтабыз? Текст неден кёуралады? Текстни амалсыз неси болургъа керекди? Джыллы кғаллай чакъларын билесиз? Кғачны суратлар ючюн кғаллай сёзле бла хайырланыргъа керекди?

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: Кёурашдырыуну (сочиненияны) кғалай тинтирге керек болгъаныны джорукъу.

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: сууукъ, кзонгур, кюкюрерге.

IV. Тил ёсдюрюу дерсни ангылатыу:

1. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын суюю

2. Китаб бла ишлеу: Ишни борчун ангылаб, айтымла кёурайдыла. Оноулашадыла? Хар ким кёлюне келгенни айтадыла, джаратханларын джазадыла.

V. Энчи иш: Сохтала кёурашдырыуну джазадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: джазгъан ишлерин сохтала кеслери тинтедиле

VII. Дерсни тамамлау.

1. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерследе окъугъан джорукъланы кғайтарыб окъургъа.

11-чи дерс

Дерсни темасы: Зынгырдауукъ бла сангырау-ланы сёзню ортасында тюз джазылыулары

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа джарарыкъ къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Зынгырдауукъ тунакыла деб къаллай тауушлагъа айтадыла? Сангырау деб а? X, C, П, Ш, сангырау тунакыладан сора къаллай хариф джазылады сёзню ортасында?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *чарсха, сафха, кышхыр, ашыкъилик*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Къарачай тилде сёзню ортасында б, д, с, т, ф, х, ш тунакыладан сора гъ джазылмай, х джазылады. Сёзню ортасында бир джерде эки тунакы келселе, биринчи тунакы сангырау эсе, экиси да бирча джазыладыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *23-чю, 27-чи ишлени этедиле.*

V. Энчи иш: *26-чы ишни этедиле.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау:

1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Зынгырдауукъ тунакыла деб къаллай тауушлагъа айтадыла? Сангырау деб а? Б, Д, С, Т, Ф, Х, Ш сангырау тунакыладан сора къаллай хариф джазылады сёзню ортасында? Бир джерде эки тунакы келсе уа къалай джазаргъа керекди?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 6 16 бетде 24-чю ишни этерге.

12-чи дерс

Дерсни темасы: Сангырау тунакыланы зынгырдауукълагъа айланыулары.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Сигнал карточкала.

Дерсни барыуу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыклай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Зынгырдауукъ тунакыла деб къаллай тауушлагъа айтадыла? Сангырау деб а? X, C, П, Ш, сангырау тунакыладан сора къаллай хариф джазылады сёзню ортасында? Б, Д, С, Т, Ф, Х, Ш сангырау тунакыладан сора къаллай хариф джазылады сёзню ортасында? Бир джерде эки тунакы келсе уа къалай джазаргъа керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *туякъ, базук, зауукъ, такъюзюк, джууак.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Къ бла к сёзню ахырында эки ачыкъ тауушну арасына тюшселе, г - гъа айланадыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *32-чи ишни окъуб, тинтедиле. 34-чю, 35-чи ишлени этедиле.*

V. Энчи иш: *32-чи ишден 4 сёз бла айтымла къурааргъа.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау:

1. Джангы теманы бегитиу: *сигнал карточкала бла дерсге багъа саладыла (къызыл карточка – джаратдым, ангыладым; джашил – толу ангылаялмадым; сары – ангыламадым). Сигналлагъа кёре сохтала бла иш.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Зынгырдауукъ тунакыла деб къаллай тауушлагъа айтадыла? Сангырау деб а? Б, Д, С, Т, Ф, Х, Ш сангырау тунакыладан сора къаллай хариф джазылады сёзню ортасында? Бир джерде эки тунакы келсе уа къалай джазаргъа керекди?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 7. 20 бетде 35-чи иш ишни этерге.

13-чю дерс

Дерсни темасы: *Сёзню ортасында ч-ны ш-гъа айланыуу.*

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу:

1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыклай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Зынгырдауукъ тунакыла деб къаллай тауушлагъа айтадыла? Сангырау деб а? Б, Д, С, Т, Ф, Х, Ш сангырау тунакыладан сора къаллай хариф джазылады сёзню ортасында? Бир джерде эки тунакы келсе уа къалай джазаргъа керекди.*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сөзлөк иш: кысхач, гулоч, ктамчи, балакъ, гёд-жеб.

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сөзню арасында эки «Ч» бир джерде келселе, аллындагы «Ч» «Ш» – гъа айланыб джазылады.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *Тауушланы таблицалары бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *36-чы ишни сорууларына джууаб эте, джазадыла; 38-чи ишни этедиле.*

V. Энци иш: 36-чы айтымдан 4 сөз бла айтымла кзуаргъа.

VI. Энци ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау.

1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Дерсде не жангы зат билдигиз? Эки ЧЧ бирге джазыламыды? Къалай джазаргъа керекди.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 8. 21-чи бетде 37-чи ишни этерге.

14-чю дерс

Дерсни темасы: Къайтарыу. Сураб бла ишлеу.

Дерсни мураты: 1. Дерсни къайтарыу бла билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сөзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълый, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Эки ЧЧ бирге джазыламыды? Къалай джазаргъа керекди? 42-чи ишде сурабда нени, кимлени кӀресиз? Къачан, къайда солуйдула сабийле? Неден белгилиди ол? Солугъан джерин адам къалай кӀююб кетерге керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *суратны къалай суратларгъа керек болгъанын тинтиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сөзлөк иш: кӀкен, къарылгъач, тулукъ, гӀджеб.

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сурабха кӀараб, айтымла кзуаргъа. Айтымладан текст джарашдырыргъа.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *9-чу джорукъну сорууларына джууабла айтадыла. 42-чи ишни тинтедиле, сорууларына хар тюрлю джууаб табадыла. 41-чи ишни этедиле.*

V. Энци иш: 40-чы ишни этедиле.

VI. Энци ишни тинтиу: джазгъан ишлерин сохтала кеслери тинтедиле

VII. Дерсни тамамлау.

1. Ишге багъа бериу, салыу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Таууш деб неге айтадыла? Хариф деб а? Тауушла ненча тюрлю боладыла? Та-*

ууш кѳргюзмеген харифле кѳайсыладыла? Тауушла кѳаллай кѳауумлагѳа бѳлюнедиле? Ала кѳайсыладыла?

3. Ишге багѳа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерследе окѳугѳан джорукѳланы кѳайтарыб окѳургѳа.

2. § 9. 22-чи бетде 39-чы иш; 22-чю бетде 42-чи иш бла.

Аууздан кеслерине хапарчыкѳ кѳууаргѳа.

15-чи дерс

Дерсни темасы : Сѳзню тамыры бла джалгѳауу.

Дерсни мураты : 1. Джангы керекни (материалны) билиу дерс.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргѳа юретирге.

3. Адебликни, бир бирине хатер этиуню сингдирирге.

4. Кѳарачай тилге сѳймекликлерин терен этерге.

Дерсде окѳуу керекле: 1. Окѳуу китаб, дефтер, кѳалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагѳа керекли кѳошакѳ. керек (материал).

Дерсни барыуу .

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Кѳангагѳа кюнню, дерсни темасын, сѳзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкѳлай, джазгѳанларын окѳуйдула.*

2. Соруулагѳа джууаб этиу: *Таууш деб неге айтадыла? Хариф деб а? Тауушла ненча тюрлю боладыла? Таууш кѳргюзмеген харифле кѳайсыладыла? Тауушла кѳаллай кѳауумлагѳа бѳлюнедиле? Ала кѳайсыладыла?*

3. Кѳошакѳ керек (материал) бла ишлеу: *окѳугѳан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Кѳангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сѳзлюк иш: *тала, кѳзлюк, кѳарауул, кѳартчыгѳа джаламыш.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Окѳуу китабда теманы джоругѳу бла танышдырыу: *Джууукѳ сѳзлени барысында болгѳан бирча кесегине сѳзню тамыры дейдиле. Тамырладан кѳалгѳан кесеклеге джалгѳаула дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагѳанларын, неда нени ангыламагѳанларын сѳзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *сѳзню кѳуурамыны таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такѳыйкѳа: (*«Дуркѳу – дуркѳу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *43 –чю ишни окѳуб, тинтедиле. 48-чи сорууларына кѳре хапарчыкѳ кѳууаб джазадыла. 46-чы ишни этедиле.*

V. Энци иш: *44-чю, 47-чи ишлени джетишимли сабийле энчи тындырадыла.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау:

1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагѳа джууаб этиу: *Сѳзню кѳуурамы деб неге айтадыла? Сѳз кѳаллай кесекледен кѳуураладыла? Сѳзню тамыры деб а?*

3. Ишге багѳа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окѳугѳан джорукѳну билиб келирге.

2. §. 10. 24-чю бетде 45-чи ишни этерге.

16-чы дерс

Дерсни темасы : Бѳлюм.

Дерсни мураты : 1. Джангы керекни (материалны) билиу дерс.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргѳа юретирге.

3. Адебликни, бир бирине хатер этиуню сингдирирге.

4. Къарачай тилге сыймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню кзурамы деб неге айтадыла? Сёз кгаллай кесекледен кzurаладыла? Сёзню тамыры деб а?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *окъугъан темаларын тюз тындырыууу белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *чыпчыкъ, ёгюз, кгалач.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу.

1. Окъуу китабда теманы джоругъуу бла танышдырыу: *Сёзню бир тылпыуу бла айтылгъан кесегине бёллөм дейдиле. Сёзде ненча ачыкъ таууш болса, анча бёллөм болады.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *сёзню кзурамыны таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *51-чи 52-чи ишлени этедиле.*

V. Энчи иш: *49-чу ишни тындырадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню кзурамы деб неге айтадыла? Сёз кгаллай кесекледен кzurаладыла? Сёзню тамыры деб а? Бёллөм деб а неге айтадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 11. 27 – бетде 50-чи ишни этерге.

17-чи дерс

Дерсни темасы: Басым.

Дерсни мураты: 1. Жангы керекни (материалны) билиу дерс.

2. Ариу билимли, халатсыз джазургъа юретирге.

3. Адебликни, бир-бирине хатер этиуню сингдирирге.

4. Къарачай тилге сыймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню кзурамы деб неге айтадыла? Сёз кгаллай кесекледен кzurалады? Сёзню тамыры деб а? Бёллөм деб а неге айтадыла?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *окъугъан темаларын тюз тындырыууу белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *кёлекке, тенгиз, суююнюрге, кзонакъ.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу. 1. Окъуу китабда теманы джоругъуууу бла танышдырыу: *Сёзде талай бёллөм болса, аладан бири кючлюрек айтылады. Аннга басым дей-*

диле. Басымлы бёлюмде ачыкъ тауушха басымлы ачыкъ таууш дейдиле. Басым тюшмеген бёлюмде ачыкъ тауушха басымсыз ачыкъ таууш дейдиле, басымны кёргюзюрге керек болса, басым белги (') салынады. Къарачай тилде басым кёбюсюне сёзню ахыр бёлюмюне тюшеди.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *сёзню кзурамыны таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 53 –чю ишни окъуб, сорууларына джууабла этедиле; 55-чи ишни этедиле.

V. Энчи иш: 54-чю, 56-чи ишлени тындырадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню кзурамы деб неге айтадыла? Сёз кзаллай кесекледен кзураладыла? Тамыр деб сёзню кзаллай кесегине айтылады? Бёлюм деб неге айтадыла? Басым деб а?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 12. 30 – бетде 57-чи ишни этерге.

18-чи дерс

Дерсни темасы: Экиленнген тунакыла.

Экиленнген тунакы тауушлары болгъан сёзлени тизгинден тизгиннге кёчюрюу.

Дерсни мураты: 1. Джангы керекни (материалны) билиу дерс.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адебликни, бир - бирине хатер этиуню сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерседе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню кзурамы деб неге айтадыла? Сёз кзаллай кесекледен кзураладыла? Тамыр деб сёзню кзаллай кесегине айтылады? Бёлюм деб неге айтадыла? Басым деб а?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: мурукку, деппан, гюттю, гоппан, гаммеш.

IV. Джангы дерсни ангылатыу. 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу:

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *сёзню кзурамыны таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 58 –чи, 61-чи ишлени окъуб, тинтедиле; 62 - чи ишни этедиле.

V. Энчи иш: 60-чы ишни тындырадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню кзурамы деб неге айтадыла? Сёз кзаллай кесекледен кзураладыла? Тамыр деб сёзню кзаллай кесегине айтылады? Бёлюм деб неге*

айтадыла? Басым деб а? Экиленген тунакыла кзалай джазыладыла тизгинден тизгиннге кёчюрген заманда?

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 13, § 14. 31-чи бетде 59-чу ишни этерге.

19-чу дерс

Дерсни темасы : Къысха У бла Й болгъан сёзлени тизгинден тизгиннге кёчюрюу.

Джумушакъ Б эмда къаты Ъ белгилери болгъан сёзлени тизгинден тизгиннге кёчюрюу.

Дерсни мураты : 1. Джангы керекни (материалны) билиу дерс.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адебликни, бир - бирине хатер этиуню сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу .

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу:

1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню кзурамы деб неге айтадыла? Сёз каллай кесекледен кзуралады? Тамыр деб сёзню каллай кесегине айтылады? Бёлом деб неге айтадыла? Басым деб а? Экиленген тунакыла кзалай джазыладыла тизгинден тизгиннге кёчюрген заманда?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *кгагъа, тылпыу, ауаз, ашхам, тууайларгъа.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу. 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Къысха У бла Й бёлюмню аягъында ачыкъладан сора келселе, тизгинден тизгиннге кёчюрген заманда алларында келген ачыкъладан айырыргъа болмайды аланы.*

Й бла къысха Убёлюмню аллында келселе кёчюрюледиле.

Тизгинден тизгиннге кёчюрюлген заманда Б, Ъ алларындан келген харифледен айырылмайдыла.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *сёзню кзурамыны таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *63-чю ишни окъуб, тинтедиле, сора борчун тындыра джазадыла; 66-чы, 67-чи ишлени этедиле.*

V. Энци иш: *67-чи ишден юч сёз бла айтымла кзураб джазаргъа.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Экиленген тунакыла кзалай джазыладыла, тизгинден тизгиннге кёчюрген заманда? Къысха У бла Й болгъан сёзлени кзалай кёчюрюрге керекди тизгинден тизгиннге? Б, Ъ белгилери болгъан сёзлени уа?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 15, § 16. 35-чи бетде 64-чю ишни этерге. Айтыгъа (изложениягъа) хазырланыу.

20-чы дерс

Дерсни темасы: *Суратлау текст: айтыу (изложение) (36-чы бетде 68-чи иш).*

Дерсни мураты: 1. Тил байлыкъларын терен этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкълны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Текст деб неге айтабыз? Текст неден къуралады? Текстни амалсыз неси болургъа керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу.

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *кюушенирге, чёртлеуюк, хазна, сейир – тамаша, симсирерге.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Айтыуну (изложенияны) джазаргъа къалай хазырланыб келгенлерин сюзюу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу.

4. Китаб бла ишлеу: *Текстни устаз окъуб, сабийле бла бирге магъанасын сюзеди.*

V. Энчи иш: *Сохтала айтыуну (изложенияны) джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *джазгъан ишлерин сохтала кеслери тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау.

1. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерследе окъугъан джорукъланы къайтарыб окъургъа.

21-чи дерс

Дерсни темасы: *Магъаналары джууукъ сёзле. Магъаналары къаршчы сёзле.*

Дерсни мураты: 1. Жангы керекни (материалны) билиу дерс.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адебликни, бир - бирине хатер этиуню сингдирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкъллай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Экиленген тунакыла къалай джазыладыла, тизгинден тизгинге кёчюрген заманда? Къысха У бла Ыболгъан сёзлени къалай кёчюрюрге керекди тизгинден тизгинге? Б, Ъ белгилери болгъан сёзлени уа?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *зыкъы, малтин, сакълауул, шарт, ётсюз, чауул, чомарт, адебли*

IV. Жангы дерсни ангылатыу.

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Айтылгъанлары, джазылгъанлары башха тюрлю болуб, магъаналары бирча неда ушаш сёзлеге джууукъ сёзле дейдиле.*

Тилде магъаналары бир – бирине къаршычы болгъан сёзле джорюйдюле.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *сёзню кзурамыны таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *69-чу, 73-чю ишлени окъуб, тинтедиле; 70-чи, 75-чи ишлени этедиле.*

V. Энчи иш: *72-чи, 74-чю ишлени джетишимли сабийле этедиле*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Экиленген тунакыла къалай джазыладыла, тизгинден тизгиннге кёчюрген заманда? Къысха У бла Ёболгъан сёзлени къалай кёчюрюрге керекди тизгинден тизгиннге? Б, Ђбелгилери болгъан сёзлени уа? Магъаналары джууукъ сёзле деб къаллай сёзлеге айтадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 17. § 18. 38-чи бетде 71-чи, 39-чу бетде 74-чю ишлени этерге.

22-чи дерс

Дерсни темасы: Къайтарыу: окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.

Дерсни мураты: 1. Жангы тема бла шагъарей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Билимли, халатсыз джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу:

1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню тамыры деб неге айтадыла? Басым деб неге айтадыла? Экиленген тунакыла болгъан сёзле тизгинден тизгиннге къалай кёчюрюледиле? Тауушланы джазмада не бла белгилейбиз?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *хар джорукъну къауумуна ючюшер сёз джазаргъа.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *кзууанч, танг, ёмюр, тулу, меннге, манга.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сёзлени тюз джазар ючюн, джорукъланы иги билирге керекди. Сёз ючюн: сёзню ахырында тунакылары тюз джа-*

зыу; экиленген тунакыланы тизгинден тизгинге кёчюрюу; сёзлени бёлюмлеге тюз бёлюу, басымны тюз салыу д. б.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *дерсни темасына келишген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 41-чи бетде сорууланы джууабларын табыб айтыргъа. 76-чы, 77-чи, 79-чу ишлени тындырыу.

V. Энчи иш. Сёздеде джазылмай къалгъан харифлени джазаргъа: *джу (м, мм)акъ, ми...ик, су...укъ, къы(з,с)чыкъ, къо(йа, я)н, къысха(ч, ш)чыкъ, ту(с,з)суз, ус(д, т)аз, тоб(гъ,х)а, сене(г,к)и, ча(ч,ш)чыкъ, кёле(к,г)и.*

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау:

1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Ишлени тындыргъан заманда къаллай джорукъланы хайырландырдыгъыз? Сёзню ахырында тунакыланы тюз джазылыуундан не билесиз? Сёзню ахырында тунакыланы тюз джазылыуундан а не билесиз?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш: 1. Дерседе окъугъан джорукъну библиб келирге.

2. 42-чи бетде 78-чи ишни этерге.

23-чю дерс

Дерсни темасы: Тунакыла бла ачыкъланы сёздеде тюз джазылыу джорукълары. **Сынау иш.**

Дерсни мураты: 1. Тауушла бла харифлени юсюнден билген билимлерин бир мизамгъа джыйыу, билгенлерин тинтиу.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Билимли, халатсыз джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерседе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Д е р с н и б а р ы у у .

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу:

1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *сёзлени тюз джазыу джорукъну билирге.*

3. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *Къайын, кзуанчлы, ууучу, акъбийче.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сохталаны текст бла танышдырыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *Устаз окъуб, сохталагъа сынау ишни джаздыртады.*

V. Энчи иш: *Сохтала сынау ишни джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Кеслерини джазгъан ишлерин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш: 1. Дерследе окъугъан джорукъланы къайтарыб окъургъа.

Чыпчыкъялагъа болуш!

Къыш. Кючлю сууукъ къысыб турады. Сабийле орамгъа чыкъдыла. Къайын терекледе чыпчыкъялагъа аш орунчукъла тагъылыб тура эдиле. Джашчыкъла аланы ичине мал джау кесекчикле салдыла. Бир кесекден сары чыпчыкъла учуб келдиле, ала къууанчлы джюйюлдедиле. Арлакъда къызыл ёшюнчюгю бла бир чыпчыкъ тегерек айлана турду. Мариям ууучу бла бир кесек мюрзеуню къаргъа себди. Ол акъбийче чыпчыкъ юйдегиси бла учуб келиб, бары да мюрзеучюклени чёблеб тебретиле.

24-чю дерс

Дерсни темасы: Тилни кесеклеринден хапар бериу. Ат.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сюймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу: Сёзлени тюз джазылыуларындан къаллай джорукъла билесиз? Къаллай къауум-

лагъа юлешинедиле тунакыла? Ачыкъла уа? Сёзлени тюз джаза билиуню къалай, къайда хайырландырыргъа боллукъду?

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *бешджюз, чюгюндюр, джууаб, сюрюу.*

IV. Джангы дерсни ангылатуу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Магъанасына, не соруугъа джууаб этгенине кёре, тилде джорютюлген сёзле къауумлагъа юлешинедиле. Ол къауумлагъа тилни кесеклери дейдиле. Затны атын кёрюзген, ким? не? деген соруулагъа джууаб этген сёзлеге ат дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклери деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *80-чы ишни окъуб, тинтедиле. 81-чи, 83-чю ишлени тындырыу.*

V. Энчи иш. *82-чи ишни этедиле, андан сора къангада джазылгъан ишни джазадыла. Сёзледе джазылмай къалгъан харифлени джазаргъа: джу (м, мм)акъ, ми...ик, су...укъ, къы(з,с)чыкъ, къо(йа, я)н, къысха(ч, ш)чыкъ, ту(с,з)суз, ус(д, т)аз, тоб(гъ,х)а, сене(г,к)и, ча(ч,ш)чыкъ, кёле(к,г)и.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Затны кёрюзген сёзле не соруулагъа джууаб этедиле? Ким? деген соруугъа къаллай атла джууаб бередиле? Не? деген соруугъа уа? Орус тилде уа къалайды?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. 45-чи бетде 83-чю ишни этерге.

25-чи дерс

Дерсни темасы: Атны магъанасы.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Затны кёргюзген сёзле не соруулагъа джууаб этедиле? Ким? деген соруугъа къаллай атла джууаб бердиле? Не? деген соруугъа уа? Орус тилде уа къалайды?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *тытыр, хауа, чолпан, муртху, зауукълукъ.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Затны атын кёргюзген, ким? не? деген соруулагъа джууаб этген тилни кесегине ат дейдиле.*

Къарачай тилде адамгъа ким? деген соруу, къалгъанлагъа не? деген соруу салынады.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицысы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *85-чи ишни окъуб, тинтедиле. 88-чи ишни сорууларына джууаб эте, джазадыла.*

V. Энчи иш: *87-чи ишни этедиле.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 22. 47-чи бетде 86-чы ишни этерге.

26-чы дерс

Дерсни темасы: Энчи эмда тукъум атла.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *тенгиз, джигитлик, кърал, орам.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Адамланы атлары, тукъумлары, аталаны, аналаны атлары, шахарланы, эллени, орамланы, сууланы, тенгизлени, кёллени, республикаланы атларын, хайыуанлагъа, джаныуарлагъа берилген атла – бары да энчи атладыла, къалгъан атла тукъум атладыла.*

Энчи атла хар заманда уллу хариф бла, тукъум атла да гитче хариф бла джазыладыла.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *89-чу ишни окъуб, тинтедиле. 89-чу ишни джазадыла.*

V. Энчи иш: *Керекли джерде сёзлени уллу хариф бла джазгъа: орам, джёгетей, кёл, черкесск, адам, тубанлы кёл, кызычкы, марат, теберди, арбаз, аминат, архыз, уруп, джашчыкы, къара тенгиз, юй, домбай, джырчы, къасбот.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир-бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 23. 47-чи бетде 90-чы ишни этерге. Айтыгъа (изложениягъа) хазырланыу.

27-чи дерс

Дерсни темасы: Суратлау текст: айтыу (изложение) (46-чы бетде 84-чю иш).

Дерсни мураты: 1. Тил байлыкъларын терен этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазгъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал)

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Текст деб неге айтабыз? Текст неден къуралады? Текстни амалсыз неси болургъа керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу.

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: толкзун, эс ташлаб, добар.

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Айтыуну (изложенияны) джазаргъа къалай хазырланыб келгенлерин сюзюу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу.

4. Китаб бла ишлеу: *Текстни устаз окъуб, сабийле бла сюзеди.*

V. Энчи иш: *Сохтала айтыуну (изложенияны) джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *джазгъан ишлерин сохтала кеслери тинтедиле*

VII. Дерсни тамамлау.

Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерследе окъугъан джорукъланы къайтарыб окъургъа.

28-чи дерс

Дерсни темасы: Атны бирлик эмда кёблук саны.

Дерсни мураты: 1. Жангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълый, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады? Энчи атла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Тукзум атла деб а?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: мюйюш, олтан, башлыкъ, кийим.

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Атла бирлик эм кёблук санлада джюрютюледиле. Ат бирлик санда бир затны, кёблук санда талай затны кёргюзеди.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джоу, джоу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *91-чи ишни окъуб тинтедиле, 93-чю ишни борчун окъуб, джазадыла.*

V. Энчи иш: *хар саннга экишер айтым кзураб джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады? Энчи атла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Тукзум атла деб а? Атны кёблук саны къалай кзуралады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 24. 51-чи бетде 92-чи ишни этерге.

29-чу дерс

Дерсни темасы: Атны кёблюк саныны къура-лыуу.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъы-рей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингди-рирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къа-лам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (ма-териал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, ха-рифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады? Энци атла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Тукъум атла деб а?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *мюйюш, олтан, башлыкъ, кийим.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Атланы кёблюк сан-нга салыр ючюн, - ла, - ле джалгъаула къошуладыла. Къаты айтылгъан сёздеде – ла, джумушакъ айтылгъан-лада – ле джалгъаула джорютюледиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицысы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джоу, джоу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *94-чю ишни окъуб тинтедиле, 96-чы – ишни джазадыла.*

V. Энци иш: *95-чи ишни этедиле.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады? Энци атла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Тукъум атла деб а? Атны кёблюк саны къалай къуралады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 25. 47-чи бетде 96 -чы ишни этерге.

30-чу дерс

Дерсни темасы: Къайтарыу. Ат.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда би-лимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингди-рирге.

4. Къарачай тилге сؤймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады? Энци атла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Тукъум атла деб а? Атны кёблук саны къалай къуралады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлук иш: *кзонгурау, ауаз, белляу.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Атны юсюнден билгенлерин къайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: 54-чю бетде соруулану джууабларын табыб айтыргъа; *99-чу, 100-чю ишлени окъуб, борчларын тындыра джазадыла.*

V. Энци иш: *97-чи ишни этедиле.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады? Энци атла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Тукъум атла деб а? Атны кёблук саны къалай къуралады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 26. 55-чи бетде 98-чи ишни этерге.

31-чи дерс

Дерсни темасы: Атны магъанасы. **Сынау иш.**

Дерсни мураты: 1. Тилни кесеги – атны юсюнден билген билимлерин бир мизамгъа джыйыу, билгенлерин тинтиу.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазартгъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Билимли, халатсыз джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *сёзлени тюз джазыу джорукъну билирге.*

3. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *гаганак, урлукъ, тауукъ.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сохталаны текст бла танышдырыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *Устаз окъуб, сохталагъа сынау ишни джаздыртады.*

V. Энчи иш: *Сохтала сынау ишни джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Кеслерини джазгъан ишлерин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерследе окъугъан §§ 19 – 26 джорукъланы къайтарыб окъургъа.

Нызы – аш орун

Къачха къарт нызыда ауур гагаракла тагъыладыла. Аланы урлукълары бишгендиле. Джаныуарлагъа, чыпчыкълагъа аш ашатыргъа нызы хазыр болгъанды.

Къыш чегетге ачлыкъ келгенди. Ма талачыкъгъа агъач къоянчыкъ чынгаб чыкъды. Ол нызы терекге ёрлеб, гагаракны алыб, ашаб тебреди. Чубар агъач тауукъ да ашыгъады нызыгъа. Ол гагаракны юзюб алды да чегетге учуб кетди.

Джазгъа дери кёб гагарак къалгъанды нызыны юсюнде. Кюнчук джылытады. Гагаракланы ичлеринден дженгил урлукъчукъла учуб чыгъадыла. Урлукъчукъ мылы джерге тюшсе, ёсерикди. Андан джаш терекчик битерикди.

32-чи дерс

Дерсни темасы: Къайтарыу. Сыфат.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Ким? деген соруу къаллай сёзлеге салынады? Энчи атла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Тукъум атла деб а? Атны кёблюк саны къалай кзуралады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Озгъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *мийик, кийик, сейир, дангыл.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сыфатны юсюнден билгенлерин эслерине тюшюрюб айтадыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *101-чи ишни окъуб, соруулагъа джууаб этедиле. 102-чи ишни джазадыла.*

V. Энчи иш: *103-чю ишни этедиле.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Атны ышанын къаллай сёзле кёргюзедиле? Ала къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерседе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 27. 57-чи бетде 104-чю ишни этерге.

33-чю дерс

Дерсни темасы: Сыфатны магъанасы

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерседе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Атны ышанын къаллай сёзле кёргюзедиле? Ала къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *ийнели, ёхтем, субай, тюрлю – тюрлю.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Затны ышанын, тюрсююн кёргюзген, къаллай? неллай? деген соруулагъа джууаб этген тилни кесегине сыфат дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *105-чи ишни окъуб, тинтедиле. 107-чи ишни джазадыла;*

V. Энчи иш: *108-чи ишни этедиле.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.
2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерседе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 28. 58-чи бетде 106-чы ишни этерге.

34-чю дерс

Дерсни темасы: *Сыфатны магъанасы.*

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Затны атын танытхан сёзлени тилни къайсы кесеги белгилейди? Энци атла деб къаллай сёзлеге айтылады? Тукъум атла деб а? Атны санлары деб неге айтылады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтутуш, айтым бла ишлетуу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: чауул, зинк, хауа, мор бетли.

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъуу бла танышдырыу: *Затны ышанын, тюрсююн кёрюзген, къаллай? неллай? деген соруулагъа джууаб этген тилни кесегине сыфат дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклери деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *111-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энци иш: 113-чю ишни джазадыла.

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау:

1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 28. 61-чи бетде 112-чу ишни этерге.

35-чи дерс

Дерсни темасы: *Сыфатны магъанасы.*

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкғлай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Затны атын танытхан сёзлени тилни къайсы кесеге белгилейди? Энци атла деб къаллай сёзлеге айтылады? Тукъум атла деб а? Атны санлары деб неге айтылады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзту-туш, айтым бла ишлетиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *мийик, сейир, кийик, чууакъ, ийнели.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Затны ышанын, тюрсюнюн кёргюзген, къаллай? неллай? деген соруулагъа джууаб этген тилни кесегине сыфат дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклери деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *109-чу ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энци иш: *Къурашдыргъан текстден сыфатла бла, ала ачыклагъан сёзлени джазыб алыргъа.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 28. 58-чи бетде 110-чу ишни этерге.

Дерсни темасы: Магъаналары джууукъ болгъан сыфатла.

Дерсни мураты: 1. Жангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкғлай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *сейир, азыкъ, джаншакъ, уютургъа*

IV. Жангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Затны ышанын, тюрсюнюн кёргюзген, къаллай? неллай? деген соруулагъа джууаб этген тилни кесегине сыфат дейдиле. Магъаналары джууукъ сыфатла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 114-чю ишни этедиле.

V. Энчи иш: Магъаналары джууукъ сёзле бла тёрт айтым кзурайдыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни кзаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Кзаллай соруулагъа джууаб этедиле? Тилни кзайсы кесеги бла байланады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 29. 62-чи бетде 115-чи ишни этерге.

37-чи дерс

Дерсни темасы: Магъаналары къаршчы болгъан сыфатла.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли кшошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни кзаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Кзаллай соруулагъа джууаб этедиле? Магъаналары джууукъ сыфатла деб кзаллай сёзлеге айтадыла?*

3. Кшошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыууу белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: сейир, азыкъ, жаншакъ, уютургъа.

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: Затны ышанын, тюрсююн кёргюзген, кзаллай? неллай? деген соруулагъа джууаб этген тилни кесегине сыфат дейдиле. Магъаналары къаршчы сыфатла.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 118-чи ишни борчун окъуб джазадыла.

V. Энчи иш: 116-чы ишни джазаргъа.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни кзаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Кзаллай соруулагъа джууаб этедиле? Тилни кзайсы кесеги бла байланады? Магъаналары джууукъ сыфатла деб кзаллай сёзлеге айтадыла? Къаршчы деб а?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 30. 63-чю бетде 117-чи ишни этерге.

38-чи дерс

Дерсни темасы: Къайтарыу. Сыфат.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Магъаналары джууукъ сыфатла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Къаршычы деб а?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *тору, мияла, мыйыкъ, таукел.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сыфатны юсюнден билгенлерин къайтарыу. 64-чю бетде сорууланы джууабларын табыб айтадыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *120-чы, 122-чи ишлени джазадыла.*

V. Энци иш: *Джетишимли сабийле 121-чи, 123-чю ишлени этедиле*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сыфат деб неге айтадыла? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Тилни къайсы кесеги бла байланадыла? Магъаналары джууукъ сыфатла деб къаллай сёзлеге айтылады? Магъаналары къаршычы сыфатла деб а?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 31. 55-чи бетде 119-чу ишни этерге.

39-чу дерс

Дерсни темасы: Сыфатны магъанасы. Сынау иш.

Дерсни мураты: 1. Тилни кесеги – атны юсюнден билген билимлерин бир мизамгъа джыйыу, билгенлерин тинтиу.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Билимли, халатсыз джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *сёзлени тюз джазыу джорукъну билирге.*

3. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш:

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сохталаны текст бла танышдырыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *Устаз окъуб, сохталагъа сынау ишни джаздыртады*

V. Энци иш: *Сохтала сынау ишни джазадыла.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Кеслерини джазгъан ишлерин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерследе окъугъан §§ 19 – 26 джорукъланы къайтарыб окъургъа.

Джазны атламлары

Танг жангы атхан заман. Кёк мутхузду. Тереклени джалан бутакълары къар бла жангурдан джибийдиле. Алай а къобандан дженгил джелчик урду. Мутхуз кёкден жарыкъ урду да, сора кюн тийди. Табигъатха олсагъатлай жан кирди, джылтырады. Мылы дуппурладан, тереклени эски дюккючлеринден джылы тылпыу урады. Къар эриб ачылгъан джер хар сагъат сайын кенгден кенг,

узундан узун болуб барады. Къууанчлы чаука сюрюу къайын чегетге учуб келди. Аланы даурлары тегерекни зынгырдатады.

40-чы дерс

Дерсни темасы: Затны ишин кёрюзген сёзлени къайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклери деб неге айтадыла? Ат деб тилни къаллай кесегине айтадыла? Сыфат деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Магъаналары джууукъ сыфатла деб къаллай сёзлеге айтадыла? Къаршчы деб а?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *урунургъа, ийнакъларгъа, сюрге, тулпар.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Этимни юсюнден билгенлерин къайтарыу. 66-чы бетде сорууланы джууабларын табыб айтадыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *126-чы ишни сорууларына джууабла табыб джазадыла.*

V. Энчи иш: *125-чи ишни этедиле.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Затны ишин кѣргюзген сѣзле нени ачыкълайдыла? Ала не соруулагъа джууаб этедиле? Тилни къайсы кесеги бла байланадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 32. 55-чи бетде 124-чю ишни этерге.

41-чи дерс

Дерсни темасы: *Этимни магъанасы.*

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сѣзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Затны ышанын кѣргюзген сѣзлени тилни къайсы кесеги ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Тилни къайсы кесеги бла байланады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Тюз джазыудан къангада сѣзлени джазадыла.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сѣзлюк иш: *дуния, шыбыла, сюерге, келбет, эрке-летирге.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Затны ишин кѣргюзген, не этеди? не этгенди? Не этерикди? деген соруулагъа джууаб этген тилни кесегине этим дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблицала бла танышдырыу: *тилни кесеклери деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *127-чи ишни окъуб тинтедиле; 129-чу ишни тындырыадыла.*

V. Энчи иш. *128-чи сорууларына джууабларын айта джазадыла*

VI. Энчи ишни тинтиу. *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сѣзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къал-*

лай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады?

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 33. 70-чи бетде 130-чу ишни этерге.

42-чи дерс

Дерсни темасы: Этимни заманларындан хапар бериу

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге соймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Тюз джазыудан къангада сёзлени джазадыла.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: мюйюз, бузлауукъ, дау, айыб, сыйсыз.

IV. Джангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъуу бла танышдырыу: *Этимни юч заманы барды: бусагъат (не этеди? не этдиле?), озгъан (не этди? не этдиле?), боллукъ (не этерикди? не этерикдиле?)*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклери деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *131-чи ишни окъуб тинтедиле; 128-чи, 132-чи ишни тындырадыла.*

V. Энчи иш: Этимни хар заманына бешишер этим къураб джазадыла

VI. Энчи ишни тинтиу. Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазадыла.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 34. 71-чи бетде 133-чю ишни этерге.

43-чю дерс

Дерсни темасы: Этимни бусагъат заманы.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге сөймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Тюз джазыудан къангада сёзлени джазадыла.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *джыяды, джууунады, ийиреди, къангкъылдайды, гырылдайды*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Ишни этиле тургъан заманын кёргюзген этимге бусагъат заманны этими дейдиле. Этимни бусагъат заманы не этеди? не эте турады? деген соруулагъа джууаб этеди.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *этимни заманлары деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *134-чю ишни окъуб тинтедиле; 137-чи, 138-чи ишлени тындырадыла.*

V. Энци иш: *136-чы ишни джазадыла.*

VI. Энци ишни тинтиу. *Бир - бири ишин тинтедиле*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазадыла*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Бусагъат заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 35. 71-чи бетде 135-чи ишни этерге.

44-чю дерс

Дерсни темасы: Этимни озгъан заманы

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сөймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Бусагъат заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Тюз джазыудан къангада сёзлени джазадыла.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *къалкъыдыла, юркгендиле, джигит.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Ишни этилиб бошалгъан заманын кёрюзген этимге озгъан заманны этими дейдиле. Этимни озгъан заманы не этди? не этгенди? не этген эди? деген соруулагъа джууаб этеди.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: *этимни заманлары деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *141-чи ишни тындырадыла.*

V. Энчи иш: *140-чу ишни джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу. *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазадыла.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Бусагъат заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Озгъан заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 36. 74-чю бетде 139-чу ишни этерге.

45-чи дерс

Дерсни темасы: Этимни боллукъ заманы.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазартгъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Бусагъат заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Озгъан заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Тюз джазыудан къангада сёзлени джазадыла.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *кзуанч, абыныргъа, хайыр, быйыл*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Ишни энди этиллик заманын кёрюзген этимге боллукъ заманны этими дейдиле. Этимни боллукъ заманы не этерикди? не этер? де-*

ген соруулагъа джууаб береди иш аны юсюнден айтылгъандан сора этиллигин билдиреди.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *этимни заманлары деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 142-чи ишни окъуб тинтедиле; 145-чи ишни тындырадыла.

V. Энчи иш: 144-чю ишни джазадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу. Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазадыла.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Бусагъат заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Озгъан заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Боллукъ заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 37. 74-чю бетде 143-чю ишни этерге.

46-чы дерс

Дерсни темасы: Этимни къайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Бусагъат заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Озгъан заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Боллукъ заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуу белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *тыпырдай, макъыра, джелин, джут.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Этимни юсюнден билгенлерин къайтарыу. 77-чи бетде сорууланы джууабларын табыб айтадыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 147-чи ишни суратына къараб, *айтымла кгурашдырыб, сочинение джазадыла.*

V. Энчи иш: Этимни хар заманына бирер этим бла айтымла кзураб джазаргъа

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Затны ишин кѣргюзген сѣзле нени ачыкълайдыла? Ала не соруулагъа джууаб этедиле? Тилни къайсы кесеги бла байланадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 38. 77-чи бетде 146-чи ишни этерге.

47-чи дерс

Дерсни темасы: Этимни магъанасы. **Сынау иш.**

Дерсни мураты: 1. Тилни кесеги – этимни юсюнден билген билимлерин бир мизамгъа джыйыу, билгенлерин тинтиу.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Билимли, халатсыз джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа

Дерседе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сѣзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *сѣзлени тюз джазыу джорукъну билирге.*

3. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сѣзлюк иш:

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сохталаны текст бла танышдырыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *Устаз окъуб, сохталагъа сынау ишни джаздыртады.*

V. Энчи иш: *Сохтала сынау ишни джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Кеслерини джазгъан ишлерин тинтедиле*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сѣзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерседе окъугъан §§ 32 – 38 джорукъланы къайтарыб окъургъа.

Джазгъы эртден

Бу тотурну арт айында болгъан эди. Эртденбла кюн турду, джерни джарытды. Кечеги суукъ кесини ишин этген эди. Болгъанны бузлатханды. Алай а кюн тийгенлей, тѣгерекни эритиб башлады. Ёзенни ичи бла къулакъ суучукъла джарыкъ таууш этиб барадыла. Ол къайын терекни тамырларыны тубюнде терен уя эследи. Ол уячыкъда кирпичик тынчылыкълы джукълаб тура эди. Кирпи ол уяны къачда табхан эди. Энтда турур акъылы джокъ эди. Алай а суукъ къулакъ суучукъ аны тешигине кирди. Кирпичик амалсыздан уянды.

48-чи дерс

Дерсни темасы: Айтымны юсюнден экинчи классда окъулгъанны къайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден не билесиз? Этим затны несин ачыкълайды? Къаллай соруулагъа джууаб этеди? Тилни къайсы кесеги бла байланады? Ненча, къаллай заманлары барды? Бусагъат заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Озгъан заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Боллукъ заманда этимле къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *къазауат, ёхтем, Ата джурт, Россияны джигити*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Толу магъана берген бир неда талай сёзге айтым дейдиле. Айтымны биринчи сёзю уллу хариф бла джазылады.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *Тилни кесеклерини таблицасы бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *79-чу бетде соруулагъа джууабларын табыб айтадыла. 149-чу ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энци иш: *Окъуу китабны юсюнден беш айтым кзурашдырыб джазаргъа.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Ол нени билдиреди? Толу магъананы ненча сёз бла билдирирге боллукъду? Къаллай айтымла билесиз?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 39. 79-чу бетде 148-чи ишни этерге.

49-чу дерс

Дерсни темасы: Хапарлаучу, соруучу, кёлтюртючю айтымла.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъарей этерге.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Ол нени билдиреди? Толу магъананы ненча сёз бла билдирирге боллукъду? Къаллай айтымла билесиз?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Аууздан айтылгъанны кесгин этген амалланы джоругъу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *къаджыкъмай, арымай – талмай, миллет, эртденлик, кёлекке, сейирлик.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Бир затны юсюнден хапарлагъан айтымгъа хапарлаучу айтым дейдиле, ахырында точка (белгичик) салынады. Кесинде соруу болгъан айтымгъа соруучу айтым дейдиле, ахырында соруу белги салынады. Адамны къууанчын, тилегин, буйругъун билдирген айтымгъа кёлтюртюучю айтым дейдиле, ахырында точка (белгичик) неда кёлтюртюу белги салынады.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: *«Айтымланы тюрлюлери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *149-чу, 150-чи, 151-чи ишлени тындырыу.*

V. Энчи иш: *Бююн эшикде сууукъ аяз урады деген айтымны соруучу, кёлтюртюучю этиб айтдыртады. Айтхан заманда ауазны, айтымны магъанасыны тюрленнгенине эс бёлдюреди, джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазгъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Джангы айтымны къаллай харифден джазгъа керекди?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 39. 82-чи бетде 152-чи ишни этерге.

50-чю дерс

Дерсни темасы: Хапарлаучу, соруучу, кёлтюртюучю айтымла.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазгъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Ол нени билдиреди? Толу магъананы ненча сёз бла билдирирге боллукъду? Къаллай айтымла билесиз?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Аууздан айтылгъанны кесгин этген амалланы джоругъу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: сейирлик, базман, кёлекке, кюмюш, кзурт – кзумурсха.

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Бир затны юсюнден хапарлагъан айтымгъа хапарлаучу айтым дейдиле, ахырында точка (белгичик) салынады. Кесинде соруу болгъан айтымгъа соруучу айтым дейдиле, ахырында соруу белги салынады. Адамны кзуанчын, тилегин, буйругъун билдирген айтымгъа кёлтюртюучю айтым дейдиле, ахырында кёлтюртюучю белги салынады.*

2. Дersни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: «*Айтымланы тюрлюлери*» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («*Дуркъу – дуркъу*», «*Джюу, джюу, ала*» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 153-чю ишни борчун тындыра джазаргъа.

V. Энци иш: къарачай тилни юсюнден 5 – 6 айтым кзурашдырыб джазаргъа.

VI. Энци ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дersни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окзугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Жангы айтымны къаллай харифден джазаргъа керекди?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дersде окзугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 39. «Ана тил» китабдан айтымны хар тюрлюсюне экишер айтым табыб джазаргъа.

51-чи дерс

Дersни темасы: Айтымда сёзлени бири бирлерине байланыулары

Дersни мураты: 1. Жангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дersде окзуу керекле: 1. Окзуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дersни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дersге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дersге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дersни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окзуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Жангы айтымны къаллай харифден джазаргъа керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтутуш, айтым бла ишлетиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: шуулдайды, къапхан, урунургъа, сабан.

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окзуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Айтымны кзуурап ючюн, сёзле бир – бирине магъаналары бла байланыб келдиле. Аланы бир-бирлерине байлар ючюн алагъа джалгъаула къошуладыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: «*Айтымланы тюрлюлери*» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («*Дуркъу – дуркъу*», «*Джюу, джюу, ала*» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *155-чи ишни окъуб тинтедиле; 157-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *157-чи ишни джазыб бошагъандан сора, текстден сѣзтутушланы джазыб алыргъа, джалгъауларын белгилерге.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сѣзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Джангы айтымны къаллай харифден джазаргъа керекди?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 40. 85-чи бетде 156-чы ишни этерге.

52-чи дерс

Дерсни темасы: Айтымны члени.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сѣзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Джангы айтымны къаллай харифден джазаргъа керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сѣз, сѣзтутуш, айтым бла ишлетиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сѣзлюк иш: *ѐлче, обур, базмады, тюш.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Къаллай болса да бир соруугъа джууаб бериб, айтымда къайсы болса да бир сѣз бла байланыб келген сѣзге айтымны члени дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: «*Айтымны членлери*» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («*Дуркъу – дуркъу*», «*Джюу, джюу, ала*» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *158-чи ишни окъуб тинтедиле; 160-чы ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: 159-чу ишни этедиле.

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сѣзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Айтымны члени деб неге айтылады?*

3. Ишге багъа бериу, салыу

VIII. Ю й и ш : 1. Дерседе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 41. 86-чы бетде 158-чи ишни этерге. Айтыугъа (изложениягъа) хазырланыу.

53-чю дерс

Дерсни темасы: *Суратлау текст: айтыу (изложение) (83-чю бетде 154-чю иш).*

Дерсни мураты: 1. Тил байлыкъларын терен этерге

2. Ариу билимли, халатсыз джазартгъа юретирге.

3. Адамлыкълны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерседе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Текст деб неге айтабыз? Текст неден кгуралады? Текстни амалсыз неси болургъа керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу.

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *чаука, анда – мында, гурт, аууз, акъбурун.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Айтыууну (изложе-*

нияны) джазартгъа кгалай хазырланыб келгенлерин сюзюу.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу:

4. Китаб бла ишлеу: *Текстни устаз окъуб, сабийле бла сюзеди.*

V. Энци иш: *Сохтала айтыуну (изложенияны) джазадыла.*

VI. Энци ишни тинтиу: *джазгъан ишлерин сохтала кеслери тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерследе окъугъан джорукъланы къайтарыб окъургъа.

54-чю дерс

Дерсни темасы: Айтымны баш членлери.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазартгъа юретирге.

3. Адамлыкълны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерседе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкъллай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Жангы айтымны къаллай харифден джазаргъа керекди? Айтымны члени деб неге айтылады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтутуш, айтым бла ишлетуу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *шохлукъ, мамырлыкъ, чалман, къуу – шуу.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Айтымда кимни, нени юсюнден сёлешине эсе, анга башчы дейдиле. Башчы ким? не? деген соруулагъа джууаб этеди.*

Башчыны не этгенин, не эте тургъанын, не этеригин кёргюзген сёзге хапарчы дейдиле. Хапарчы не этеди? кимди? неди? деген соруулагъа джууаб этеди.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: *«Айтымны членлери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *161-чи ишни окъуб тинтедиле; 165-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *161-чи ишни этедиле, башчы бла хапарчыны тубюн сызадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир -бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 42. 88-чы бетде 162-чи ишни этерге.

55-чи дерс

Дерсни темасы: Айтымны баш членлери.

Дерсни мураты: 1. Жангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълый, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Жангы айтымны къаллай харифден джазаргъа керекди? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтутуш, айтым бла ишлетуу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *гяхиник, чирчик-чирчик, бюртюк, наныкъ.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Айтымда кимни, нени юсюнден сёлешине эсе, анга башчы дейдиле. Башчы ким? не? деген соруулагъа джууаб этеди.*

Башчыны не этгенин, не эте турганын, не этеригин кӧргюзген сӧзге хапарчы дейдиле. Хапарчы не этеди? кимди? неди? деген соруулагъа джууаб этеди.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: «*Айтымны членлери*» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («*Дуркъу – дуркъу*», «*Джюу, джюу, ала*» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 166-чы ишни борчун тындыра джазадыла.

V. Энчи иш: 163-чю ишни джазадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сӧзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сӧзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 42. 88-чы бетде 162-чи ишни этерге.

56-чы дерс

Дерсни темасы: Айтымны сансыз членлери членлери.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сӧзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Джангы айтымны къаллай харифден джазаргъа керекди? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сӧзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сӧз, сӧзтууш, айтым бла ишлетиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сӧзлюк иш: *къуллукъ, сау – эсен, шош, кеме, ёкюредиле.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъуу бла танышдырыу: *Айтымда башчы бла хапарчыдан башха, къаллай болса да бир соруугъа джууаб этиб, къайсы болса да бир сӧз бла байланыб келген сӧзлеге айтымны сансыз членлери дейдиле.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: «*Айтымны членлери*» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («*Дуркъу – дуркъу*», «*Джюу, джюу, ала*» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 167-чи ишни окъуб тинтедиле; 170-чи ишни борчун тындыра джазадыла.

V. Энчи иш: 169-чю ишни джазадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Къаллай айтымла боладыла? Къаллай тыйгъыч белгиле салынадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 43. 91-чи бетде 168-чи ишни этерге.

57-чи дерс

Дерсни темасы: Джайылмагъан бла джайылгъан айтымла.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Къарачай тилге соймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълый, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу? *Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Сансыз членле деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтутуш, айтым бла ишлетиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *алгъыш, улуйдула, джайлыкъ, джууунургъа.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Къуру башчы бла хапарчыдан къуралгъан айтымлагъа джайылмагъан айтымла дейдиле.*

Сансыз члени болгъан айтымгъа джайылгъан айтым дейдиле.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *«Айтымны членлери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *173-чю ишни этедиле; 170-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *Джетишимли сабийле 171-чи ишни джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Джайылмагъан айтым деб къаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 44. 93-чю бетде 172-чи ишни этерге.

58-чи дерс

Дерсни темасы: Джайылгъан айтымны сансыз членлери. Кимни? нени? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблицала компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълый, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу? *Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Сансыз членле деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Джайылмагъан айтым деб къаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтууш, айтым бла ишлетуу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *оноу, тенглик, пил, пелиуан.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъуу бла танышдырыу: *Кимни? нени? деген соруулагъа джууаб берген сансыз членле айтымда атны, этимни айгъакълыйдыла.*

Айтымны членлерин айыргъан заманда атны айгъакълыйды сансыз членни тюбю толкъун сыз бла, этимни айгъакълыйды тюбю пунктир бла сызылады.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *«Айтымны членлери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *175-чи ишни окъуб тинтедиле; 177-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энци иш: *Джетишимли сабийле 175-чи ишни джазадыла, башчы бла хапарчыны белгилейдиле.*

VI. Энци ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Джайылмагъан айтым деб къаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а? Айтымны сансыз членлери деб айтымда къаллай сёзлеге айтадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 45. 95-чи бетде 176-чы ишни этерге.

59-чу дерс

Дерсни темасы: § 46. Кимге? неге? кимде? неде? кимден? неден? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле.

Дерсни мураты: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу? *Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Сансыз членле деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Джайылмагъан айтым деб къаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а? Айтымны сансыз членлери деб айтымда къаллай сёзлеге айтадыла?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтууш, айтым бла ишлетиу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *тирмен, табыныргъа, тамчы, характер.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъуу бла танышдырыу: *Кимге? неге? кимде? неде? кимден? неден? Деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле айтымда этимни айгъакълаб келедиле. Айтымны членлерин айыргъан заманда аланы тюблерин пунктир сызчыкъла бла сызыладыла.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *«Айтымны членлери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *180-чы ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *Джетишимли сабийле 179-чу ишни джазадыла, башчы бла хапарчыны белгилейдиле.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Джайылмагъан айтым деб къаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а? Айтымны сансыз членлери деб айтымда къаллай сёзлеге айтадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 46. 96-чы бетде 178-чы ишни этерге.

60-чы дерс

Дерсни темасы: § 46. Къаллай? нелай? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле.

Дерсни мурагы: 1. Джангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу? *Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Сансыз членле деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Джайылмагъан айтым деб къаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а? Айтымны сансыз членлери деб айтымда къаллай сёзлеге айтадыла?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Сёз, сёзтутуш, айтым бла ишлеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *тирмен, табыныргъа, тамчы, харакет.*

IV. Жангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Къаллай? неллай? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле айтымда атны, аны магъанасында джюрютюлген сёзлени ачыкълаб келедиле, айтымны членлерин айыргъан заманда тюрлери толкзун сыз бла сызыладыла.* 2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сююу.

3. Кюмьютерде таблица бла танышдырыу: *«Айтымны членлери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркзю – дуркзю», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *181-чы ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *Джетишимли сабийле кеслери беш айтым кзураб джазадыла, алада айтымны членлерини тюрбюн сызадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтым деб неге айтадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда къаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Къаллай соруулагъа джууаб этедиле? Джайылмагъан айтым деб къаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а? Айтымны сансыз членлери деб айтымда къаллай сёзлеге айтадыла?*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 47. 98-чю бетде 182-чы ишни этерге.

61-чи дерс

Дерсни темасы: *Къачан? къайры? къайда? къалай? къайдан деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле.*

Дерсни мураты: 1. Жангы тема бла шагъырей этерге.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда кгаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Кгаллай соруулагъа джууаб этедиле? Сансыз членле деб айтымда кгаллай сёзлеге айтылады? Джайылмагъан айтым деб кгаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а? Айтымны сансыз членлери деб айтымда кгаллай сёзлеге айтадыла?

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: Сёз, сёзтууш, айтым бла ишлеу.

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: гёзен, басха, мюрзеу, ёзен.

IV. Жангы дерсни англатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: Айтымны къачан? кгайры? кгайда? кгайдан кгалай? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членлери этимни айгъакълаб келедиле, аны членлерин айыргъан заманда тублери точка – сызчыкъ бла сызыладыла.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Комьютерде таблица бла танышдырыу: «Айтымны членлери» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джоу, джоу, ала» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 183-чю ишни борчун тындыра джазадыла.

V. Энчи иш: Джетишимли сабийле кеслери беш айтым кзураб джазадыла, алада айтымны членлерини тубюн сызадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Жангы теманы бегитиу: окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.

2. Соруулагъа джууаб этиу: Айтым деб неге айтадыла? Айтымны члени деб неге айтылады? Башчы деб айтымда кгаллай сёзлеге айтылады? Хапарчы деб а? Кгаллай соруулагъа джууаб этедиле? Джайылмагъан айтым деб кгаллай айтымгъа айтадыла? Джайылгъан айтым деб а? Айтымны сансыз членлери деб айтымда кгаллай сёзлеге айтадыла?

3. Ишге багъа бериу, салыу

VIII. Юй иш: 1. Дерсе окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 48. 99-чу бетде 183-чю ишни этерге.

62-чи дерс

Дерсни темасы: Айтымны кгайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Кгайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсе окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Соруулагъа джууаб этиу: 100 – 101-чи бетде соруулары джууабларын табыб айтадыла.

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: чыммакъ, ийис, ие, джубаныргъа.

IV. Жангы дерсни англатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: Айтымны юсюнден билгенлерин кгайтарыу.

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: «*Айтымны членлери*» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («*Дуркъу – дуркъу*», «*Джюу, джюу, ала*» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: 186-чы ишни борчун тындыра джазадыла.

V. Энчи иш: Айтымны хар тюрлюсюне бирер айтым кзураб джазадыла, членлерин айырадыла.

VI. Энчи ишни тинтиу: Бир - бири ишин тинтедиле.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Айтымны юсюнден билгенлерин къайтарыб айтадыла.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 49. 101-чи бетде 185-чи ишни этерге.

63-чю дерс

Дерсни темасы: Айтым. Сынау иш.

Дерсни мураты: 1. Тилни кесеги – этимни юсюнден билген билимлерин бир мизамгъа джыйыу, билгенлерин тинтиу.

2. Ариу, билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирге.

4. Билимли, халатсыз джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.

2. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: сёзлени тюз джазыу джорукъну билирге.

3. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш:

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сохталаны текст бла танышдырыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *Устаз окъуб, сохталагъа сынау ишни джаздыртады.*

V. Энчи иш: *Сохтала сынау ишни джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Кеслерини джазгъан ишлерин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу: *окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа.*

2. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерследе окъугъан §§ 32 – 38 джорукъланы къайтарыб окъургъа.

Джазда

Джаз келди. Эртденгиде энтда аз сууукъла боладыла. Кёлчюклени башын джукъа бузчукъ джабады. Алай а кюн джылытыб башлайды. Къар эриген суучукъла орамланы тауушдан толтуруб барадыла. Кюнню джылыууна чапыракъла да, хансла да созуладыла. Кюн таякъланы тубюнде шорбат чыпчыкъла да джылынадыла.

Бир кесекден терек бачхалада терекле чагъарыкъдыла. Тереклени джашил бутакъларында джырлаучу

чыпчыкъла кеслерине уячыкъла ишлерикдиле. Бёлек заман кетсе, балачыкъларын чыгъарлыкъдыла.

Тёгерекде джашау, чагъыу, къымылдау.

64-чю дерс

Дерсни темасы: «Тауушла бла харифле» деген теманы къайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сыймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *103-чю бетде соруулануу джууабларын табыб айтыу.*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *чыммакъ, ийис, ие, джубаныргъа.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Тауушла бла харифлени юсюнден билгенлерин къайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *«Тауушла бла харифле» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *187-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *сёз, тоб, къой, суу, джаз – тауушланы айырадыла, джангы сёзле, сёзтутушла кзураб джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тауушланы, харифлени юсюнден билгенлерин къайтарыб айтадыла.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 50. 104-чю бетде 187-чи ишни экинчи кесегин этерге.

65-чи дерс

Дерсни темасы: «Сёз» деген теманы къайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге сыймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.
2. Дерсге хазырлануу.
3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *104-чю бетде сорууланы джууабларын табыб айтыу.*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *этек, хошкелди, чирик, чууакъ.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Сёзню, сёзню кесеклерини юсюнден билгенлерин къайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: *«Сёзню къуралыуу» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *189-чу ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *190-чы ишни этедиле.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Сёзню, сёзню кесеклерини юсюнден билгенлерин къайтарыб айтадыла.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 51. 104-чю бетде 188-чи ишни экинчи кесегин этерге.

Дерсни темасы: Тилни кесеклерин къайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *105-чи бетде сорууланы джууабларын табыб айтыу.*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *илипин, зулму, гюттю, дыккы.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин къайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *«Тилни кесеклери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *191-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *Танг, кзалын, кече, келеди, алды, кзолан, китаб, ариу, бердигиз, салдыла, тоб, гокка, чабсын, тюлкю, сары, адам, хапар, сейир, джашчыкъ, уллу, джазмайды, кёреди, кзолла, джылы, бер, джастыкъ – кзауумлаб джазаргъа, кзайсы тилни кесеги болганына кёре. Юч сёз бла айтым кзурагъа.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.
2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин кзайтарыб айтадыла.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окзугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 52. 106-чы бетде 192-чи ишни экинчи кесегин этерге.

67-чи дерс

Дерсни темасы: Тилни кесеклерин кзайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Кзайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окзуу керекле: 1. Окзуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкзлай, джазгъанларын окзуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *105-чи бетде сорууланы джууабларын табыб айтыу.*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окзугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *юзгере, уубет, сериун, лахор.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окзуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин кзайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компютерде таблица бла танышдырыу: *«Тилни кесеклери» деген таблица бла ишлеу.*

Солуу такъыйкъа: (*«Дуркзу – дуркзу», «Джоу, джоу, ала» д. б.*)

4. Китаб бла ишлеу: *194-чю ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *Кзурагъан текстден хар тилни кесеги не ючюшер сёз джазыб аладыла*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин кзайтарыб айтадыла.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окзугъан джорукъну билиб келирге.

2. § 52. Джазны юсюнден гитче хапарчыкъ кзурашдырыб келирге.

68-чи дерс

Дерсни темасы: Сурат бла ишлеу. (107-чи бетде 193 иш).

Дерсни мураты: 1. Тил байлыкъларын терен этерге

2. Ариу билимли, халатсыз джазартгъа юретирге.

3. Адамлыкълны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъланын ангыларгъа.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Текст деб неге айтабыз? Текст неден кзуралады? Текстни амалсыз неси болургъа керекди?*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *хыйлачы, джылны чаггъы, кзууаныргъа.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *107 – бетде соруулагъа джууаб табыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъланын, неда нени ангыламагъланын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *Хар сабий соруулагъа кёре, айтымла кзурайдыла, табха санагъланын айырадыла.*

V. Энци иш: *Айтымладан кзуралгълан тестни джазадыла.*

VI. Энци ишни тинтиу: *джазгълан ишлерин сохтала кеслери тинтедиле*

VII. Дерсни тамамлау. 1. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Юй иш: 1. Дерследе окъугълан джорукъланы къайтарыб окъургъа.

69-чу дерс

Дерсни темасы: Тилни кесеклерин къайтарыу.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазартгъа юретирге.

3. Адамлыкълны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компютерде.

3. Компютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырланыу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкъллай, джазгъланын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *105-чи бетде соруулары джууаблары табыб айтыу.*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугълан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш: *ашхам, келбет, сескекли, чилле.*

IV. Джангы дерсни ангылатыу: 1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин къайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Компьютерде таблица бла танышдырыу: «*Тилни кесеклери*» деген таблица бла ишлеу.

Солуу такъыйкъа: («*Дуркъу – дуркъу*», «*Джюу, джюу, ала*» д. б.)

4. Китаб бла ишлеу: *195-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш: *195-чи ишден хар тилни кесегине табхан сёзлерин къауумлаб джазадыла.*

VI. Энчи ишни тинтиу: *Бир - бири ишин тинтедиле.*

VII. Дерсни тамамлау: 1. Джангы теманы бегитиу.

2. Соруулагъа джууаб этиу: *Тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин къайтарыб айтадыла.*

3. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Дерсде окъугъан джорукъну билиб келирге.

2. Тилни кесеклерини юсюнден къайтарыб окъургъа.

70-чи дерс

Дерсни темасы: Оюмлау дерс.

Дерсни мураты: 1. Къайтарыу дерс эмда билимни бир мизамгъа джыйыу.

2. Ариу билимли, халатсыз джазаргъа юретирге.

3. Адамлыкъны, ишленмекликни шартларын сингдирирге.

4. Къарачай тилге суймекликлерин терен этерге.

Дерсде окъуу керекле: 1. Окъуу китаб, дефтер, къалам, дневник.

2. Керекли таблица компьютерде.

3. Компьютерде темагъа керекли къошакъ керек (материал).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени эслерин дерсге буруу.

1. Саламлашыу.

2. Дерсге хазырлануу.

3. Къангагъа кюнню, дерсни темасын, сёзлени, харифлени тюз джазыудан юлгюле джазыу.

II. Юйге берилгенни тинтиу: 1. Юй ишни тинтиу: *сохтала юй ишни борчун ачыкълай, джазгъанларын окъуйдула.*

2. Соруулагъа джууаб этиу: *3-чю классда къаллай темала бла танышханларын айтадыла.*

3. Къошакъ керек (материал) бла ишлеу: *Окъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.*

4. Къангада, дефтерледе джаздырыу.

III. Сёзлюк иш:

IV. Джангы дерсни ангылатыу:

1. Окъуу китабда теманы джоругъу бла танышдырыу: *Тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин къайтарыу.*

2. Дерсни темасын ангылагъанларын, неда нени ангыламагъанларын сюзюу.

3. Китаб бла ишлеу: *195-чи ишни борчун тындыра джазадыла.*

V. Энчи иш:

VI. Энчи ишни тинтиу:

VII. Дерсни тамамлау: 1. Ишге багъа бериу, салыу.

VIII. Ю й и ш : 1. Джайгъа не этериклерин билдиреу.

КЪОШАКЪ МАТЕРИАЛЛА

Грамматика айырыуну юлгюлери

Грамматика ишледе грамматика айырыу кенг орун алады. Ала толмагъан, толу этилиюю программа материалны окъулгъанына кёре болады.

1. Тауушла бла харифлени айырыу

П л а н

1. Сёзде ненча таууш бла хариф барды? 2. Ачыкъмыды, тунакъмыды? 3. Ачыкъ таууш болса, къатымыды, джужакъмыды? 4. Тунакъ болса, зынгырдауукъмуду, сангыраумуду? 5. Сёзде ненча бёлюм барды? Анча бёлюм нек болады? 6. Басым къайсы бёлюмге тюшеди?

А й ы р ы у н у ю л г ю с ю

Кенг космосда учхан батыр адамла къарайдыла андан джерге къакъмай кёз.

Кенг деген сёзде юч таууш бла юч хариф барды, биринчи таууш тунакъды, сынгырауду. Экинчи таууш ачыкъды, джумушакъды. Ючюнчю таууш тунакъды, зынгырдауукъду. **Кенг** деген сёзде бир бёлюм барды, не ючюн десенг, сёзде ненча ачыкъ таууш болса, анча бёлюм болады. Бир бёлюмден къуралгъаны себебли, басым тюшген бёлюмю джокъду.

Космосда деген сёзде сегиз таууш бла анча да хариф барды.

Биринчи таууш (к) тунакъды, сангырауду. Экинчи таууш (о) ачыкъды, къатыды. *С* тунакъды, сынгырауду, *м* – тунакъды, зынгырдауукъду, *о* – ачыкъды, къатыды, *с* – тунакъды сынгырауду, *д* – тунакъды зынгырдауукъду, *а* – ачыкъды, къатыды. Бу сёзде юч ачыкъ таууш

болгъаны себебли, юч бёлюм барды. Басым биринчи бёлюмге (кос) тюшеди.

Бу юлгю бла къалгъан сёзлени да айырадыла.

2. Сёзню къурамын айырыу

П л а н

1. Тамыр. Джалгъаула: сёз тюрлендириучю, сёз къураучула. Сёзню тамырын табар ючюн, не этерге керекди? (Бир тамырлы сёзле табаргъа керекди). Нек? (Бир тамырлы сёзлени барысында болгъан кесегине тамыр дейдиле). Сёз тюрлендириучю эм сёз къураучу джалгъаула къайсыладыла?

А й ы р ы у н у ю л г ю с ю

А у у з д а н

Биченчилеге деген сёзню тамырын табар ючюн, бир тамырлы сёзле табаргъа керекди: *бичен*, *биченлик*, *биченчи*. Бир тамырлы сёзлени барысында болгъан тюрленмечю кесеги *бичен* болгъаны себебли, ол сёзню тамырыды. Къалгъан кесеклери джалгъауладыла: *-чи-ле-ге*. – *Чи* сёз къураучу джалгъау не ючюн десенг сёзден жангы сёз къурайды; (*бичен* не? деген соруугъа джууаб этеди, *биченчи* уа *ким?* деген соруугъа); *-ле-ге* джалгъаула сёз тюрлендириучю джалгъауладыла бири кёблюк саннга, бири да бериучю болушха саладыла.

Д ж а з м а х а л д а

Биченчи ле ге : тамыр;

^ сёз къураучу джалгъау

сёз тюрлендириучю джалгъау

3. Атны айырыу юлгюсю

1. Тилни кесеги. Атны магъанасы. 2. Аны ышанлары: ал формасы, баш болуш, энчи неда тукъум атмыды? Тюз неда иелик атмыды? Болушу, саны. 3. Айтымда къуллугъу. (Башчы, хапарчы, сансыз член).

А й ы р ы у н у ю л г ю с ю

Сен суюесе кенг тюзлени,
Махтайса сабанларын.
Мен да айырыб башха джерледен
Сюеме Кавказ тауларын. (Б.Х.)

Тюзлени – атды, затны кёргюзеди, *нелени*? Деген соруугъа джууаб этеди, ал формасы – *тюз*, тукъум атды, тюз атды, суюесе *нелени*? – *тюзлени*, тамамлаучу болушдады, кёблюк сандады, айтымда сансыз членди – толтуруучуду.

Д ж а з м а х а л д а

Тюзлени – атды, затны кёргюзеди, тюз, тукъум атды, *нелени*? – толт.
(----- толт.)

4. Сыфатны айырыу юлгюсю

1. Тилни кесеги, аны магъанасы. 2. Тюз неда къуралгъан сыфатмыды? 3. Айтымда къуллугъу. (Ачыкълаучу сансыз член болгъаны).

А й ы р ы у н у ю л г ю с ю

Кенг (тюзлени) – сыфатды, затны ышанын кёргюзеди, *къаллай*? деген соруугъа джууаб этеди, тюз сыфатды: сёз къураучу джалгъау джокъду, айтымда *тюзлени* деген сёзню айгъакълаб келеди – ачыкълаучуду.

5. Этимни айырыу юлгюсю

1. Тилни кесеги, аны магъанасы. 2. Ышанлары: ал формасы, заманы, бети, саны. Айтымда къуллугъу (хапарчы болуб келгени).

А й ы р ы у н у ю л г ю с ю

Ол тартады мийикге,
Юреннгенин къоймайды:
Ол тау башында туугъанды,
Тау хауадан тоймайды. (Джугъутур)

Тартады – этимди, затны не этгенин кёргюзеди, не этеди? деген соруугъа джууаб береди, ал формасы – *тарт*, бусагъат замандады (*ол тартады*), ючюнчю бетдеди, бирлик сандады, айтымда *ол* деген алмаш бла байланыб келеди, хапарчыды.

6. Бош айтымны айырыу юлгюсю

1. Хапарлаучу, соруучу, кёлтюртюрчю айтым. 2. Джайылмагъан, джайылгъан айтым. 3. Айтымны баш членлери: башчы, хапарчы. 4. Айтымны биртукъум членлери (бар эселе). 6. Айлануу (ол бар эсе).

Джазма халда айтымны членлерин белгилеген белгиле:

_____ - башчы, _____ - хапарчы, ~~~~~ - ачыкълаучу, _ _ _ _ - толтуруучу, _ _ _ _ - болум. Мермер ташла джылтырайла, джаналла ёзенгеле сейир келбет салалла.

7. Къош айтымны айырыу юлгюсю

П Л А Н

1. Бош айтыммыды огъесе къош айтыммыды?
2. Муратына кере къаллайды.
3. Къош айтымгъа кирген бош айтымла.
4. Къош айтымгъа кирген бош айтымла бир-бири бла къалай байланыб келедиле? Байлам бла неда байламсыз. Кюн булутха кирди; малла да ачыкъ талагъа чыкъдыла. Бу къош айтымды, хапарлаучуду, эки бош айтымдан къуралгъанды, ала бир-бирлерине да джалгъаучу байлам бла байланыб келедиле.

ТЕХНОЛОГИЯ КАРТА, 3 класс

Тема: Зынгырдауукъ эм сангырау тунакыланы сёзно ахырында тюз джазылыулары.	Дерени тюрлюсю: Джангы керекни (материалны) билиу.
Дерени борчу: * сохталаны окъуугъа ич себебелерин кесгин эгерге юретуи; * тунакы тауушланы харифле бла белгиленнгени юсюнден билген билимлерин хайырландыругъа юретуи; * ачыкъ бла тунакыланы сёздеде джумушлары, сёздеде белюмлени айыргъа, сёзлени тюз кёчюрюрге, ачыкълада да, тунакылада да керекли харифни тюз табы джаза билирге юретуи; * сёзлени таууш – хариф айырыу эте билирге юретуи.	
Этилик ишлени эсеби	
Дердеги: * Ачыкъланы да, тунакыланы да шартларын ачыкъларгъа; * тауушланы белгилеген харифлени атларын тюз айтыргъа; * сёзлени кёчюрюрге; * ачыкъла бла тунакыланы башхалыкъларын белгилерге.	Энчили: * къарачай тилни билирге тырмашыу.
Башха дерсле бла къатышыу: Окъуу, тема: «Сёзю лексика магъанасыны юсюнден иш».	
Дерге керекли загла: окъуу китаб, тефтер, таблицала, иш программа.	
Дерсни барыуу	
Устазны ишини магъанасы	
Сохталаны ишини магъанасы	
Билиу ишни себеби	
*11 – чи бетде сохталагъа теманы окъургъа теджейди, тунакы тауушла бла харифлени юсюнден не билгенлерин, нени къайтарыб окъургъа керек болгъанын ачыкълайды.	* Теманы атын окъуйдула. Билген билимлерин ачыкълайдыла. Окъуу борч саладыла.
Керекли билимни келиндириу	
* 11 – чи бетде юлгюге берилген сёзле бла ишни къурайды	* Сёзлени тинтедиле. Темагъа хапар джарашдырадыла. Сорудлагъа джууаб этедиле. Ишни хыйсабын сюзедиле.

Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, Джюу, ала» д. б.)	
Билиу ишни къурашдырыу	
*Барына да биргелей 13 – чю ишни тындырылыуун къурайды. * хар сабийни болумуна кёре иш къурайды Тынчыракъ дараджа: Бу тауушланы къауумлагъа юлеширге: [о], [к], [э], [с], [б], [л], [а], [й], [ш]: Ачыкъла: Зынгырдауукъ тунакыла: Сангырау тунакыла: Къыйын дараджа: Бу тауушланы къауумлагъа юлеширге: [у], [с], [ы], [п], [д], [р], [й], [а], [ч]. Бир талай къауумгъа юлеширге. * Энци иш теджейди хар сабийге: тоб, юлгю, тепси, джууаб, тахта, зараң, кёлек, хота, къашыкъ, чешкен, джурун, гинджи, джагъа – бу джорукъ бла джазаргъа сёзлени: 1) къуру джумушакъ тауушлары болгъан сёзле; 2) къуру къаты тауушлары болгъан сёзле; 3)къуру зынгырдауукъ тунакы тауушлары болгъан сёзле; 4) къуру сангырау тунакы тауушлары болгъан сёзле. * 16 – чы ишни негерле бла ишлетеди. * 14 – чю ишни энчи ишлетеди.	* Ишни окъуйдула. Белгиленген ышанларындан тунакы тауушланы ачыкълайдыла. * Ишни окъуйдула. Англагъанларына кёре, ишни ауурлугъун сайлайдыла. Ишни хыйсабын айтхан да, ангылатхан да этедиле. Кеслерине багъа саладыла. *Этерик ишлерин белгилейдиле. Ишни къалай этериклерин сайлайдыла – бирем, огъесе негер бла. Ишни этедиле. Ишни хыйсабын айтхан да, ангылатхан да этедиле. Кеслерине багъа саладыла. *Ишни борчун окъуйдула. Этерик ишлерин белгилейдиле. Ишни тинтгенлерине кёре, кеслерине багъа бердиле. * Ишни борчун окъуйдула. Къалай этгенлерин ачыкълайдыла. Айтулары бла джазылыулары бирча болмагъан тунакыланы юсюнден хапар айтадыла. *Ишни борчун окъуйдула. Этерик ишлерин белгилейдиле. Ишни тинтгенлерине кёре, къыйынлашхан затларын ачыкълайдыла.
* 12 – чи бетде 15 – чи ишни борчу бла танышыргъа теджейди. Юйде тындыралмазлыкъ затланы ангылатады.	
Ишни оюмлау	
* Десни темасын, борчун кесгин эгерге теджейди, неге юреннгенлерин, не джангы зат билгенлерин, билимлери бла къалай хайырланыргъа боллугъун ачыкълайды.	* Эслерине тюрлюредиле эмда белгилейдиле тунакы тауушланы юсюнден билген билимлерин.

Къошакъ керек (материал): тауушланы таблицасы бла ишлеу джорукъ	
Этиллирге керек болгъан ишлерини джетимлигин белгилеу: таууш хариф айырыу этерге бу сёзлени: <i>юй, кече, къол.</i>	
Къошакъ чыгъармачылыкъ иш: «Тунакы тауушла бла харифле» деген темагъа хапарчыкъ къурашдырыргъа.	
Джетимиле	Теджеу
Кесини ишини гинтиу	Къыйнлашуу

ТЕХНОЛОГИЯ КАРТА, 3 класс

Тема: Сёзю ортасында ч – ны ш – гъа айлануу.	Дерсни тюрлюсю: Джангы керекни (материалны) билиу.
Дерсни борчу: * сёзю тамырын таба билирге юретиу; * сёзю тамырында тунакы харифлени алмашынууларын кестин анылатыргъа; * сёзю тамырында да ачыкъланы да, тунакыланы да бирча тюз джаза билирге юретиу.	
Дердеги: * бир тамырлы сёзлени айырыргъа; * сёзю тамырында ч харифни ш хариф бла алмашындырыргъа; * сёзлени тамырларын тюз белгилерге; * бир тамырлы сёзлени джыйышдырыргъа.	Энцили: * къарачай тилни билирге тырмашуу * халатсыз, билимли джаза билген ажымсыз керек болгъанын ангыларгъа * къарачай тилни тарихин, тилни тюрлениулерин билдуге тырмашыргъа.
Башха дерсле бла къатышыу: Окъуу, тема: «Сёзю лексика магъанасы бла иш».	
Дерге керекли затла: окъуу китаб, دفتر, таблица, иш программа.	
Устазны ишини магъанасы	Дерсни барыуу
Билу ишини себеби	Сохталаны ишини магъанасы

* Къангада джазылгъан сёзлени сюзерге теджейди: джабхыч – джабхышчыкъ, къылыч – къылышчыкъ, чёгюч – чёгюшчюк.	* Сёзлени окъуйдула. Сёзю тамырында ч харифни ш харифге айланыууна эс бёледиле.
* Дерсни борчун, темасын кестин этерге болушады. Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, Джюу, ала» д. б.) Билу ишини курашдырыу	* Теманы ачыкълайдыла, борч саладыла.
*38 – чи ишни сабийле къауумла болуб тындырыу.	*Айтымланы тюз къураргъа юренедиле. Ч харифни Ш харифге айланыуун айырадыла.
*36 – чы ишни окъургъа теджейди. Соруюлагъа джууабла айтдырады.	*Ишни борчун окъуйдула. Соруюлагъа джууабла этедиле. Ишни эсебин кёргозедиле.
*21 – чи бетде 37 – чи ишни борчу бла танышыргъа теджейди. Юйде тындыралмазлыкъ затланы ангылатады.	*Ишни борчун окъуйдула. Этерик ишлерин белгилейдиле. Ишни тингенлерине кёре, къыйынлашхан затларын ачыкълайдыла.
Ишни оюмлау	
* Десни темасын, борчун кестин этерге теджейди, неге юренгенлерин, не джангы зат билгенлерин, билимлери бла къалай хайырланыргъа боллугъун ачыкълайды.	* Дерсни оюмун тинтедиле. Билген билимлерин къалай хайырландырлыкъларына кестери оюм этедиле.
Къошакъ керек (материал): Кеслери джорукъгъа кёре сёзле къурайддыла.	
Этиллирге керек болгъан ишлерини джетимлигин белгилеу: дерседе джазгъан 37 – чи ишни тинтерге, багъа салдыргъа.	
Къошакъ чыгъармачылыкъ иш: экишер къауум сёз табаргъа Ч - ны Ш – гъа айланууна.	
Джетимиле	Къыйнлашуу
	Теджеу

ТЕХНОЛОГИЯ КАРТА, 3 класс

Тема: Суратлау текст: айтыу (изложение).		Дерсени тюрлюсю: Тил ёсдюрюу дерс.	
Дерсени борчу: * билген джорукъланы хайырландырыб, сёзлени халатсыз джаза билерге юретиу; * соруулагъа кёре, текстни бир бири ызындан келишдириб джазаргъа юретиу; * аууздан да, джазмадан да тил ёсдюрюу.			
Дердеги: * текстни, аны юзюклерини темасын ачыкъларгъа; * джараулу керекни (материалны) айырыб алыргъа; * айтымланы билимли къурааргъа.		Этиллик ишлени эсеби Дерсени чегини: * окъургъа бла билерге окъуу борчуну, аны устазны болушлугъу бла тындырыргъа; * текстде керги ачыкъланган хапарны табаргъа; * кеслерини кючлери бла соруулагъа джууаб этерге.	
Башха дерсле бла къатышыу: Окъуу, тема: «Хапарын айтыу».			
Дерге керекли затла: окъуу китаб, дефтер, таблицала, иш программа.			
Устазны ишини магъанасы		Дерсни барыуу	
Билиу ишни себеби		Сохталаны ишини магъанасы	
*Сабийле табигъатны сакълагъаннга къалай къарагъанларыны юсюнден, заран нек салмазгъа керек болгъаныны юсюнден, кийик джаныуарлары керексизге къырыргъа керек болмагъаныны юсюнден, юй джаныуарла да, хайуанлада адамны джашауунда къаллай орун алгъаныны юсюнден соруула сорады. Керекли билимни келишириу		* Сабийле кёллерине келгени, чегет джаныуарладан нелени кёргенлерин, не юй джаныуарлары болгъаныны юсюнден айтадыла. Юйде ким къарайды, къалай къарайды, ачыкълайдыла.	
* «Айтыу» (изложение) деб дерсни темасын айтады. Окъуу борчуну ачыкъларгъа теджейди, айтыу (изложение) джаза билгенни магъанасын белгилейди. Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, джюу, ала» д. б.) Билиу ишни къурашдырыу		* Окъуу борчуну ачыкълайдыла. Айтыу (изложение) джаза билгенни магъанасын сюседиле.	

*46 – бетле 84 – чю иште текстни магъанасы бла танышыргъа, текстни темасын, баш магъанасын, атына алай нек аталгъанын ачыкъларгъа теджейди. *Текстни къурашдыргъаныны юсюнден иш этдиреди. * Биринчи юзюгю бла иш бардырады. Джашчыкъны суугъа нек багъанын сорады. * Экинчи юзюгю бла ишлейди. Итни нек терслегенлерин билерге теджейди. * Ююнчю юзюгюнде итны джыламукуллары нек келгенин сорады. Кёллерине келгенин айтдырады. Текстни тилине эс бёлдюреди. * Сёзлюк – сёзлени тюз джазымудан иш этерге теджейди. * Сабийлени айтыуну (изложенияны) энчи джазарча ишни алай къурайды.	* Текстни окъуйдула. Текстни къаллай болгъанын, темасын, баш магъанасын ачыкълайдыла. * Текстни юч юзюгюге бёлдире. Хар юзюкню темасын белгилейдиле, ат атайдыла, соруула бла юзюкленени алларын тенгешдиредиле. * Биринчи юзюкню окъуб, баш магъанасын белгилеб, айтымла джазадыла. * Экинчи юзюкню окъуб, итни къалай суратланнганын ачыкълайдыла. Текст суратлау болгъанын белгилейдиле. Айтымла къурайдыла. Ююнчю юзюкню окъуб, кеслери ангылагъанча, айтымла къурайдыла. * Къыйын джазылгъаннга санагъан сёзлерин айырадыла, айтуб кередиле. * Соруулагъа кёре текстни хапарын айтадыла. Бир бири айтханнга эс ийиб тынгылайдыла. Аргда хар бири соруулагъа таяныб, текстни ангылагъанларыча джазадыла. Ишлерин кеслери тинтедиле.		
Ишни оюмлау		Ишни оюмлау	
* Десни темасын, борчун кесгин этерге теджейди, неге юренгенлерин, не джангы зат билгенлерин, билимлери бла къалай хайырландыргъа болдугъун ачыкълайды.		* Дерсни оюмун тинтедиле. Билген билимлерин къалай хайырландырылгъанына кеслери оюм этедиле.	
Къоша къыркъы керек (материал): Айтыуну (изложенияны) къалай тингерге керек болгъаныны джоругъу.			
Этиллирге керек болгъан ишлерини джетимлигин белгилеу: Айтыуну (изложенияны) джазыб бошагъандан сора кеслери тинтиу			
Къоша къыркъы чыгъармачылыкъ иш: Аууздан кеслерини юй джаныуарларыны юсюнден хапар къурааргъа.			
Джетимиле		Кесини ишин тинтиу	
		Къыйынлашыу	
		Теджеу	

ТЕХНОЛОГИЯ КАРТА, 3 класс

Тема: Тунакыла бла ачыкъланы сёздеде тюз джазылыу джорукълары. Сынау иш.	Дерсни тюрлюсю: Окъугъан керекни (материалны) бегитиу.
Дерсни борчу: * билген джорукъланы хайырландырыб, сёзлени халатсыз джаза билирге юретиу; * сёзлени тюз джазар ючюн тинтиу эте билирге юретиу; * Окъулгъан джорукъланы хайырландыра сёзлени, айтымланы айтыб джаздыртыргъа.	
Дердеги: *сёзлени тюз джазгъан окъулгъан джорукъланы табаргъа да, белгилерге да; * сёзлени тюз джазылгъанларына тинтиу эте билирге; * окъулгъан джорукъланы хайырландыра сёзлени, айтымланы айтыб джаздыртыргъа.	Этилик ишлени эсеби Дерсни чегини: * окъургъа бла билирге окъуу борчну, аны уставны болушлугуу бла тындырыргъа; * кеслерини ишлерине тинтиу эте, багъа сала билирге; * джазгъанларын айтыб ангылата билирге.
Башха дерсле бла къатышыу: Окъуу, тема: «Сёзню лексика магъанасыны юсюнден иш»	
Дерге керекли загла: окъуу китаб, тефтер, таблица, иш программа	
Уставны ишини магъанасы	Дерсни барыу
Билиу ишни себеби	Сохталаны ишини магъанасы
*Ѓъангада дерсни темасын окъургъа теджейди, нек джазаргъа керек болгъанын сынау ишни, неге юретенин, къалай хазырланыргъа керек болгъанын, негерлерине болушлукъгъа къаллай оноу этерге болгъанын билдиреди.	* Теманы окъуйдула, дерсни борчун ачыкълайдыла. Сынау иш джазгъанны магъанасы сохталаны окъулгъан джорукълардан билимлерин тинтиу болгъанын белгилейдиле. Сынау ишге хазырланууну сюзедиле. Бир - бирине оноу бла болушадыла.

Керекли билимни келиндириу

*Бары бла да иш къурайды, окъулгъан джорукъланы эслерине салады; * Билген джорукъланы тинтерге энчи иш да этдиреди.	* Бир бири ишлерин тинтедиле, оюм чыгъарадыла; * Окъуб, ишни тындырадыла. Эттен ишлерини тюзлюгюн белгилейдиле.
*Сынау ишни джаздырады: <i>Чыпчыкълагъа болуш!</i> <i>Къыш, Кючлю сууку къысыб турады, Сабийле орамгъа чыкдыла. Къайын терекледе чыпчыкълагъа аш орунчукъла тагъылыб тура эдиле. Джашчыкъла аланы ичине мал джау кесекчиле салдыла. Бир кесекден сары чыпчыкъла учуб келдиле, ала къууанчлы джойюлдедиле. Арлакда къызыл ёшюнчюгю бла бир чыпчыкъ тегерек айлана турду. Мариям ууучу бла бир кесек мюргеуню къаргъа себди. Ол акъбийче чыпчыкъ юйдегиси бла учуб келиб, бары да мюргеучукълени чёблеб тебредиле.</i>	* Саулай текстге тынгылайдыла. Ангыламагъан сёзлерин, сёзтутушланы ачыкълайдыла. Ауздан айтылгъанны джазадыла. Джазыб бошагъандан сора, кеслери тинтедиле. * Ишни окъуйдула, ангылатадыла
*Салынган борчну тындыргъанлары бла тындыралмагъанларын белгилерге, ишни оюмуна кеслерине багъа салыргъа кёллерине келгенни ачыкъларгъа теджейди. Къошакъ керек (материал): Кеслери кюйде айтылыб джазылгъан иш этерге.	Ишни оюмула * Кеслери джетишимлерин, окъуу ишлерин тинтедиле. Джетишимликлерин, джетишимсизликлерини сылтауун ачыкълайдыла.
Этиликге керек болгъан ишлерини джетишимлигин белгилеу: Джазгъан сынау ишлерине багъа салыу. Къошакъ чыгъармачылыкъ иш: 45 – чи бетде 75 – чи ишни тындырыргъа	
Джетишимле	Кесини ишин тинтиу
	Къыйынлашыу
	Теджеу

ТЕХНОЛОГИЯ КАРТА, 3 класс

Тема: Тилни кесеклеринден хапар берюу. Ат.	Дерсни тюрлөсө: Джангы керекни (материалны) билиу.
Дерсни борчу:	
* тилни кесеклерини юсюнден билгенлерин кесгин этерге юрегиу; * атны грамматика ышанларын ачыкъларгъа юрегиу; * адебли, джан аурутхан, игилик излеген төгерегиндегилеге эс бөлпуге юретирге.	
Этилик ишлени эсеби	
Дердеги: * сёзлени, айтымланы ичинде билген тилни кесеклерин табаргъа; * атны грамматика ышанларын ачыкъларгъа.	Энчили: * къарачай тилни билирге тырмашу.
Дерсни чегини: * окъургъа бла билирге окъуу борчуну, аны устазны болушлугъу бла тындырыргъа; * билген затларын юсюнден оюм этерге; * оюмну планнга кёре этерге.	
Башха дерсле бла къатышыу: Окъуу, тема: «Текст бла ишлеу».	
Дерге керекли затла: окъуу китаб, тефтер, табицала, иш программа	
Дерсни баруу	
Сохталаны ишини магъанасы	
Билиу ишни себеби	
* Сохтала дерседе къызыныб ишлерча болум къурайды. Тилни кесеклерини, атны юсюнден билгенлерин эсте тышкюрюрге, дерседе талшыб ишлерге теджейди.	
Керекли билимни келишириу	
* Бары бла да 80 – чы ишни этерге къурайды.	* Ишни борчун окъуйдула. Къалай этерге керек болгъанын белгилейдиле. Тындырлыкъ ишлерин сюзедиле. Бегимле келтиредиле. Атны, датъыда тилни башха кесеклерини грамматика ышанларын ачыкъларгъа.
Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, Джюу, ала» д. б.) Билиу ишни къурашдырыу	

*82 – чи ишни энчи этерге теджейди.	*Ишни борчун окъуйдула. Хар къауум сёзде бир сёз нек артыкъ болгъанын ангылатадыла.
*81 – чи ишни къауум болуб этериклерин айтады.	*Ишни борчун ангылайдыла. Бир бирине болушуб, ишни борчун тындырадыла.
* 83 – чю ишни барына да этдиреди, соруулагъа джууабла излейди.	*Атны грамматика ышанларын ачыкъларгъа. Соруулагъа джууаб этедиле. Атны сорууларыны орус тилден башхалыгъын ангылатадыла.
* 45 – чи бетде 83 – чю ишни борчу бла таншыргъа теджейди. Юйде тындыралмазлыкъ затланы ангылатады.	**Ишни борчун окъуйдула. Этерик ишлерин белгилейдиле. Ишни тингеллерине кёре, къыйылашхан затларын ачыкъларгъа.
Ишни оюмлау	
*Дерсни темасын кесгин этерге, тилни кесеклерини, атны юсюнден билгенлерин оюмлатады. Бирге илгенлери бир бирине болушлукъ эттени бла этмегенин ачыкълатады.	*Дерни оюмлайдыла. Дерсни темасын «Тилни кесеклери. Ат» болгъанын кесгин айтадыла. Оноулашадыла, келлерине келгенни белгилейдиле.
Къошакъ керек (материал): Огъугъан темаларын тюз тындырыуну белгилеу.	
Этилирге керек болгъан ишлерини джетишимлигин белгилеу: 83 – чю ишни этгенлерине багъа берюу.	
Къошакъ чыгъармачылыкъ иш: Атны грамматика ышанлары бла табарча, сохтала бир бирлерине иш къурайдыла. Кесини ишин титиу	
Джетишимле	Къыйылашшу Теджеу

ТЕХНОЛОГИЯ КАРТА, 3 класс

<p>Тема: Хапарлаучу, соруучу, кёлтюрючю айтымла.</p>	<p>Дерсни тюрлөсү: Джангы керекни (материалны) билиу.</p>
<p>Дерсни борчу: *ауудан айтылгъанни кесгин этген амаллагъа юретирге; *айтымланы тюрлюлерин айыра билирге юретигу; *Адебилликте, бир - бирлеринсыйлаб сёлеширге юретигу.</p>	<p style="text-align: center;">Этилик ишлени эсеби</p>
<p>Дердеги: * айтымланы тюрлюлерин айырыргъа билирге; * айтымны ахырында керекли тыйгъыч белги салыргъа; *айтымны окъугъан заманда ауазны кёлтюртурге неда кёлтюртмезге керек болгъанын, логика басым салыргъа да билирге.</p>	<p>Дерсни чегини: *окъуу борчха кёре ишлерин къуурааргъа; * окъуб билген билимлерин бир мизамгъа джыаргъа; *джангы затны иги ангылар ючюн, соруулай билирге.</p>
<p>Башха дерсле бла къатышыу: Окъуу, тема: «Текстни тинтиу».</p>	<p>Энчили: * къарачай тилни билирге тырмашуу *тюз халилерин кёрютюррге.</p>
<p>Дерге керекли затла: окъуу китаб, тефтер, таблицала, иш программа.</p>	
<p>Услазны ишини магъанасы</p>	<p style="text-align: center;">Дерсни баруу Сохталаны ишини магъанасы</p>
<p>Къанада джазылгъанни окъургъа айтым болгъанын ачыкларгъа теджейди: <i>Бююн эшикте суукъ аяз урады.</i></p>	<p>Билиу ишни себеби *Джазылгъанни окъуйдула. Айтымны ышанлары ачыклайдыла.</p>
<p><i>Бююн эшикте суукъ аяз урады</i> деген айтымны соруучу, кёлтюрючю этиб айтдыртады. Айтхан заманда ауазны, айтымны магъанасыны тюрленнгенине эс бёлдюреди.</p>	<p>Керекли билимни келишириу * Айтымны тюрлендириб окъуйдула, оюм этедиле.</p>

<p style="text-align: center;">Солуу такъыйкъа: («Дуркъу – дуркъу», «Джюу, Джюу, ала» д. б.)</p>	
<p>Билиу ишни куурашдыруу</p> <p>*150 – чи ишни этген заманда, сохталагъа эс бёлдюреди айтымланы окъулгъанына да, джазылгъанына да. *151 – чи ишни тындыргъан заманда, ауазны тюрлендириб, логика басымны салыргъа керек болгъанын билдиреди. * 82 – чи бетде 152 – чи ишни борчу бла танышыргъа теджейди. Юйде тындыралмазлыкъ затланы ангылатады.</p>	<p>*Ишни борчун окъуйдула. Айтымланы башхалыкъларын тенглеширедиле. Джорукъну окъуйдула. *Ишни борчун окъуйдула. Логика басымны айтымда орчун ачыклайдыла. *Ишни борчун окъуйдула. Этерик ишлерин белгилейдиле. Ишни тингенлерине кёре, къыйынлашхан затларын ачыклайдыла.</p>
<p style="text-align: center;">Ишни оюмлау</p>	
<p>* Дерде къайсы тема бла ишлетнлерин, айтымны юсюнден нени къайтарыб, не джангы зат билгенлерин ачыклайды. Къалай, къайда хайырландырыргъа боллугъун, айтымны юсюнден билгенлери боллугъу бла болмазлыкъын сорайды.</p>	<p>*Дерде айтымны юсюнден джангы билгенлерин тинтедиле. Айтымланы башхалыкъларын белгилейдиле. Айтымны юсюнден билимлерин ёсдююрге керек болгъанын айтадыла.</p>
<p>Къошакъ керек (материал): Ауудан айтылгъанни кесгин этген амалланы джоругъу.</p>	
<p>Этилирге керек болгъан ишлерини джетимшилитин белгилеу: Айтымны хар бир тюрлюсюне айтым къуурааргъа.</p>	
<p>Къошакъ чыгъармачылыкъ иш: Айтымланы айтылгъанларына кёре деб болушлукъ къууралуу (схема) джарашдырыргъа.</p>	
<p style="text-align: center;">Джетимимле</p>	<p style="text-align: center;">Кесини ишини тинтиу Къыйынлашуу</p>
<p style="text-align: center;">Теджеу</p>	<p style="text-align: center;">Теджеу</p>

ТЕСТЛЕ (юлгюле)

1-чи тест

Айтым. Сөзтутушла.

A1. Хапарлаучу айтым къайсы болгъанын белгиле.

- 1) Адамгъа къаллай хайыр келтиредиле къанатлыла?
- 2) Къалай игиди табигъатда!
- 3) Кечеги кёкде
- 4) Школда сабийлени къууанч кюлкюлери эштиледиле.

A2. Къаллай айтымгъа айтадыла соруучу айтым деб?

- 1) сабыр ауаз бла айтылгъан айтымгъа
- 2) джукъ этдирирге буюргъан айтымгъа
- 3) соруу болгъан айтымгъа
- 4) хапар айтылгъан айтымгъа

A3. Бош джайылгъан айтымны белгиле

- 1) Юйню къатында эки терек ёседиле.
- 2) Бюгюн сууукъду.
- 3) Акъ къалын къар.
- 4) Сабийле чегетге тебрегендиле, Осман да эгечин уягды.

A4. Сөзтутуш неди?

- 1) къаллай болса да эки сөз
- 2) магъаналары келишиб, бир – бирине байланган сөзле
- 3) башчы бла хапарчы
- 4) айтымны сансыз членлери

B1. Къош айтымны белгиле.

- 1) Эртден бла бек эртде сабийле чегетге барадыла.
- 2) Сабийле чегетде кёб айлаңдыла.
- 3) Сабийле ариу джырчыкъ джырлайдыла, джашчыкъла уа алагъа тынгылайдыла.
- 4) Кюн, ариу, джюзеди, салам, акъыллы, къарнаш.

B2. Айтымны сансыз членлери деб неге айтадыла?

- 1) айтымны баш членлеринден квалгъан бары членлеге
- 2) башчы бла хапарчы
- 3) айтымны магъанасын ачыкълагъан сөзле
- 4) айтымны тамалы

B3. Къайсы тизгин саналмайды сөзтутушха?

- 1) ариу тартыу
- 2) чегет башында тубан

3) бардыкъ келдик

4) узун чепкен

C1. Къуру баш членледен къуралгъан айтымгъа къалай дейдиле?

1) бош

2) джайылгъан

3) къош

4) джайылмагъан

C2. Айтымда баш членлени белгиле

Шахарны ортасында ариу юй ишленгенди

1) шахарны ортасында

2) ариу юй

3) ортасында ишленгенди

4) юй ишленгенди

Тюз джууаблары:

A1 – 4; A2 – 3; A3 – 1; A4 – 2;

B1 – 3; B2 – 1; B3 – 3;

C1 – 4; C2 – 4;

2-чю тест

Сөзню къурамы

A1. Сөзню тамыры неди?

1) сөзню тюрлениуючю кесеги

2) саулай да сөз, тюрлендириуючю джалгъаудан квалгъаны

3) бир тамырлы сөзлени магъанасы болгъан бирча кесеги

4) басым тюшген сөзню кесеги

A2. Сөз тюрлендириуючю джалгъау неди?

1) сөзде ахыр хариф

2) тамырдан сора келген джалгъау

3) сөзню тюрленмеуючю кесеги

4) сөзню формасын тюрлендирген джалгъау

A3. Сөз къурауючю джалгъау неди?

1) Сөзню ахырында келген джалгъау

2) сөзлени бир – бирине джалгъай

3) джангы сёз къураб, тамырдан сора, сёз къураучу джалгъаудан сора да джазылады

4) биртамырлы сёзлени магъанасы болгъан бирча кесеги

В1. Къаллай кесекледен къуралгъанды «джашлыкъда» деген сёз?

1) тамыр бла сёз къураучу джалгъау

2) къуру тамырдан

3) тамырдан, сёз къураучу джалгъаудан, сёзню формасын тюрлендириучю джалгъаудан

4) Тамыр бла сёзню формасын тюрлендириучю джалгъаудан

В2. Артыкъ сёзню таб

1) чалкычы

2) джамчы

3) чурукъчу

4) тууарчы

С1. Къайсы сёзде барды сёзню тюрлендириучю джалгъау

1) джолла

2) джолчу

3) джолоучу

4) джолоучулукъ

С2. Бир тамырлы сёзлери болгъан тизгинни белгиле

1) джай, джайлыкъ, джаяды

2) тау, таулу, таяды

3) къой, къойчу, къояды

4) туудукъ, тууаргъа, тууду

Тюз джууабла

А1 – 3; **А2** – 4; **А3** – 3;

В1 – 3; **В2** – 2;

С1 – 1; **С2** – 4

3-чю тест

Этим

А1. Этим нени ачыкълайды?

1) затны ышанын кёргюзеди

2) затны кёргюзеди

3) затны санын кёргюзеди

4) затны ишин кёргюзеди

А2. Тюз айтылгъан джорукъну белгиле

1) Этим – айтымны члениди

2) Этим сёзню кесеги

3) Этим – тилни кесеги

4) Этим айтымда кёбюсюне башчы болады

А3. Къаршчы этимлени белгиле

1) барыргъа – атларгъа

2) ишлерге-чачаргъа

3) джылтыраргъа - джарыргъа

4) къараргъа – кёрюрге

А4. Къуру этимлери болгъан тизгинни белгиле

1) хауа, тогъуз, сууукъ

2) джууунуу, табыу, учуу

3) чабакълы, кёбчек, суулу

4) акъларгъа, джашаргъа, къайтарыргъа

В1. Бусагъат заманда берилген этимлени тизгинлерин

белгиле

1) джырлагъанды, ашагъанды, келгенди

2) джырлайды, ашайды, келеди

3) джырларыкъма, ашарыкъма, кёрлюкме

4) джырлагъандыла, ашагъандыла, келгендиле

В2. Къайсы айтымда эки этим барды?

1) Ашыкъмай барадыла атлыла.

2) Билим къая тешер.

3) Игини ишинден билirse.

4) Билим сатылмайды, окъуб табылады.

С1. Ненча этим барды текстде?

Джолоучула кече къалыргъа оноулашдыла. Джегилген атланы ийдиле, зынтхы бердиле. Тёгереклеринде къарны тебледиле, джатар орун этдиле. Эки балта табылды, ишчиле бутакъланы, къуу агъачланы кесдиле, тохтагъан джерлерине джыйдыла, къарангы болгъандан сора, от джакъдыла.

1) 7

2) 8

3) 9

4) 10

Тюз джууабла:

А1. – 4; **А2.** – 3; **А3.** – 2; **А4.** – 4;

В1. – 2; **В2.** – 4;

С1. – 9;

БАШЛАРЫ

Ал сөз	3
Грамматика бла тюз джазыудан, тил есдюрюуден 3 классда окъуллукъ материалны окъутууну юсюнден методика теджеуле	5
Ангылатыу сез	24
Орузлама-тема план	28
1-чи дерс. Тауушла бла харифле	89
2-чи дерс. Ачыкъ тауушла бла харифле	90
3-чю дерс. Тунакы тауушла бла харифле	92
4-чю дерс. Уллу эм гитче харифлени джазылыу джорукълары	93
5-чи дерс. Суратлау текст: сурат бла ишлеу	95
6-чы дерс. Ал класслада окъугъанларын тинтиу. Сынау иш	96
7-чи дерс. Зынгырдауукъ эм сангырау тунакыланы сёзню ахырында тюз джазылыулары	98
8-чи дерс. Зынгырдауукъ эм сангырау тунакыланы сёзню ахырында тюз джазылыулары	99
9-чу дерс. Зынгырдауукъ бла сангыраулары сёзню ортасында тюз джазылыулары	101
10-чу дерс. Тил есдюрюу «Къач» деген темагъа къурашдыруу (сочинение)	102
11-чи дерс. Зынгырдауукъ бла сангыраулары сёзню ортасында тюз джазылыулары	104
12-чи дерс. Сангырау тунакыланы зынгырдауукълагъа айланыулары	105
13-чю дерс. Сёзню ортасында ч-ны ш-гъа айланыу	107
14-чю дерс. Къайтарыу. Сурат бла ишлеу	108
15-чи дерс. Сёзню тамыры бла джалгъауу	110
16-чы дерс. Бёлюм	111
17-чи дерс. Басым	113
18-чи дерс. Экиленген тунакыла	114
19-чу дерс. Къысха У бла Ы болгъан сёзлени тизгинден тизгинге кёчюрюу	116
20-чы дерс. Суратлау текст: айтыу (изложение)	118
21-чи дерс. Магъаналары джууукъ сёзле. Магъаналары къаршчы сёзле	119
22-чи дерс. Къайтарыу: окъугъан джорукъланы хайырландыра, сёзлени халатсыз джазаргъа	121
23-чю дерс. Тунакыла бла ачыкъланы сёздеде тюз джазылыу джорукълары. Сынау иш	122
24-чю дерс. Тилни кесеклеринден хапар бериу. Ат	124
25-чи дерс. Атны магъанасы	126
26-чы дерс. Энци эмда тукъум атла	127
27-чи дерс. Суратлау текст: айтыу (изложение)	129
28-чи дерс. Атны бирлик эмда кёблукъ саны	130
29-чи дерс. Атны кёблукъ саныны къуралыуу	132
30-чу дерс. Къайтарыу. Ат	133
31-чи дерс. Атны магъанасы. Сынау иш	135

32-чи дерс. Къайтарыу. Сыфат	137
33-чю дерс. Сыфатны магъанасы	138
34-чю дерс. Сыфатны магъанасы	140
35-чи дерс. Сыфатны магъанасы	141
36-чи дерс. Магъаналары джууукъ болгъан сыфатла	143
37-чи дерс. Магъаналары къаршчы болгъан сыфатла	144
38-чи дерс. Къайтарыу. Сыфат	146
39-чу дерс. Сыфатны магъанасы. Сынау иш	147
40-чы дерс. Затны ишин кёрдюзген сёзлени къайтарыу	149
41-чи дерс. Этимни магъанасы	150
42-чи дерс. Этимни заманларындан хапар бериу	152
43-чю дерс. Этимни бусагъат заманы	153
44-чю дерс. Этимни озгъан заманы	155
45-чи дерс. Этимни боллукъ заманы	157
46-чы дерс. Этимни къайтарыу	158
47-чи дерс. Этимни магъанасы. Сынау иш	160
48-чи дерс. Айтымны юсюнден 2-чи классда окъулгъанны къайтарыу	161
49-чу дерс. Хапарлачу, соруучу, кёлтюртюочю айтымла	163
50-чю дерс. Хапарлачу, соруучу, кёлтюртюочю айтымла	165
51-чи дерс. Айтымда сёзлени бири бирлерине байланыулары	167
52-чи дерс. Айтымны члени	168
53-чю дерс. Суратлау текст: айтыу (изложение)	170
54-чю дерс. Айтымны баш членлери	171
55-чи дерс. Айтымны баш членлери	173
56-чы дерс. Айтымны сансыз членлери	174
57-чи дерс. Джайылмагъан бла джайылмагъан айтымла	176
58-чи дерс. Джайылгъан айтымны сансыз членлери. Кимни? нени? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле	178
59-чу дерс. Кимге? неге? кимде? неде? кимден? неден? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле	179
60-чы дерс. Къаллай? нелай? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле	181
61-чи дерс. Къачан? къайры? къайда? къалай? къайдан? деген соруулагъа джууаб этген сансыз членле	183
62-чи дерс. Айтымны къайтарыу	185
63-чю дерс. Айтым. Сынау иш	186
64-чю дерс. «Тауушла бла харифле «деген теманы къайтарыу	188
65-чи дерс. «Сёз» деген теманы къайтарыу	189
66-чы дерс. Тилни кесеклерин къайтарыу	191
67-чи дерс. Тилни кесеклерин къайтарыу	192
68-чи дерс. Сурат бла ишлеу	194
69-чу дерс. Тилни кесеклерин къайтарыу	195
70-чи дерс. Оюмлау дерс	196
Къошакъ материалла. Грамматика айырыуну юлгюлери	198
Технология картала (юлгюле)	202

**Эльканова С.М.,
Айбазова З.С.**

**МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ
К УЧЕБНИКУ «КАРАЧАЕВСКИЙ ЯЗЫК»
3 класс**

На карачаевском языке

Первое издание

**Редактор Мамаева Ф.Т.
Корректор Байрамукова Р.А.
Технический редактор Балаева Т.А.**

Подписано в печать 19.12.16. Формат 60х90/16. Бумага офсетная.
Гарнитура Школьная. Печать офсетная. Усл. печ. л. 13,75.
Уч. изд. л. 8,22. Тираж 250 экз. Заказ № 0177.

Государственный заказчик РГБУ ДПО «Карачаево-Черкесский
Республиканский институт повышения квалификации работников
образования». 369000, г. Черкесск, ул. Фабричная, 139.

ООО «Полиграф-ЮГ». 385000, г. Майкоп, ул. Пионерская, 268.
Телефон для справок: 8(8772) 52-23-92.
E-mail: guripp2@yandex.ru.